

د افغانستان د بحران سياسي حل

دكتور فاروق اعظم

د افغانستان د مطالعاتو د مركز مشر

او

د لندن په پوهنتون کې د اوبو د کښالو د څيړونکې ډلې غړی

مئی ۲۰۰۹

لندن

Ketabton.com

فهرست

مخ	موضوع
۳	سریزه
۶	د افغانستان امنیتي وضعه
۱۷	ملي فوج او ملي پولیس
۱۹	د دولت مشروعیت
۲۸	د دولت په لور په سطحه کې رشوت او اداري فساد
۳۳	په افغانستان کې د مخدره موادو تولید او تجارت
۳۸	په افغانستان کې د بهرنیو مرستو مؤثریت
۴۲	د افغانانو د اقتصادي حالت څرنګوالي
۵۲	ایا د خارجیانو حضور په افغانستان کې افغانانو ته ګټور دی؟
۶۴	د امریکا نوی جمهور رئیس باید د افغانستان په باب څه وکړي؟
۶۷	د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره به څوک مناسب وي؟
۶۸	څه باید و سې چې افغانستان د روانې فاجعې څخه خلاص سې؟
۶۹	د پای خبرې
۷۷	د افغانستان د بحران سیاسي حل

بسم الله الرحمن الرحيم

إن الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بأنفسهم (صدق الله العظيم)

والتكن منكم أمة يدعون إلى الخير يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر وأولئك هم المهندون (صدق الله العظيم)

ما امریکا ته په رسمي دعوت د ۲۰ مئی ۲۰۰۸ سفر وکړ. په واشنگتن او نیویارک کې مې مختلف امریکائي مقامات ولیدل. په واشنگتن، ویرجینیا، لاس انجلس، سانفرانسسکو، شیکاگو، میشیگن او نیویارک کې مې تر زرو ډیرو افغانانو سره خبرې وکړې. هغوی ټولو زما څخه د افغانستان د بحران او د دغه کرکېچ د حل په باب پوښتنې وکړې. افغانانو غوښتل پوه سي چې ما د افغانستان په باب امریکایانو ته څه ویلي دي او د افغانستان په باب د امریکایانو نظر څه وو؟ ما افغانانو ته خپل د مذاکراتو لنډه معلومات وړاندې او سوالونو ته مې ټي جوابونه ورکړل چې مختصر راپور يې وپنوالو ته پر خپل وخت د کتاب په شکل وړاندې سويدي*.

ددې لنډ راپور د وړاندې کولو موخه دا وه چې وپنوال پوه سي چې ما امریکایانو ته چې اوس يې افغانستان په لاس کې دی زموږ د گران وطن اوضاع څنگه تشریح کړیده؟ ما هغوی ته یوازې د افغانستان په ارتباط پيښ مشکلات ندي ویلي او یوازې مې انتقادونه ندي کړي بلکه د حل بارز نکات مې هم ورنښوولي دي.

راسئ دلته دهغه راپور يوه برخه رانقل كړو. كتاب د سؤال او جواب په شكل ليكل سوي دي. كه ديو سؤال جواب ډير اوږد درته معلوم سو د هغه علت دادی چې ما ددغه جواب يوه برخه په يوه مجلس كې ويلې ده او نورې برخې يې په نورو مجلسو كې، دلته مې د كار د اسانئ لپاره دعين يا مشابه سؤال ټول جوابونه چې په مختلفو مجالسو كې مې وركړي يا تشریح كړيدي تريوه جواب لاندې راوستيدي. پدې جوابونو كې داسې نكات سته چې زماندي او ماله نورو مې اقتباس كړي او دخپل استدلال دتقويې لپاره مې راوپيدي. ځينې معلومات او په تيره بيا د كتاب پايخوړ مې وروسته ددې كتاب د ليكلو په وخت كې ورزيات كړيدي.

ددې ليكنې اصلي هدف دا وو چې هر څوك و افغانستان ته ورپېښ مشكلات تشریح او څيړي خود حل لاري يې نلري او يائي نه وائي. دلته ما دمشكلاتو تر تشریح او دمرض تر تشخيص وروسته دحل لار او دوا هم وړاندې كړېده چې كيدای سي پر هغه غور و سي، اصلاح سي او بيا دكار خلك پيدا او پر ولاړ سي. كار بايد له يو ځايه پيل سي او ما لدغه ځايه پيل كړي*.

---

* دامريكا ترسفر وروسته مې افغانستان، پاکستان، سعودي عربستان او دوه واړه اروپايي هيوادونو (ناروي، سوېدن، دنمارك، جرمني، هاليند، بلجيم او فرانس) ته د افغانستان دبحران دسياسي حل دپيدا كيدو په منظور تيريو كال سفرونه وكړه. په زرو افغانان او غير افغانان مې دمتخصصو ډلو دمشرانو په شمول وليدل. ددی سفرونو جريان ددې كتاب په پای كې راغلی دی.

دعاء کوم چې الله پاک عزوجل زما دا اوړوکی تلاش پخپل دربار کې قبول او هغو کسانو ته چې د افغانستان لپاره په سیاسي حل پسې ګرځي دا نسخه او فارمول ګټور او دمخلصو افغانانو د راټولېدو لپاره یو منبر او پلټفورم وګرځوي.

په پای کې زه د وطن د دوه دردمنو ځوانانو، بساغلیو حفیظ الدین پیرزاده او مقبول احمد ننگ، ډېره مننه کوم چې هم یې زما د سفرونو په وخت کې زما خدمتونه وکړه او هم یې د دغه کتاب په ترتیب او چاپ کې مرسته کړیده.

امین وماذک علی الله بعزیز.

دکتور فاروق اعظم

لومړی سؤال چې هر چا کاوه هغه دا وو چې د افغانستان امنیتي وضع څنګه ګوري؟

جواب: تر شپږ کاله ډیر وسوه* چې نړیواله ټولنه ونه توانیده چې د افغانانو د باور او ملاتړ پر بنسټ ډاډمن افغان ملي فوج جوړ کړي او تر اوسه هم امریکایان او ناپو پخپل سر بېله دي چې پر افغان فوج اعتماد وکړي او حتی هغه خبر کړي د مخالفینو پخلاف نظامي عملیات او بمبار کوي. حتی د مخالفینو په باره کې د معلوماتو په راټولولو کې هم پر افغان اردو او پولیسو اعتماد نکوي او خپل ځانته استخباراتي لارې لري. په دغسې عملیاتو، بمباریو او نیونو کې اکثره عام ولس ته تاوان رسیده دی، لاریان وژل سویدی، ودونه او جنازې بمبار سویدی، بنڅې او ماشومان مړه سویدی، بیګناه خلک بنديان سویدی، زوریدلي دي، مړه سویدی، مالي تاوانونه ور رسیده دي، بیعزته سویدی او مهاجرت ته اړ سویدی.

دا ټول هغو کړنو ته ورته دي چې روسانو د خپل اشغال په وخت کې د مجاهدینو د ځلو په منظور کول. څرنګه چې هغه تاکتیک کار ورنکړ او ټول ملت یې د روسانو پخلاف راوپاراوه، د امریکایانو او ناپو اوسنی پالیسي به هم بریالی نسي. دا ځکه چې دا دخلکو د زړنو د لاسته راوړو لارنده بلکه مخالفین نور هم تقویه کوي. د امنیت د خرابۍ یو مهم عامل همدادی.

---

* هغه وخت د امریکا لخوا د افغانستان د اشغال شپږیم کاله تیر سوید.

طالبانو ته د القاعده په سترگه او ټولو پښتنو ته د طالبانو په نظر کتل د نړيوالې ټولنې بله لويه غلطې او د امنيت د خرابۍ عامل دی*. نه ټول طالبان القاعده دي او نه هم ټول پښتانه طالبان دي. همداراز، د طالبانو او القاعده د هدفونو او ستراتيژيۍ ترمنځ هم ډېر توپير دی. طالبان د خپل هيواد لپاره جنگيږي او د غرب سره خاصه دښمني نلري خو القاعده په عربي نړۍ کې د امريکايانو و کمبلې ټوليدو ته متعهد دي او افغانستان دخپلو اهدافو دوښمنو لپاره د يو سنگر په ډول استعمالوي. همداراز، ټول پښتانه طالبان بلل او دهغو په تور ټول پښتانه ټکول، ځورول او د هيواد له سياسي صحنې ليرې ساتل د نړيوالې ټولنې بله لويه غلطې ده.

په يو هيواد کې حتمي نده چې ټول فوج، پوليس، د دولت مامورين او ټول ولس دې دهغه هيواد د مشر د فکر او پاليسيو ملگري وي؛ ځينې مجبوريتونه او حالات وي چې خلک مجبوروي چې د دولت سره کار وکړي. کله چې د طالبانو حکومت په نومبر ۲۰۰۱ کې ړنگ سو دهغوی په زرهاو عسکر د هيواد په شمال کې ونوې ادارې ته ځانونه هغه وخت تسليم کړل چې اطمینان ورکړه سو چې دوی به د طالبانو د خدمت په تور نه زورول کيږي. دوی غوښته چې د نوي حکومت سره کار وکړي او بيا پخپلو کورو کې آرام کښيني او خپل شخصي کاروبار ته مخه کړي خو د هغوی سره داسې معامله و سوه لکه هټلر چې د يهودو سره وکړه**.

* د بون په کنفرانس کې د امريکا خاص استازی (جيمز ډابنز) پخپل کتاب (تر طالبانو وروسته، ص ۷۷) کې ليکي: "په بون کې زموږ لويه غلطې دا وه چې موږ پښتانه طالبان او طالبان مو القاعده گڼل او د پښتو ژبې سهم هلته دومره لږ وو چې د کنفرانس په پرانستلو کې په پښتو يوه وينا هم نه وه چې د پښتو د نيمگړې تمثيل شک يې ډېراوه".
Jams Dobbins, After the Taliban: Nation building in Afghanistan. Potomac Books Inc. Washington DC. 2008, P 77.

** جان کيمپنر پخپل کتاب (د بليسر جنگونه، ص ۱۳۹) ليکي: "بوش القاعده شورويان او جک سسترا (د انگليستان دوخت خارجه وزير) هغوی نازيان گڼل". (د امريکايانو په نظر ټول طالبان القاعده وه).

په زرو طالبان د نړيوالې ټولني په مخ کې ونيول سول، بنديان سول، په قلعه جنګي کې مړه سول، په کانتینرونو کې سوري سوري سول او د لیلی په دښت کې لاس تړلي ژوندي ښخ سول. د امریکا د پخواني وزیر جنګ (ډونالډ رمزفیلډ) زړه لایخ سوی نه وو او امریې وکړ چې وئې سوځوئ. د هیواد په پاته برخو کې په زرو نور طالبان خپلو کلیو ته لاړل چې عادي ژوند خپل کړي او هغو مثبتو تغییراتو ته هیله من وه چې غرب یې مسلسلې وعدې ورکولې. مګر دوی هرځای تعقیب سول، ونيول سول او د طالب او القاعده په نوم مړه سول. یو طالب قوماندان د غزني په شلګر ولسوالۍ کې د طالبانو د حکومت تر سقوط وروسته خپل کور ته ولاړ چې عادي ژوند وکړي. امریکایانو هغه کلی بمبارد او خلک یې پکښې مړه کړل. وروسته د انتقام لپاره ټول کلی یاغي سو او اوس شلګر په سیمه کې د طالبانو د ملا تیر دی. یو استرالیایي ژورنالست چې د بي بي سي لپاره یې کار کاوه یو فلم خپور کړ چې پکښې ښيي چې امریکایي عسکرو په ارزګان کې سپین ږيري بي عفته کړيدي. د کلي ځوانانو هوډ وکړ چې خپلې کډې پاکستان ته بیایي او له امریکایانو څخه د غچ اخیستو لپاره بیرته سیمې ته ستنیري. د طالبانو خارجه وزیر (مولوي وکیل احمد متوکل) پخپله خوښه امریکایانو ته تسلیم سو خو هغوی بندي کړ او ترڅو کاله بند او شکنجې وروسته اوس هم په کابل کې په خپل کور کې تر نظارت لاندې دی. مولوي عبدالسلام ضعیف په پاکستان کې د طالبانو سفیر وو، هغه یې د ټولو نړيوالو قوانینو او نورمونو پخلاف ونيوی، او پنځه کاله یې د کندهار، بگرام او ګوانتانامو په زندانونو کې بندي او شکنجه کړ. ملا خاکسار (د طالبانو د رژیم د کورنیو چارو وزیر) ځان امریکایانو ته تسلیم کړ او د کابل د حکومت سره یې عملا همکاری پیل کړه خو مړ کړه سو. پدې ډول امریکایي او ائتلافي قواوو قصدا او یا په

ناپوهی، کې طالبان او پښتانه کونج ته تخته کړل او بیله مقاومت یې بله لار ورته پرېښوول. د امنیت د خرابېدو لوی عامل دا هم دی.

همداراز، د هیواد د شمال څخه تقریباً دوه نیم لکه پښتانه د قومي تصفیې تر پروگرام لاندې چې فیلمونه یې موجود دي د طالب او القاعده په تور د نړیوالې ټولنې په حضور کې مړه سول، بې حرمته سول، لوټ سول او د خپلو کورونو څخه وشړل سول. هیچا د دغو قتل عامونو (جنوسایډ) او د سخته جمعي تعذيب (کولیکتیو ټورچر) مخ ونه نیو. سربېره پردې، بي بي سي او امریکایي غږ راډیوگانو څو واره راپورونه خپاره کړيدي چې یو شمیر اوزبک او تاجیک کورنۍ د سرحد له ها غاړې راوستل سوي او د شړل سويو پښتنو پر مخکو او جایدا د ونو باندې میشته سويدي. تراوسه د دغو لکونو شړل سويو سرگردانه پښتنو پوښتنه چا ونکړه. هغوی تقریباً دا اوه کاله کیږي چې د کندهار د ژړۍ په سوزانه دښت، د پاکستان په چمن، د سرانان په کمپ او د کوټي د ښار په شاوخوا کمپونو کې د درېدۍ ژوند تیروي. بین المللي ټولنه نه یوازې د دوی زار حالت ته توجه ونکړه بلکه هیڅ اراده نلري چې دوی خپلو کورونو ته پرېږدي. (د تخار په خواجه بهاء الدین کې یو کال کیږي چې خپلو کورونو ته ستني سوي کورنۍ کلابند دي او ځایي زورواکان ئې خپلو کورونو ته نه پرېږدي. حکومت او نړیواله ټولنه د زورواکانو پخلاف هیڅ قانوني عمل نکوي).

په کابل کې د ملگرو ملتو د مؤسسې د نمایندګۍ مرستیال (کریس) وویل چې اوس هم د ۲۰۰۰ په حدود کې مسلح غیرمسؤل گروپونه په افغانستان کې فعالیت لري چې اکثره یې په تروریستي اعمالو، د مخدره موادو په قاچاق او په سازماني جنایاتونو کې لاس لري. هغه وویل چې لږترلږه ۲۸ تنه د دولت مهم مامورین او د افغانستان د پارلمان غړي پیژندل سوي دي چې د دغو

غيرمسئولو مسلحو گروپونو سره اړيکي لري. (کريس) خصوصي امنيتي شرکتونه هم متهم کړل چي ددغو گروپو سره ټينگي اړيکي لري. د ملگرو ملتو د مؤسسې د بشر د حقوقو اداره پخپل کلني راپور کي وايي چي امريکا په افغانستان کي د ځينو هغو جنگسالارانو حمايت کوي چي د بشر د حقوقو په رابطه ډير خراب سوابق لري. راپور د جنرال دوستم، عطا محمد نور او محمد محقق نومان اخلي چي په منظم او سستما تیک ډول په شمال کي پښتانه ځوروي، مالونه يې ورچوروي او پر حقوقو يې تيري کوي. (بي بي سي: ۱۴ جنوري ۲۰۰۳).

د شمال دغو شپږل سويو او زورېدلو پښتنو ته امريکايانو او نړيوالو بيله مقاومت بله څه لار پرې ايښې ده؟ اوس د شمال څخه د همدغو شپږل سويو کورنيو ځوانان په کندهار، زابل، ارزگان او هيلمند کي د طالبانو د جنگي قوت د ملاتړ جوړوي.

افغانستان يو واحد او نه تجزيه کيدونکی هيواد دی چي د تاريخ په اوږدو کي مختلفو اقوامو پکښي يوډبل سره د ورونيو پشان ژوند کړيدی. په شمال کي د تاجيکو، ازبکو او ترکمنو په منځکي پښتانه او سي او د پښتنو په سيمو کي بيا د سوو کلونو راهيسې اقليتونه ميشته دي. د کندهار د ښار په زړه کي په زرو کورني شيعه گان او سي او د ښار اکثره کسبونه، په دولتي ادارو کي ماموريتونه او شاوخوا شنه باغونه د دوی دي؛ چا ترخه خبره هم نده ورته کړي؛ احترام يې کيږي، او د ظاهر شاه په وختکي کندهاريانو خپل وکیل (اکبري) له همدغه شيعه گانو څخه وټاکي. همدا راز په هيلمند کي هزاره، تاجيک، ازبک او ترکمن ناقلين او په گرش او لښکرگاه کي شيعه گان سته چي چاندي ازار کړي. دا ډول تاجيک، عرب او نور قومونه د غزني، پکتيا، پکتیکا، کنړ، لغمان او ننگرهار په مرکزونو کي او سي چي بيله کوم

تهديد او فشاره د پښتنو په منځکې دورونو پشان په عزت ژوند کوي. خو د هیواد په شمال کې ځینو زورواکانو د بهرني استعمار او فرصت طلبو گاونډیانو په مرسته نه یوازې هلته د پښتنو په ضرر د سیمې دموگرافیکه څهره او ایتنوپولیتیکل انډول بدل کړې بلکه په تیرو اتلس کلونو کې یې د هیواد د لویو ښارونو، خصوصاً د کابل ښار دموگرافیکه څهره هم دخپلو قومي ناوره اهدافو په گټه واړول. دوی د پردیو په مرسته له یوې خوا پښتانه نه پریرېدې چې د هیواد په شمال کې خپلو کوروتو ولاړ سي او له بلې خوا یې د کابل ښار چې عمدتاً د پښتنو سیمه ده پخپلو قومیانو ډک کړ. دغه حالت ټول هیواد قومي نارامۍ ته او خصوصاً پایتخت یې دیو ایتنوپولیتیکل بحران سره مخ کړیدی.

په ۱۹۷۲ م کې کله چې د داؤد خان په مقابل کې په کنړ، پنجشیر، لغمان او پکتیا کې یو شمیر مسلمان ځوانانو (اخوانیانو) بغاوت وکړ. د سیمو خلکو د هغوی ډیری ونیول او دولت ته یې تسلیم کړل او ځینې نور ورڅخه و تښتیدل. دا ځکه هغه وخت خلکو حکومت خپل باله او د هغو کسانو پخلاف ودرېدل چې دغه مشروع دولت یې ناکراره کاوه. هغه وخت د اسلام شعارونو خلک نسوای جذبولای که څه هم اسلام افغانانو ته ترهرڅه گران او عزیز دی. داؤد خان پښتون وو پداسې حال کې چې ډیرو غیر پښتنو دغه باغي ځوانان ونیول. خو فقط درې کاله وروسته، کله چې په کابل کې د شوروي په مرسته یو گوندلی حکومت پر قدرت راغی همغه قوم په هماغو باغيانو پسې ولاړ. همدا سې، په جنوري ۲۰۰۲ م کې په کندهار کې یوه سړي پر یو بهرني عسکر حمله وکړه. خلکو په تش لاس هغه ونیو او دولت ته یې تسلیم کړ. خلکو نارې وهلې چې مورې سوله غواړو، نړیوالو ته دې موقع ورکول سي چې افغانستان اباد کړي. خو نن هماغه خلک مایوس سویدي او د کابل

د حکومت او ناټو په مقابل کې د طالبانو حمایت کوي. بناغلی حامد کرزی له هماغو خپلو خلکو پخپل پلرني ښار کې په تېښته له مرگه ځان خلاص کړ. اوس ولس د حکومت سره نور د امنیت په ټینګولو کې مرسته نکوي.

نړيوالې ټولنې افغانستان ته په بون کې يو داسې ضيق البنياده حکومت جوړ کړ چې د افغانستان په تاريخ کې يې ساری نسته. موږ په تاريخ کې ډير خراب حکومتونه درلودلي دي خو داسې خراب حکومت لکه په بون کې چې نړيوالو افغانستان ته جوړ کړ ندی تير سوی. نړيوالو مشهورغله، د نشئي موادو قاچاقبران، زورواکان، فاسد تکنوکراتان او د بشري حقوقو پايمالونکي چې د کرزي په خبره په نورو هيوادو کې يې د بيو سئ شپې تيرولې او بايد د بشر ضد جناياتو په تور په نړيواله محکمه کې محاکمه سويوای په حکومت کې راټول کړل افغانستان ئې هغو قوماندانانو او سياسي دلالتو ته، چې خارجيانو ته يې د عسکرو پحيث خدمت کړی وو او يائي بهرنيو استخباراتو ته کار کاوه، د غنيمت د مال په ډول وويشي.

امريکايانو پښتانه چې د هيواد اکثریت، سخت جنګي قوم او ددې هيواد له پيدا يښته يې قدرت په لاس کې وو له قدرته محروم کړل. امريکايانو ټول پښتانه طالبان او القاعده وگڼل او د تروريستانو پشان يې ورسره معامله وکړه او کونښن يې وکړ چې د هيواد په سطح د پښتنو شمير کم وښئي او ورپسې يې سياسي رول ورکم کړي. روسانو هم د خپل اشغال په وخت کې د پښتنو د ځپلو په منظور څو ځلې احصائيه اعلان او هر واري به يې پښتانه کم ښوول پداسې حال کې چې په ټول افغانستان او خصوصاً د پښتنو په سيمو کې جنګ وو او د احصائې د اخیستلو مجال نه وو. (په ۱۹۸۲ کې يې پښتانه له ۲۷٪ څخه و ۵۵٪ ته راټيټ وښوول، په ۱۹۸۲ کې يې ۵۱٪ او په ۱۹۸۸ کې يې ۴۸٪ بلل). د هغوی هدف دا وو چې پښتانه له اکثریته و لوی گروپ ته

راتیت کړي او پدې ډول یې په فوج، پولیس، دولتي ادارو او سیاسي مجال کې ونډه ورکمه کړي. د بون کانفرانس په همدې مورد کې د روس پر پلوه روان او نور هم ټکنئ سو او پښتانه یې نور هم لږ وگڼل (۳۸٪). نن همدا کار ناټو کوي او پښتنوته د ژوند په هر مجال کې (شوری، فوج، پولیس، سیاسی گډون، ...) ۳۸٪ گوري. دغه سبب دی چې د پښتانه په کابل کې اوسنی نظام خپل نه بولي او د بريالیتوب لپاره ئې قربانۍ ته حاضر ندي.

د طالبانو تر سقوط وروسته په کابل کې ټول پښتانه دولتي مامورین د طالبانو په تور تهدید او له کاره وایستل سول او ځای یې په غیر پښتنو ډک سو. خو محدود پښتانه که چیرې لیدل کیدل هغوی د استاد سیاف تر سیوري لاندې ناست وه او یا هغه کسان وه چې د جهاد په دوران کې یې جمعیت ته ډیر زغستلي وه. سره لدې چې اوس حالات څه بدل سویدي خو اوس هم د فوج افسران (دمعتبرو انگلیسي او امریکائي منابعو په قول) ۷۰٪ تاجیک دي او دملي امنیت په چارو کې خود پښتنو سهم ډیر کم دی. په ملکي ادارو کې هم همدا حال دی. څه تغییرات راغلي دي، وزیران او ځینې عالي رتبه مامورین پښتانه مقرر سویدي خو اوس هم تعادل ته ډیره لار پاته ده. یو پارلماني راپور نښي چې په ۲۰۰۷ م کې د رئیس جمهور په شمول د هغه په دفتر کې یوازې ۸٪ مامورین پښتانه وه. دغه سبب دی چې د کابل په ښار کې چې په پښتني سیمه کې واقع او شاوخوا یې اکثره پښتانه دي څوک د رئیس جمهور او وزیرانو په شمول د پښتو ویلو جرئت نلري. داسې یو حالت چې خپله دهیواد اکثریت وگړي ځان بېگانه و بولي امن نسي تأمینولا.

پر حکومت د عدم اعتماد یو بل عامل دادی چې په تیرو دیر شو کلو کې په عام ډول او په تیرو اتلس کلو کې په خاص ډول اکثره خارجي تعلیمي بورسونه غیر پښتنو ته ورکول سویدي. ددغه غیر عادلانه توزیع په نتیجه کې

په زرو غیر پښتانه تعلیم یافته هر کال هیواد ته راستینیري او د مملکت چاري په لاس کې اخلي. پدې ډول پښتانه نور هم له دولتي اورگانو څخه ورځ په ورځ په نسبي ډول کمیږي او حکومت غیر ملي او انحصاري شکل اخلي. پدغسې ظالمانه، غیر عادلانه او نامتوازنو شرایطو کې په دولت کې موجود بېواکه پښتانه نور نو دولتي اداره خپله نه بولي او د زړه له کومې همکاري نه ورسره کوي بلکه ناامنی ته لار پرانیزي.

لکه څرنګه چې د طالبانو پخلاف امریکایانو شمال ائتلاف د خپلو عسکرو په حیث استعمال کړ، داسې شمال ائتلاف هم امریکایان د طالبانو، حزب اسلامي او نورو مخالفینو د ټکولو په منظور استعمال کړل. امریکایانو حکمتیار ته د شمال ائتلاف په وجه په بون کې دعوت ورنکړه سره لدې چې حکمتیار د رباني صدراعظم او د طالبانو مخالف او ورسره جنګیدلی وو. ایرانیانو هم موقع ورنکړه سره لدې چې هغه د طالبانو د حکومت په ټوله دوره کې په ایران کې دهغوی سره وو بلکه په عوض کې یې د بون کنفرانس ته دهغه زوم (همایون جریر پنجشیری) و باله او بل زوم یې چې پښتون وو (داکتر غیرت بهیر) ورنډي کړ. ددې ټولو سره سره حکمتیار بیا هم څو کاله انتظار و یوست خو چا موقع ورنکړه پداسې حال کې چې د جهاد نور ټول مشران او س په کابل کې ناست او په حکومت کې شریک دي. حکمتیار ځان مجبور احساس کړ او دادی او س د امریکایانو پخلاف جنګیږي. څرنګه چې امریکایانو ټول پښتانه طالبان ګڼل او اعتماد یې نه پر کاوه، تر ډیره وخته یې ترجمانان یوازې د شمال ائتلاف غیر پښتانه استخدامل. راپورونه وائي چې لدغو ترجمانانو څخه ځینو د امریکایانو او پښتنو ترمنځ دا بو د خړولو کوښښ کاوه او ځینو بیا د ژبې دنه پوهېدو په وجه عام ولس ته ډیر ضرر ورساوه؛ کلي بمبارې او بېګناه خلک مړه، بندیان او وځورول سول تردې چې

کرزي يې پر حال وژړل (۲ مئی ۲۰۰۷) او وویل چې زما څه په وس ندي پوره او امریکایان زما په خوله نکوي. په اوسلو کې د ناروی د دفاع د وزارت یو مامور ماته وویل چې یوه پنجشیري ترجمان هغه ته په هرات کې ویلي وه چې "زه په کندهار کې د امریکایانو سره ترجمان وم. یو کندهاری سړی مور په سپین بولدک کې د طالب په تور ونيو او پوښتنه مو ځینی وکړه چې طالب یې؟ هغه وویل: "یا". ترجمان امریکایانو ته وویل چې دی وائی، هو. په انگلیسی کې (هو) ته (یا) وائی. امریکایانو چې فکر وکړ چې سړی زموږ په مخکې وویل چې هو؛ نو هغه یې بندي کړ. ترجمان ۱۲ میاشتې وروسته دا قصه د ناروی د دفاع وزارت دغه مامور ته په هرات کې کړې وه. مامور ورته ویلی وه چې دا خو تا سرچپه ترجمه کړیده. دا موضوع افشاء سوه او هغه کندهاری سړی ۱۲ میاشتې وروسته د ناروی د فوج په وساطت له بنده خوشی سو. د ناروی د دفاع وزارت دغه مامور ما (د کتاب لیکونکی) ته وویل چې د پنجشیري ترجمان په ترجمه کې اراده بده نه وه خو پښتو یې نه وه زده او دا یې نه ویل چې ترجمانی نسې کولای دا ځکه ډیر معاش یې اخیست او متأسفانه د امریکایانو هم یوازی پر همدې خلکو تکیه وه. دغسې د مور میرې سلوک، بدبینی پیدا کول او بیخایه ځورول سوله او امنیت نسې راوستلای.

کرزي ته د جمهوري ریاست په انتخاباتو کې اکثره پښتنو کوم چې اوس د ناپو تر اور لاندې دي رایه ورکړه. پارلماني انتخابات د امن په فضاء کې ترسره سول پدې هیله چې څه مثبت انکشاف به رامنځته سي خو هغسې ونسوه. وخت ثابته کړه چې افغانانو ته نه منتخب جمهور رئیس او نه منتخب پارلمان څه گټه ورسول. ملت پر حکومت باور بایلود نو ځکه کرزي خپل تسلط او کنترول د نړیوالو د بیدریغه ملاتړ سره سره په هیواد کې خپور او ټینګ نکړای سوای او اوس یې د هیواد ډیره برخه له کنتروله بهر ده. د هیواد

جنوبي، شرقي او غربي سيمې دناتو دقواؤ سره جنگونو نا ارامه کړيدي او په شمال کې خلک د زورواکانو زور، ناروا او ظلم ځوروي.

دموکراسۍ او د غربي نړۍ زرا او زور ټولو د افغانانو په ژوند کې څه مثبت بدلون رانوستلای سواي بلکه برعکس د زورواکانو، د بشري حقوقو د پايمالونکو او مخدره موادو د قاچاقبرانو په لاس کې ابزار سول چې هيواد استقرار او امن ته نه پرېږدي.

برنی روبن (دبون په کنفرانس کې دملگرو ملتو د مؤسسې دپلاوی غړي او اوس د امریکا د جمهور رئیس - اوباما - امنیتي مشاور) وائي: د اضطراري لويې جرگې په وخت کې (دبون تر کنفرانس شپږ میاشتې وروسته) د کابل بازارونه او کوچي چې باید د ایساف په لاس کې وای؛ د بون د قرارداد پخلاف اوس هم د ملیشو په لاس کې وه. د امریکا پخواني دفاع وزیر (ډونالد رمفیلډ) د دې پرځای چې دغه ملیشې د یو سوله ایز ملي سیاست د جوړښت لپاره تنظیم کړي، هغه یې د ترورستانو د تعقیب په هیله تقویه کول. ایساف چې د بون د کنفرانس او ملل متحد لخوا په کابل کې د امن مسؤل وو د ملیشو پخلاف نه بلکه موازي عمل کاوه. ایساف چې موخه یې د داخلي جنگونو مخنیوی او د دولت عام امن ساتل وه مگر ملیشې یې له ظلم او چپاول څخه نه منع کولې. رمفیلډ نه پرینسول چې ایساف تر کابل هاخوا ولایتونو ته ولاړ سي؛ پدې یې نوموړو ملیشوته وخت ورکړ چې د هيواد پر خلکو، دارائېي او گمرکاتو کنترول پیدا کړي.

دوهم سؤال د ملي فوج او پوليس وو:

جواب: څرنګه چې د کابل حکومت له متضادو شخصیتونو، متضادو عقائدو او د متضادو ګټو له خاوندانو څخه جوړ دی او ټول په یوه ملي مفکوره او هدف ندي راټول، همداسې ملي فوج او پولس یې هم پر همدغو پولو ویشلي دي او ملي هدف نلري لکه څرنګه چې حکومت د ولس باور او ملاتړ نلري همداسې ملي فوج او پوليس د خلکو حمایت نلري بلکه تر ډیره حده د خارجیانو، جنګسالارانو او اقلیتونو په خدمت کې دي. په ۹ مې ۲۰۰۸ یو نړیوال معتبر راپور وائي چې اوس هم د افغانستان فوج ملي تشخص نلري او ۷۰٪ افسران یې د یو اقلیت قوم دي. همدا سبب دی چې د یوې سیمې فوج په بله سیمه کې بریالی ندی او حتی ځایي فوج او پوليس همکاري نه ورسره کوي. که څه هم امریکایانو د فوج او جرمنیانو د پوليسو په تربیه او تجهیز کې څه کار کړیدی خو مطلوبه نتیجه یې نده ورکړې. په ۲۰۰۶ م کې، په پښتني سیمو کې د فوج ۴۰٪ تنبیدلي وو او اوس دا رقم تر دغه هم ډیروو دا ځکه چې فوجیان خصوصاً پوليس فکر کوي چې په دغو سیمو کې د دولت سره همکاري کمه ده او د دوی تلفات ډېر دي. دغه عامل هم امنیت کمزوره کړیدی.

د کابل حکومت شکایت کوي چې فوج او پوليس تر اوسه نه سمه تربیه لري او نه وسایل. مور د افغان فوج او پوليسو قوت او مؤثریت د امریکان غ راديو (۱۸ جون ۲۰۰۸) لدغه راپور څخه معلومولای سو چې وائي د امریکا په کانګرس کې د ملي امنیت او بهرنیو چارو د کمېټې مشر (جان ټرنی) د پتنگون دراپور له مخې وویل چې په افغانستان کې د پوليسو ۴۳۳ یونټه دي چې هیڅ یو ئې هم پوره عملیاتو ته تیار ندی؛ خو یوازې ۳ یونټه ئې

د خارجي فوج په حمايت عملياتو ته زړه ښه کولای سي. د امریکا د بهرنیو چارو په وزارت کې د افغانستان دمخدراتو دکنترول مشر (تامس شوئچ) نیویارک ټایمز ته په ۲۷ جولای ۲۰۰۸ م کې وویل چې پنتاگون او کابل باټې ولي چې باکفایته افغان اردو او ملي پولیس لري خو حقیقت داسې نه دی. ملي اردو د جنگ قابلیت نلري او دخلاء د ډکیدو لپاره پولیس جنگ ته لېږل کیږي؛ هغوی هم دغه کار ته تیار ندي. کله چې واستول سي چې پریوه خطرناکه سیمه د دولت کنترول قائم کړي ډیر تلفات ورکوي. په کابل کې د تیرکال د شور د اتمې د جشن په واقعہ کې خلکو ولیدل چې افغان فوج او پولیس خومره د ډاډ وړ دي. خلکو ولیدل چې عسکرو یو او بل ته ویل چې بگریز (تنسته) او جنرالانو پر خپلو مدالونو لاسونه نیولي خغستل او رئیس جمهور او وزیران یې خطر ته پرمیدان پریښول.

افغان فوج دا شکایت هم کوي چې ناټو دوی د جنگ لومړۍ کړنې ته بیایي او خپله شاته وي او پدې ډول یې د خپل سپر په توگه استعمالوي. که څه هم ماته په یوه لیک کې دانگلیستان د نظامي قواؤ وزیر دغه شکایت بیخایه بللی خو په هیلمند کې افغان عسکر اوس هم همدا گیله لري. سربیره پردغه، فوج او پولیس د لږ معاش او هغه هم پر وخت د نه رسیدو څخه خو واره د رادیو او تلویزیون له لارې شکایت کړیدی او وائي چې ځکه لوټې لاري نیسي، خلک او موټران شکوي.

دریم سؤال د دولت د مشروعیت وو.

د مشروعیت سؤال یوه امریکائي مطرح کړ او وپویل چې په افغانستان کې د نړیوالو په مرسته د جمهوري ریاست او پارلمان لپاره انتخابات و سول او اوس هغه هیواد یو منتخب رئیس جمهور او منتخب پارلمان لري مگر د تشویش خای دادی چې خلک ولې د خپلو منتخبو مشرانو ملاتړ نکوي؟

جواب: افغانانو د منتخب او یا غیر منتخبو مشرانو سره دلچسپي نه درلوده. دغه انتخابات په افغانستان کې نړیوالو قوتونو غوښتل چې خپل کښینولي رژیم ته مشروعیت ورکړي. افغانانو ته دا مهمه نه وه چې کړی منتخب وو او که نه وو بلکه امنیت، سم حکومت او د هیواد بیا ابادیده یې غوښته کوم چې نړیوالو مکرره وعده ورسره کړیوه. ولس ویل ښه، مور به انتخابات هم په ارامه فضاء کې وکړو خو تاسې به ایا هغه څه وکړئ چې زموږ سره مو بیا بیا وعدې کړيدي؟ نتیجه دا سوه چې انتخابات وسوه مگر د خلکو سره وعدي ترسره نسوي. خلکو بیرته له حکومته خپل اعتماد د عدم همکارۍ په شکل واخیست.

د مشروعیت په باره کې ما ورته وویل چې یو دولت هغه وخت مشروع دی چې پر هغه سیمه پوره کنترول ولري پر کومه چې د تسلط ادعاء کوي. د امریکا د ملي استخباراتو د ادارې تازه راپور وائي چې د کابل حکومت یوازې د هیواد پر ۳۰٪ کنترول لري. ناظرین دا عدد هم مبالغه گڼي او وائي څرنگه چې امریکا د کابل د حکومت حامی ده نو دا راپور ئې د هغه په گټه لیکلی دی. په حقیقت کې د حکومت کنترول تردغه ډېر کم دی. د جمهور رئیس سلاکار او دشکایاتو د اورېدو د ادارې مشر ښاغلي اسدالله وفاء په لومړي مارچ ۲۰۰۹ څرنګارانو ته وویل چې د کندهار د ولایت په ۱۷ ولسوالیو کې دولت یوازې

پر ۳ ولسوالیو کنترول لري او بس. هغه دا هم وویل چې پولیسو پر لویو لارو غیرقانوني پاتکونه اچولي، مسافر او موټران شکوي. دغسې کم او داغي تسلط د دولت مشروعیت تر جدي سؤال لاندې راوړي.

ددې لپاره چې یو دولت خپل مشروعیت ته قانوني بڼه ورکړي پکار ده چې د خلکو اعتماد، قیادت ته احترام او د هیواد قوانینو ته د هغوی اطاعت جلب کړي. په دولتي دستګاه کې د بشري حقوقو د پایمالونکو او قاچاقبرانو قوت، د زورواکانو قدرت او د رشوت او اداري فساد غوړیدنې، د افغان دولت ټولې هغه هلې ځلې چې د دغسې ملي اعتماد او درناوي لپاره یې کوي خنثی کړيدي. زورواکان او قاچاقبران نه یوازې په دولت کې لوئې رتبې او قوي لاسونه لري بلکه شخصي ملېشې هم لري. هغوی د قانون د جوړېدو او د قانون د تطبیق کېدو په دواړو اړګانونو کې په قوت ناست دي او نه پرېږدي چې دولت امنیت تأمین کړي او د خلکو د ژوند بڼه کولو ته توجه وکړي. دغه نارسائي چې په نتیجه کې ئې خلک پر دولت اعتماد بایلي د افغانستان دولت د عدم مشروعیت د جدي خطر سره مخ کړیدی. د افغانستان دولت د خپل مشروعیت او یادموګراسی ادعا تر هغونسي کولای ترڅو هغه مشهور جنایتکاران چې په نړیواله محکمه کې باید محاکمه سویواي ازاد ګرځي، بریتونه تاووي، قدرت لري او خلک تهدیدوي.

یو دولت هغه وخت د مشروعیت ادعا کولای سي چې د خلکو معنوي ارزښتونو ته وفادار وي او ولس مطمئن وي چې دولت د دغو ارزښتونو د ساتلو او غوړېدلو لپاره کار کوي. مشروعیت یوازې پدې لاسته نه راځي چې دولت پر سیمه مسلط وي او یا په دولت کې یو شمیر ماهر او تکنوکرات کسان راټول سویوي بلکه خلک باید پدې قانع سي چې دا کسان د دوی دارښتونو او غوښتونو درک لري او د هغو د تطبیق لپاره په اخلاص کار کوي.

پرځار جيانو ډيره تكيه، د حكومت واگي ناروا، غلو، رشوت خورو، ظالمو او بېدينو ته په لاس وركول د افغان دولت د مشروعيت معنوي اړخ سخت تخريب كړيدى. بدون شك يو غير مشروع حكومت كولاى سي تر يوڅه وخته د بهرنيانو په نظامي زور او مالي مرسته وچليږي، پر ځينو سيمو كنترول ولري او يو لړ ډير كار هم وكړي خو د خلكو درناوى او د هغو په نظر د حكومت كولو مستحق او سيدل بيا بله خبره ده.

د مشروعيت بل مهم عنصر د دولت لخوا د خلكو د سر، مال او عزت ساتل او د هيواد د قوانينو تطبيقول دي. خلك بايد پدې معتقد وي چې يوازې دولت هغه مناسب قوت دى چې د حكومت كولو وړ او ددوى د اطاعت او همكاري په عوض كې ددوى سر، مال، عزت او ناموس ساتلاى سي. افغان موجوده دولت په هيڅ وجه ددې قابل ندى چې د خلكو امنيت وساتي او حتى د دولت په داخل كې پر زورواكانو قانون تطبيق كړي.

يو دولت دخپل مشروعيت د تثبيت لپاره بايد د قوې د استعمال يوازينى مرجع وي. دولت نه يوازې بايد خلك قانع كړي چې كه كوم تصميم نيسي هغه سم او دخلكو په گټه دى بلكه داهم بايد ثابت كړي چې دخپل هر تصميم د عملي كولو توان لري او خلك د قوانينو په اطاعت مجبورولاى سي او كه ضرورت پېښ سي پدې لار كې مؤثره قوه استعمالوي. افغان او سنى دولت د ارادې او د قوې د استعمال دغه انحصار نلري بلكه په هيواد كې ډير نور قوتونه سته چې پر خلكو مسلط دي او دخپلو غوښتنو د تعميل په لار كې د قوې د استعمال توان لري. دغه حالت د دولت مشروعيت ته لويه صدمه رسولېده.

د اعتبار وړ يو حکومت د داسې همفکره خلکو مجموعه ده چې د خپل هیواد لپاره گډ اهداف او مشترکه ستراتیجی لري. د دې لپاره چې خپل تصامیم عملي کړي یو حکومت په ادارو کې کار پوهه، صادق او د دولت اهدافو ته وفادار کسان استخدا موي. په افغانستان کې د اوسني حکومت غړي گډ اهداف او مشترکه ستراتیژي نلري بلکه د متضادو عقائدو او خاصو منافعو څښتنان د دنیاله هرځایه راوستل سویدی. حکومت پوه او صادق کارکوونکي هم ډیر کم لري. څرنگه چې افغان دولت معین اهداف نلري چې پر هغه ئې غړي راټول وي نو ځکه نامعلومو او متشتتو اهدافو ته وفاداري بې مورده توقع ده. دغه سبب دی چې هر وزارت په حقیقت کې د یو زورواک پوسته، د یو تنظیم اډه او د یو قوم مسافرځانه ده. افغان دولت به ترهغو غیر مؤثر او نامشروع وي ترڅو د فاسد او نابکار عناصر په حکومت کې پر قدرت او دولت همدا سې بهدغه وي. که څه هم په موجوده حکومت کې ځینی بڼه عناصر سته خو د هغو شمیر کم او حالاتو ته مثبت بدلون نسبي ورکولای. تاسې وگورئ چې د مخدره موادو د کښت، استعمال او قاچاق کار او د لویو لارو امنیت و مشهورو قاچاقبرانو ته سپارل سویدی. شخصي ملیشو، د مخدره موادو له تجارته راولاړ اقتصادي توان، او د حکومت له موافقو څخه سیاسي استفاده، زورواکانو ته په مجموع کې تر دولت ډیر قوت ورکړیدی. دغه قوت، عام ولس او د دولت کوچني مامورین پخپل اطاعت مجبوروي او د دولت مشروعیت ته نه جبرانیږي. صدمه رسوي. پدې ډول د دولت مشروعیت له دننه سخت تخریب کیږي. د یو ولایت د والي له دفتره تصادفاً ته ټنه تریاک راوايستل سوه. که څه هم هغه د دې پرځای چې مجازات سي ونازول سو خو هغه بیا هم د دغه تصادفي توهین په مقابل کې ناپو او حکومت ته پخپله سیمه کې لوی سردرد جوړ کړیدی او د دولت مشروعیت ته بې لویه ضربه ورکړیده.

يو دولت خپل مشروعيت هغه وخت په خلكو منلای سي چې د خلكو سره خپلې و عدې عملي او پر خپل ځان هغه قوانين اول پلى كړي كوم چې د خلكو څخه يې د تطبيق غوښتنه كوي. كه د دولت متنفذ غړي هغو قوانينو او مقرراتو ته چې پخپله يې جوړ كړيدي درناوى ونكړي، كه دوى ځانونه تر قوانينو لوړ وگڼي او څوك ئې د خيانت په جرم محكمې ته كښ نكړاى سي نو خلك به بدون شك د داسې دولت مشروعيت تر جدي سؤال لاندې راولي. لوى څارنوال عبدالجبار ثابت په وار وار پارلمان او ميديا ته ويلې دي چې يوازې كمزوري كسان محكمه كيږي او هغوى چې زور لري ازاد گرځي بيله دي چې زه يې د نوم اخیستلو جرئت وكړم. ثابت وويل چې ماته هغه وخت ډير مشكلات پيښ سول كله چې مې افشاء كړه چې د بلخ والي (عطاء محمد نور) يو جنگسالار دى، شخصي مليشې لري، اساسي قانون ته احترام نلري او د جمهور رئيس امر نه مني. لوى څارنوال دا هم وويل چې د بلخ والي دا هم ورته ويلې وه چې دده بې مخكنۍ موافقې به د دولت هيڅ يو مامور پخپل ولايت كې پرې نږدي. عبدالجبار ثابت د هرات والي (حسين انوري) هم په ورته تورو تون كړ. دواړو واليانو لوى څارنوال د بلخ او هرات څخه منع كړ. رئيس جمهور هم د لوى څارنوال په قول دده حمايت ونكړ او پدې ډول دهغوى دغو اعمالو د دولت مشروعيت ته شديد صدمه ورسول. مشهور جنگسالار او د افغانستان د فوج لوى درستيز (رشيد دوستم) څوك چې شخصي مليشې لري، د افغانستان په پارلمان كې د شبرغان نماينده (فيض الله ذكي) ته هدايت كړى وو چې په ولسي جرگه كې كوم وزير ته رايه وركړي. وروسته معلومه سوه چې نوموړي د دوستم د هدايت پخلاف خپله رايه استعمال كړيوه. رشيد دوستم هغه په شبرغان كې د زرو خلكو په مخ كې راچپه كړ او تر هغو ئې وواهه چې په وينو لژند او بيسده سو. ددې لپاره چې حكومت پدې واقعه كې مداخله ونكړاى سي او د واقعي په راز څوك خبر

نسي، بناغلی ذکي نژدې روغتون ته پرېنښودل سو بلکه رشید دوستم هغه پخپل شخصي هلیکوپتر کې ازبکستان ته ظاهر آد تداوئ لپاره واستاوه. هیچا د پارلمان ددې وکیل پوښتنه ونکړای سواي. سرېره پردغه، نژدې دوې میاشتي دمخه رشید دوستم خپل یو پخوانی مرستیال (اکبر بای) د شرابو په بوتل وویشت او پر کورنې چې په کابل کې جمهوري ارگ ته نژدې دی د راکټونو حمله وکړه. دوستم د لوی څارنوال د حکم باوجود چا بندي نکړای سواي. برعکس، کرزي اکبر بای وروغونښت چې د دوستم سره تر دعوي تیر سه په دغسې شرایطو کې چې حاکمان پخپله قانون ترېښولاندې کوي نور به یې واحترام ته څه وهڅوي؟ هلته چې قانون او مجریان یې مظلوم نسي حمایت کولای دولت څه مشروعیت لري؟

ددې لپاره چې خپل مشروعیت ثابت کړي، موجوده افغان دولت ته تقریبا غیر ممکن ده چې د خپل مشروعیت د ټولو داخلي دښمنانو سره په یو وخت وجنگېږي لکه جنگسالاري، مخدره مواد، رشوت، بهرنی مشکل او مسلح مخالفین. د افغان دولت او سني وضع هغه سخت ناروغ ته ورته ده چې د روغتون د شدید مراقبت په خونه کې بستر او د څو خطرناکه قوي ناروغیو په مقابل کې د ژوند او مرگ په کشمکش کې راگیروي. که د نوموړي څخه د روغتون وسائل، اکسیجن او شدید مراقبت لیرې سي ډیر ژر به مړ سي. همدا راز که د اوسني حکومت له ساتنې څخه او یا زره بهرني عسکر او د زرو ملیونو ډالرو پیچکاری لیرې سي ډیر ژر به سقوط وکړي. دغسی یو ناروغ دولت به ولس پخپل صحت او مشروعیت څنگه قانع کړي؟

ناټو کلي بمبار ډوي چې خلک د حکومت په اطاعت مجبور او په مشروعیت یې اعتراف وکړي. د زور بیخایه او بیموجه استعمال د خلکو د قناعت مؤثره وسیله نده. زور یو منفور دولت په یوه مشروع مؤسسه نسي بدلولای. د

خلکو حمایت باید د خلکو د زړونو د لاسته راوړلو له لارې حاصل سي نه د قوي په استعمال سره. یوشمیر د نړیوالو حقوقو ماهرین فکر کوي چې د تروریسم پر ضد جگړه اوس د پښتنو د لویې پرگنې سره په جنگ بدله سویده چې نه یوازې د دولت مشروعیت یې تر جدي سؤال لاندې راوستی دی بلکه د عام وژني حقوقي سوالونه یې راولاړ کړيدي.

دواشنګتن پست په قول (یکشنبې، ۱۸ نومبر ۲۰۰۷) ناټو، امریکا او دهغو افغاني ملګرو د طالبانو په نسبت افغان عوام ډېر وژلي دي. د ناټو سرمنشي (جاپ دي هوپ شيفر) اخطار ورکړ چې دملکي خلکو زیاتیدونکې وژنه د خلکو په وړاندې د غربي قواؤ ملاتړ کوم چې ددوی په حمایت ورغلي دي کموي. د ملګرو ملتو د مؤسسي د سپتمبر ۲۰۰۷ راپور وائي چې هوائي بمباری په افغانستان کې د انتحاري حملو اصل باعث او مشوق دی چې ډیر بیګناه خلک وژني، ولس د کابل د حکومت په خلاف دروي او مخالفینو ته لویه تبلیغاتي ګټه رسوي. حامد کرزي په وار وار ویلي دي چې د تروریسم پخلاف مبارزه باید زموږ په کلیو کې نه بلکه په پاکستان کې دننه وسي خو امریکایان یې نه ورسره مني او پدې ډول یې دده حکومت د مشروعیت دیو جدي سؤال سره مخ کړی دی.

د کال ۲۰۰۸ د جولای په اوائلو کې امریکایانو د نورستان په ولایت کې د عامې سورلۍ دوه موټران بمبار کړل چې په نتیجه کې یې ۲۲ ملکي کسان مړه او ډیر نور زخمیان سول. خلکو احتجاج وکړ. امریکایانو وویل دا ټول ترورستان او اشرار وه. ځایي حکومت د خلکو د شکایت د فشار په سبب سیمې ته هیئت واستاوه چې دهغه په نتیجه کې د نورستان والي تمیم نورستاني په دغه واقعه کې د عامو خلکو، بنځو او ماشومانو د وژلو تائید وکړ. د دغو اظهاراتو په سبب تمیم نورستاني له دندې ګوښه کړه سو او امریکایانو خپله

خبره بيا تکرار کړه چې دا ټول ترورستان وه (اریانا تلویزیون-۲ جولای ۲۰۰۸).
پدغسې یو حالت کې به د والي څه حیثیت وي او دخلکو په نظر به حکومت
څه مشروعیت ولري؟

د نورستان تر واقعې دوی ورځی وروسته امریکایانو د شینوارو په هسکه
مینه کې د واده ورا بمبارد کړه چې په نتیجه کې یې ۴۸ تنه بښې او ماشومان
د ناوې او زوم په شمول شهیدان سول او ۳۴ زخمیان یې د ننګرهار
روغتونونو ته یووړل. امریکایانو اعلان وکړ چې دا ټول اشارار او ترورستان
وه. دخلکو مظاهرو، جمهور رئیس کرزی مجبور کړ چې هغه کلي ته فاتحې او
عذر ته ورسې په کوم کې چې دا غمناکه واقعه پېښه سوې او د غمخپلو سره
غمرازي وکړي. خو امریکایانو خپل انکار ته دوام ورکړ چې دوی یوازې
ترورستان بمبارد کړيدي. وروسته د کنړونو او نورستان شوری گانو او د
هسکې مېنې ولسوال خلکو او خبرنگارانو ته وویل چې امریکایان پخپلو
دغو بيمسؤلیته کړو پښتانه بغاوت ته هڅوي. دوی په سیمه کې دخپلو
اهدافو د تحقق لپاره په افغانستان کې جنگ غواړي (اریانا تلویزیون ۸
جولای ۲۰۰۸). دغسې یو دولت به څه مشروعیت ولري چې د رئیس دولت
خبره دده بهرني ملاتړي نه مني؛ هغه کسانو ته چې دی په عذر ورځي هغوی
یې ترورستان بولي او که یو والی پر خپل ولس د پردو ناروا په روا تعبیر
نکړي په سبائي له دندې شړل کیږي؟

د هیواد په شمال کې چیرې چې د حکومت پخلاف علني جگړه نده روانه،
خلک د زورواکو، د بشرد حقوقو د تیري کوونکو، د فاسدو حکومتي
مامورینو او قاچاقبرانو څخه چې پر سیمه حکومت کوي او نړیوال ملاتړ هم
لري سر ټکوي. پولیس پر لویو لارو خلک پدې بهانه شکوي چې معاش یې
کم او هغه هم دیر وخت ندی ورکول سوی. د فساد سره د مبارزې د ادارې

مشرعزت الله واصفي وائي چې "ترخو دولت لورپورې چارواکي قانون نه مراعاتوي اداري فساد به جرم ونه گنل سي. اصلاحات بايد له لوره پيل سي. که لورپورې چارواکي په مليونو ډالره سوء استفاده کوي او خوک شه نسي ورته ويلاى نو ته څنگه يو کوچني مامور ته ويلاى سي چې ۴۰ ډالره مه اخله." دغسي يو حالت نه يوازې پر حکومت د خلکو اعتماد کموي بلکه په ټولنه کې نظم مختلوي او هيواد د بحران سره مخامخ کوي. پدې ډول د هيواد په جنوب، شرق او غرب کې خلک د امريکا او ناټو له بمباريو او د حکومت له اداري فساد په عذاب دي او په شمال کې ولس د فاسدو حکمرانانو او د غرب د ملگرو زورواکانو څخه په ژړا دی. دغه حالت دافغان دولت مشروعت ته سخته صدمه رسولېده. ناټو بايد پدې پوه سي چې د نظامي قوې استعمال ولو که کاميابه هم وي يوه مؤقتي چاره ده. که د خلکو حمايت نه وي د قوې دغه استعمال او عمراني هلې ځلې به څه نتيجه ورنکړي. اداري فساد تر ټولو ډير د حکومت په ځان لوی افت او بلا ده چې عدم امنيت، بغاوت او د مخدره موادو مافيا تقويه کوي. اداري فساد هغه کسان هم ناراضه او بغاوت ته وهڅول چې په اول سر کې حکومت ته خوشبين وه.

حامد کرزي په ۲ مئ ۲۰۰۸ م د شپيگل الماني مجلې ته ويلي وه چې ما خپل په حکومت کې يو لورپورې چارواکي (رشيد دوستم) له دندې گوښه کاوه خو يو بهرنی هيواد (ترکيه) چې په افغانستان کې فوجونه لري پر ودرېد او ايسته مي نکړای سواى. همداراز، د سنډي ټايمز په حواله (۲ سپتمبر ۲۰۰۸) ولسمشر کرزي د هلمند د پخواني والي شيرمحمد اخندزاده پر سر له بریتانيې سره شخړې کړي دي. ولسمشر وايي چې دانگليستان دوخت صدراعظم تونی بلېر ورته وويل چې که چيرته د هلمند والي شيرمحمد اخندزاده له خپلې دندې ليري نکړي نو دی به خپل ټول عسکر له افغانستانه

وباسي. د سنډي ټايمز ورځپاڼه له کرزي څخه په حواله لیکي چې شیرمحمد اخنزاده د انگریزانو د فشار له امله د ده له خوا ګوښه کړای شو که نه نو د هلمند لپاره یو مناسب والي وو. پر ورسره کال د افغانستان ولسي جرګې دوه وزیران (د بهرنیو چارو وزیر سپینا رنگین دادفر او د مهاجرینو د چارو وزیر حاجي محمد اکبر ځای) د بیکفایتۍ په تور سلب اعتماد کړل. له اورېدو جرمنیان پر دادفر ودریدل. دغه سبب دی چې هغه تر اوسه خپلې دندې ته ادامه ورکوي او ځایي چې بهرنی ملاتړ یې نه درلود له وظیفې ګوښه سو. سرکال دوه نور وزیران (اسدالله خالد او صدیق چکری) د ولسي جرګې لخوا رد سول خو غیرقانوني خپلو دندو ته ادامه ورکوي او ولسي جرګه یې د پوښتلو توان نلري. د شپيگل مجلې دا ادعاء هم کړیوه چې د افغان حکومت اکثره وزیران بهرنیو استخباراتو ته کار کوي. د غسې یو فاسد او لاسپوڅی دولت به دخپلو خلکو په نظر څه مشروعیت ولري؟

څلرم سؤال چې هرچا کاوه هغه په دولت کې د رشوت او اداري فساد وو.

جواب: د بون په کنفرانس کې امریکا د افغانستان حکومتی مقامونه او څوکی زورواکانو او غریزده گانو ته د خدمت په مقابل کې د غنیمت مال په ډول وویشل؛ هغوي پخپل وار ورسپارل سوي وزارتونه او ادارې خپلی قومي پوستې، د تنظیمونو ادې او د سوء استفادې مغازې وگرځولې. هغوی وزارتونه، ولسي جرګه او مشرانو جرګه، ولایتي جرګې، په مرکز او ولایاتو کې دولتي ادارې ټولې پخپلو خپلوانو، حزبي و تنظیمي ملگرو او وفادارانو

بيله دې چې د چالباقت، كفايت او اهليت په نظر كې ونيسي ډكې كړې. كه څه هم ځينې بڼه خلك په كار وگومارل سول خو دهغوى شمير ډېر كم او مؤثريت ئې ډېر لږ دى. همداراز، ځينې غربي هيوادونو لكه ايتاليا كونسبن كړيدى چې د افغانستان قضائى نظام اصلاح كړي خو تر اوسه دا مهم ارگان له اداري فساد، د زورواكانو له اثر، د مسلكي قاضيانو له كمى او د قاضيانو د امنيت د نه تايمين سره مخ دى. نو ځكه دا مهمه اداره اوس بېطرفه نده او عدالت نسي تامينولاى. د امنيت د لوى رئيس په قول عدليه د دولت د نورو ارگانونو سره هماهنگه نده نو ځكه امنيت لكه څنگه چې پكار دى نسي منځته راتلاى. په پلازمېنه كابل او ټول هيواد كې د زورواكانو، د بشري حقوقو د پايمالونكو، رشوتخورو او اداري مفسدينو بيله كومې ويړې سرشاره گرځيدل د دولت مشروعيت او دموكراسي دواړه سخت متضرر كړيدي.

ډير وزيران، واليان او رئيسان علاوه پردې چې شخصي مليشې لري ان جى او گانې او شخصي انتفاعي مؤسسې هم لري چې هغه پيسې چې له بهره د مرستې په نوم افغانستان ته راځي پخپلو جيبو كې واچوي. دوى په هر څار جې قرارداد كې خپله ونډه هم لري. يو وزير يا مشاور تر ۲۰۰۰۰ ډالره په مياشت كې معاش لري چې د هغه وزارت يو سابقه داره مأمور ۲۰ ډالره نلري. د ماليې وزير انوار الحق احدي اريانا تلويزيون ته وويل چې معاش يې په مياشت كې ۲۰۰۰۰ ډالره او يوه بهرنۍ ادارې ئې وركوي. دا وضع خپله اداري فساد پيدا او تقويه كوي. پخوانى داخله وزير علي احمد جلالى وائي چې ۴ وزيران او ۱۳ واليان مستقيماً د مخدره موادو په قاچاق او اداري فساد كې د كرزي د ورونو په شمول لاس لري. كله چې د كرزي څخه د جلالى ددغه ادعاء پوښتنه وسوه هغه په ډير عصبانيت دغه ادعاء رد كړه او جلالى ئې په دروغو او فساد

تورن کې. په دولت کې د اداري فساد ښکاره او د شرم نمونه داده چې د فساد د مخنيوي د اداري مشر ښاغلی عزت الله واصفي په عام محضر کې (ارياناتلويزيون ۱۷- اپريل ۲۰۰۸) لوی څارنوال ښاغلی عبدالجبار ثابت په رشوت او سوء استفاده متهم کې. لوی څارنوال پخپل وار عزت الله واصفي په رشوت او اختلاس تورن کې او ويويل چې زما سره کره اسناد دي چې کله چې واصفي په فراه کې والي وو سوء استفادې کړيدي. دواړو ادعاء وکړه چې موضوع به محکمې ته محول کوي. حکومت تردې حده شويدلی، اداري فساد تردې حده رسيدلی او قيادي جبن تردې حده مستولي دی چې د جمهور رئيس لومړي مرستيال ضياء مسعود ادعاء وکړه چې د دولت لوړ پوړي چارواکي د مخدره موادو په قاچاق کې لاس لري. کله چې د رئيس جمهور څخه ددې ادعاء په باره کې په اوله د اکتوبر ۲۰۰۷ م پوښتنه وسوه هغه په ډير طنزيه ډول وويل چې که جرئت لري نومان دي ئې واخلي. يعنې سته خو مگر د نومانو د اخیستلو جرئت په چا کې نسته. عبدالجبار ثابت ادعاء وکړه چې وکرزي ته يې د شلو لوړپوړو قاچاقبرانو او رشوتخورو نومان ورکړه خو کرزی دی دهغوی له تعقيبې منع کړ. د لوړپوړو رشوتخورو، قاچاقبرانو او مفسدينو د نومانو د اخیستلو جرئت نه په وزير، نه د رئيس جمهور په مرستيال او نه پخپله په رئيس جمهور کې سته. دامريکا خارجه وزيره (هيلری کلنتن) وائي افغانستان يو تارياکي دولت دی چې کمزرفی او په لويه کچه اداري فساد فلج کړيدی. ځينې معتبر منابع وائي چې له څه وخته راهيسې امريکا ئې وسله د کابل دفوج او پوليس لخوا پر مخالفينو خرڅيږي. دفساد ديو بل اړخ په باره کې دښار جوړولو وزير انجنير يوسف پښتون ادعاء وکړه چې “هيواد اوس د محکو او مخدره موادو د مافيا په لاس کې دی“. اداري فساد تردې حده اوس رسيدلی دی چې د کرزي ملاقاتونه خرڅيږي.

بناغلي كرزې په ۱۳ نومبر ۲۰۰۷ م پر خپلو يوشمېر وزيرانو او د پارلمان پر غړو تور ولگاوه چې له خپلو دندو څخه سوء استفاده كوي، رشوت خوري او په اداري فساد اخته دي. ده وويل چې دا ناروغي اوس دومره پراخه سوېده چې دهيواد د بيا ودانولو مخ يې نيوليدى. كرزى پداسې حال كې چې قهر بدلې معلوميدو وويل چې ”د عادي افغان ژوند ورځ په ورځ خرابيږي پداسې حال كې چې حكومتي مامورين يوازې پدې فكر كې دي چې څنگه خپله شخصي دارائي ډېره كړي. پدې نظام كې لوړپوړو چارواكو هرڅه پيدا كړل - پيسې، ډېرې پيسې - خداى په پوهيږي چې تر حد ډېرې يې ټولې كړې. زموږ د حكومت د لوړپوړو مامورينو په پيسو دنړۍ بانگونه ډك دي. لوكس قسرونه، نه يوازې په كابل كې بلكه دلته او هلته ټول زموږ د حكومت او د پارلمان د غړو دي؛ هريو ئې درې څلور كورونه په بيلو بيلو هيوادونو كې لري“. د حيرانتيا او پريشانۍ خبره داده چې كرزى په هرڅه پوهيږي او اعتراف كوي خو د اصلاح لپاره يې هيڅ او يا ډېر كم څه كوي. د جمهوررئيس سلاكار اسدالله وفاء په لومړي مارچ ۲۰۰۹ كې وويل چې په كندهار كې د بيا ودانولو كار د دولت د مامورينو د اداري فساد په وجه وروسته پاته دى. د غسې يو حالت پر حكومت او پوليسو د خلكو اعتماد كم كړيدى چې نتيجتاً ئې امنيت ته لويه صدمه رسولې ده. دغه حالت، ولس پر حكومت ډېر بې باوره كړيدى او په ځان كې د تنفر او انزجار تومنه شاريې.

نړيوالې ټولنيې او افغان حكومت له اولې ورځې خلكو ته وعدي ور كولي چې امنيت به تاْمينوي، سم او مؤثر حكومت به راو لي او دهيواد بيا رغونه به كوي. افغانانو دوى ته كافي وخت وركړ او لازمه همكاري يې ورسره وكړه ترڅو دوى خپل تعهدات پر ځاى كړي خو متأسفانه تر اوسه هيڅ يوله دغو تعهداتو عملي نسو. او حتى داسې هم ونسوه چې پر سمه او صحيح خوا

قدمونه ایښوول سویوي شو دهغه په برکت هیواد ورځ په ورځ د ارامۍ او سوکالۍ خواته تللی وای. افغانانو د کوزي څخه د اداري فساد د رینښو ایستلو ډیره توقع نه درلوده داځکه اداري فساد په ډیرو هیوادو کې سته خو دده څخه یې دا توقع وه چې د ابتدائي عدالت د تأمین په منظور د بد کارو، زورواکانو، قاچاقبرانو، د بشر د حقوقو د پایمالونکو، او سوء استفاده کونکو ملاتړ ونکړي او دهغو کسانو مخ ونیسي چې بهرنۍ مرستې پخپلو جیبونو کې اچوي او نه پریرېدي چې خلکو ته ورسیري. د حکومتدارۍ او عدالت د دغه بسیط عنصر کمزوري او په ډیرو ځایو کې نه موجودیت ددې سبب دی چې خلک د حکومت دفاع ونکړي او مخالفینو ته لار او حتی ځای ورکړي او یا حداقل بېتفاوت پاته سي. که د دولت وزیران او عالیرتبه مامورین شاهدي ورکوي چې د کابینې غړي، والیان او د رئیس جمهور کورنۍ او نژدې خپلوان په قاچاق او فساد کې اخته دي او بیا هم امریکا او نړیواله ټولنه یې بهدریغه مرسته کوي؛ که د رئیس جمهور مرستیال شاهدي ورکوي چې دده د حکومت لوړپوړي چارواکي مفسدین دي او دی یې دنیولو او حتی نوم اخیستلو توان نلري خو بیا هم ټوله غربي نړۍ دهمدې مفسدینو ترشا ولاړه ده افغانان به دداسې یوه بې کفایتته حکومت او له داسې بهرني حمایت څخه د خیر څه توقع ولري؟

د کابل حکومت څخه به دچا د سم کار څه توقع وي چې مشري یې د شپيگل مجلې سره په یوه مرکه کې وائي (افغان رساله- مئی ۲۰۰۸، ص ۳) چې نړیوالې ټولنې ټول هغه غله او جنگسالاران چې له طالبانو تښتیدلي وه بیرته راوستل او په حکومت کې یې شامل کړل. کوزي وویل چې ډیر بهرني هیوادونه د جنگسالارانو سره تارلري او اوس هم هغوی ته پیسې ورکوي او ملاتړ یې کوي. همدا بهرنيان دهمدې جنگسالارانو او ټوپکیانو څخه

د عسکرو او پولیسو کار اخلي. کرزي وویل چې “د نړیوالې ټولنې ځینې غړي زموږ د ځینو فاسدو خلکو او مامورینو سره تړاو لري او دهغو څخه استفاده کوي. د مثال په توګه د بین المللي ټولنې یوه غړي هیواد د افغانستان په یوه برخه کې یو قوماندان ته دهغه د وفادارۍ په خاطر پیسې او محکمه ورکړې ده. ایا زه (کولای سم) هغه محکمې ته راکش کړم؟”

د سترې محکمې د عالي شوری غړي قاضي بهاء الدین بهاء اریانا تلویزیون ته په ۲ جولای ۲۰۰۸ م وویل چې د حکومت ډیر وزیران، دهغوی معینان او د دواړو رئیسان د سترې محکمې لخوا په رشوت او اداري فساد محکوم سویدي خو څوک ئې نسې بنديان کولای. د غسې یو نظام به چې شریعت او قانون یوازې پر کمزوره تطبیق کیږي او زور واکان تر قانون لور او سرشاره ګرځي د خلکو اعتماد څنګه خپل کړي؟

د اوضاع ډېر څیړونکي پدې عقیده دي چې مخالفین نسې کولای ناتو په زور ماته کړي. خو بیله شکه اداري فساد، بیعدالتي او قاچاق به ئې حتمي ماتې ته ورټپله کوي او عمر به ئې ورنلنډوي.

پنځم سؤال د مخدره موادو د تولید وو.

د غربي نړۍ پالیسیو افغانستان په یوه تاریکي هیواد بدل کړ خو د غرب په بازارو کې د مخدره موادو تقاضا ته جواب وویل سي. د امریکا خارجه وزیره افغانستان یو تاریکي دولت بولي. په افغانستان کې د تریاکو تولید له ۱۸۰ ټنه په ۲۰۰۱ کې چې هغه هم د بدخشان په یوه محدوده ساحه کې کرل کېده و ۲۵۰۰ ټنه ته په ۲۰۰۷ کې ورسید. اوس تریاک تقریبا ۴۰٪ د افغانستان د

ناخالصو ملي عوايدو (۳، ۱ بليون ډالر) او د نړۍ د عرضې ۹۳٪ تشکيلوي. د دغو تریاکو بیه په امریکایي بازار کې ۴۳۰ بليون ډالره ده چې افغانانو ته یې یوازې ۷، ۰٪ (۳ بليون ډالر) رسیږي. متبقي ۴۲۷ بليون ډالره یې د اروپایي او امریکایي سوداګرو په جیبو کې لویږي. خپرونکي پدې عقیده دي چې مخدره مواد، د حکومت اداري فساد، د مخالفینو فعالیت، برمه نیول او په بیلو شکلونو د خلکو تهدید، د دولت په اداري دستگاه کې د زورواکانو نفوذ او جنایتونه دا ټول یوله بله ټینګې اړیکې سره لري. د مخدره موادو کاروبار کونکو د دولت په اداري، مالي او عدلي نظام، انکشافی پلانونو، حکومتداری او اعمار مجدد کې کافي نفوذ کړیدی. د مخدره موادو په پیسو او د غرب په ملاتړ، زورواکان شخصي ملیشې ساتي او د دولت د قانون جوړولو او تطبیق کولو ارګانونو ته او امر صادروي. په تیرو شو کالو کې د مخدره موادو د کښت او قاچاق د له منځه وړلو لپاره ټول پلانونه او فعالیتونه ناکام سویدی. د سینلس مؤسسه ادعاء کوي چې امریکا او نړیوال د مخدره موادو د کښت او قاچاق په مخنیوي کې ناکام دي. افغانانو ته کار او دعائدو کومه بله منبع نسته نو ځکه مجبور دي تریاک وکړي. د بلخ والي عطاء محمد نور د اریانا تلویزیون سره په ۲ جولای ۲۰۰۸ م په یوه مرکه کې وویل چې نړیواله ټولنه او د کابل په حکومت کې مؤثرې حلقي په افغانستان کې د تریاک کښت تشویقوي.

د ۲۰۰۷ م کال د اپریل په سر کې زه (د دې کتاب لیکونکی) وطن ته تللی وم او هلته می د دې ټولو عناصرو ائتلاف خپله ولید. په کوټیه کې مدرسې خالي وې او ټول طالبان افغانستان ته د کونارو د نښن و هلو لپاره تللي وه دا ځکه له قدیمه نښن وهل د طالبانو کار دی. په افغانستان کې عسکرو او د دولت کم رتبه مامورینو هم د سهار لخوا تر رسمیاتو دمخه نښن واهه دا ځکه معاشونه

ئې كم وه او د ترياکو په کښت کې يې د يوې مياشتې په خواړی، د ټول کال د دولت معاش برابرولای سوای. د طالبانو قوماندانو خپل زکات ځينې اخیست. د دولت اکثره عالی رتبه مامورينو يا پخپلو محکو خاشخاش کرلي وه او که ئې محکه نه وه بیا د وظيفې ترڅنگ د ترياکو په تجارت مصروف وو. د داخلي او خارجي قاچاقبرانو خو پدا زندگی وه او حتی خارجي عسکر هم د دغه سخي بوټي څخه بې برخې نه وه. پدې ډول خاشخاشو خپل دکرم سایه پرتولو غوړولې وه او دوست او دشمن يې په يو سنگر کې سره کښېنولی او يو وسيع ائتلاف ئې په جوړ کړی وو. که دولت يا ناټو د ترياکو د له منځه وړلو لپاره کومه عملي هڅه کړې او نو ټولو به ئې په گډه مقابله کړې او چې دا دکابل دولت ته يولوی گواښ کيداى سوای چې نه کرزي غوښت، نه امریکايانو او نه ناټو. ازادى راديو ته په ۱۲ نومبر ۲۰۰۷ م يو بزگرو ويل چې ما ته يو قوماندان چې په پارلمان کې د يوو کیل ملاتړ ورسره دی وويل چې که غواړې تاريخک دی مات نسي نو پيسه به راکوي. د کوکنارو د توليد د کنترول او هم په دولت کې د اداري فساد دمخنيوي لپاره نه يوازې د حکومت او دهغه دبهرني ملاتړو ترمنځ مشترکه ستراتيژي نسته بلکه کومه يوه چې سته هغه ددې دواړو ادامه او تقويه ده. دامريکا او ناټو په نظر اول بايد طالبان مات سي او وروسته بيا ترياکو او اداري فساد ته توجه وسي خوزه وایم دا وروستی دواړه داسې لوټې بلاوې دي چې هم به افغانان و خوري او هم به اشغالگران. پخپله په افغان دولت کې هم د ترياکو دکښت دمخنيوي پر سر گډ موقف نسته. يو شمير مامورين وايي چې څرنگه چې په تيرو ديرشو کلونو کې جنگونو د بزگرانو د اوبولگولو نظام خراب کړيدى، دغنمو او پنبې اصلاح سوى تخم نلري، کيمياوي سره نه وررسيږي او په اسانه شرايطو د کښت لپاره پور نه ورپيدا کيږي نو ځکه بزگران مجبور دي چې ترياک وکړي. دنيا بايد مرسته وکړي چې دبزگرانو دغه مشروع غوښتنې ترسره سي. خو

ځينې بيا حتى د وزيرانو په سويه وائي چې نه، خاشخاش خلک له مجبوريت او غريبۍ نه کړي بلکه ډيرې پيسې جوړوي. همداراز، حامد کرزي د خاشخاشو پر کښت د هواله لاري د زهرياتو د پاشلو شديد مخالف دی خو لومړی مرستيال يې بيا په شدت طرفدار دی.

د امریکا په خارجه وزارت کې د افغانستان لپاره د ترياک د کنترول پخوانی لوی مسؤل تامس شوئچ د نيويارک ټايمز سره په يوه مرکه کې (۲۷ جولای ۲۰۰۸) وټيلي دي چې په افغانستان کې د ترياک د کښت د ملاتړ په منظور د افغان دولت د لورپوړو فاسدو چارواکو، ډارنو او پوځيانو، د پښتو ګون تنګنظرو فوجيانو او طالبانو يو نامطلوب ائتلاف جوړ دی او ترڅو دا ائتلاف وي دا بوتي به غوړيدلی پاته وي. ناټو او زموږ وزارت دفاع د کوکنارو پر ضد د عملي اقدام مخالف دي؛ برتانويانو په هيلمنډ کې خلکو ته ويلي دي چې دوی په تاريکو غرض نلري. افغان حکومت وايي چې بزګران خاشخاش له غريبۍ کړي خو ملل متحد بيا وايي چې نه دا کار له مستی کوي. پدې ډول د تاريکو د کښت د مخنيوي لپاره هيڅ مشترکه ستراتيژي نسته. د امریکا د دفاع وزير رابرت ګېتس وکانګرس ته په ډسمبر ۲۰۰۷ م کې وويل چې موږ په افغانستان کې د کوکنارو د له منځه وړلو لپاره واضحه ستراتيژي نلرو. تامس شوئچ وائي چې که طالبان لدې کښته ګټه اخلي نو کرزی او دولت يې هم ډيره اخلي. د کرزي په حکومت کې بيساری اداري فساد ددې سبب سوی چې قاچاقبران په ازاده خپل کار وکړي او که احياناً ونيول سي رشوت ورکوي او خوشی کيږي. عبدالجبار ثابت ماته ويلي دي چې ما د شلو لورپوړو چارواکو نومان چې د مخدراتو کاروبار کوي او په اداري فساد اخته دي کرزي ته ورکړل چې بايد تعقيب سي خو زه هغه لدې کاره منع

کرم. د سنډې ټایمز په حواله (۲ سپتمبر ۲۰۰۸) دیوه والی له کوره نهه ټنه تاریاک راو ایستل سول خو چا ترخه خبره هم ورته ونکړه.

خاشخاش د افغانستان په ځینو برخو کې لکه بدخشان، ننگرهار او هیلمند تر انقلاب پخوا هم کرل کیده خو البته په ډیره لږه پیمانه. مثلاً په ۱۹۷۵ م کې په هیلمند کې ۲۲ ټنه تاریاک اخیستل سویوه او په ۲۰۰۷ م کې ۲۵۰۰ ټنه پخوا بهرته د تاریاکو د قاچاق یوازنی لار ایران وو چې زموږ د غربی سرحداتو څخه او یا د پاکستان له لارې ایران ته او له هغه ځایه یوروپ او امریکا ته تلل. د لومړي ځل لپاره و شمال ته د تاریاک د قاچاق لار روسانو د افغانستان د اشغال په وخت کې خلاصه کړه. کله چې روسانو پر افغانستان یرغل وکړ او پخلاف یې د افغانانو مقاومت شدید سو. نو د مقاومت د خپلو، دخلکو د خپلولو او خپل گوډاګي حکومت ته د وسیع حمایت د حاصلولو په منظور به دوی ترخپل کنترول لاندې سیمو کې د خاشخاش کرل نه منع کول. روسانو به خپلو وفادارو ملېشه قوماندانو ته د خاشخاش کرلو او عالی رتبه مامورینو ته د مخدراتو د قاچاق امتیاز ورکاوه. مجاهدینو هم د تاریاک کرل نه منع کول دا ځکه دوی دولت نه وو او دا یې د ځان مکلفیت نه باله. له بلې خوا روسانو د دې لپاره چې خپل عسکر په افغانستان کې خوښ وساتي د نشتي موادو پر نه استعمال او د دوی لخوا ئې پر نه وړلو ټینګار نه کاوه. د روسیې د عسکرو به په افغانستان کې نشه او بې بندوباره ژوند وو او چې کله به یې وخت پوره سو او کورته به تله نو د ځان سره به یې څه مخدرات هم وړل. هغه به په دننه روسیه کې ښه پیسه ورجوره کړه او دوی او کورنۍ به یې خوښ سول. روسانو غوښته چې خپل عسکر لدغه لارې و افغانستان ته په تلو تشویق کړي. پدې ډول روسانو د خپلو عسکرو لخوا د مخدره موادو پر وړلو سترګې پټولې. روسي عسکر په عسکري الوتکو کې تلل او نه تلاشي کیدل او تقریباً په ازاده او اطمینان ئې

دا کاروبار کاوہ۔ پدې ډول د افغانستان په تاریخ کې د تاریخو د چاق لار و شمال ته روسانو خلاصه کړه او تراوسه د لارښه فعاله ده. له افغانستانه د روسانو د وتلو څخه تراوسه د افغانستان سره د تاجکستان پر سرحد لس زره روسي عسکر پراته دي او ډېر واره روسي عسکر حتی جنرالان يې دمخدره موادو په چاق تورن سويدي. همدا تور اوس افغانان پر امریکا او ناټو او دهغو پر عسکرو لگوي چې دروسانو پر پله روان دي. ملل متحد هم وايي چې له تاريخه د هیروئینو د جوړولو فابریکې په افغانستان کې بهرنيان چلوي او ضروري کیمیاوي مواد يې له بهره ورته راځي خو مخ يې نه نیول کيږي (اریانا تلویزیون ۲۸ جولای ۲۰۰۸).

شپږم سؤال په افغانستان کې د بهرنیو مرستو د مؤثریت وو.

د جرمني د بون په کنفرانس کې د غرب ظاهراً تلاش دا وو چې افغانستان داسې یو حالت ته راوړي چې بیا د تروریزم د تربیې مرکز نه وي نو ځکه یې د اساسي قانون، انتخاباتو او د قضاء د اصلاح لپاره یو پروگرام تصویب کړ. او کابل ته یې نړیوال فوج د کابل د حکومت د ساتلو او د دغه پروگرام د عملي کولو لپاره واستاوه. په غیرنظامي برخه کې د بون د کنفرانس غوښتنه دا وه چې افغانستان یو مستقر هیواد وي چې د گاونډیو سره په سوله کې ژوند وکړي، دخلکو نماینده حکومت ولري، مؤثر فوج ولري، ټول مهاجر بیرته خپل هیواد ته ستانه سي، هیواد بیا اباد او اقتصادي وده یې یقیني سي. د اقرارداد د ملگرو ملتو د مؤسسې د امنیت شوری پخپل ۱۳۸۲ مه پریکړه کې هم تائید کړ.

که په ځیر وکتل سي پسله تقریباً اته کاله نړیوالو خپلې کرې و عدې ډیرې لږې پوره کړيدي. تراوسه تر اتلس بليون ډالر په افغانستان ته د بيا ابادیدو لپاره راغليدي. خو ډیر لږ يې خلکو ته رسيدلي او د هغوی په روزمړه ژوند کې ئې ډیر کم مثبت تغيير راوستی دی. البته د دیرش کالو خرابۍ په ۷ کالو کې ټول نسي سميدای خو د افغانانو غوښتنې ډیرې ساده، بسیطې خو واقعي وې يعني د ژوند د لومړنیو ضروریاتو درلودل. حکومت او نړیوالونه یوازې د افغانانو سره د دغو بسیطو غوښتنو په پوره کیدو کې مرسته ونکړه بلکه د دغو بسیطو او لومړنیو غوښتنو د زیربنا د ترمیم لپاره يې هم ډیر لږ کار وکړ. که څه هم نړیوالو په افغانستان کې په ځینو ساحو کې څه سیاسي بریاوې درلودلیدی لکه د جمهوري ریاست، ولسي جرگې، ولایتي جرگو انتخابات، تعلیم او تربیه، مخابرات، نشرات، فوج، پولیس، قضاء، روغتیا او د کلیو پراختیا خو غیر مؤثر او فاسد حکومت، ډیره بیکاري، په بهرنیو مرستو لگولو کې تشتت او فساد، د ناټو پر بنه نیت شک او عدم همېغې دغه بریاوې خنثی کړيدي. حتی باخبره منابع پدې عقیده دي چې امریکا او انگلیستان تر جنګ وروسته افغانستان لپاره هیڅ ستراتیجی نه درلوده. د انگلیستان صدراعظم تونی بلیر پر افغانستان پر ۷- اکتوبر ۲۰۰۱ د حملې امر ورکړیله دې چې دخپلې کابینې له نژدې وزیرانو سره مسئله جدي مطرح کړي (جان کیمپنر، ص ۱۲۹). دملگرو ملتو دمؤسسې دمؤلینو په قول په بون کې (له یوې خوا) دملگرو ملتو اداره بیاکوه (اوله بلې خوا امریکایانو داسې استعمال کړه چې اصولي کردار يې ادا نکړای سواي). شپږ میاشتې وروسته د اضطراري لویې جرگې په وخت کې يې هم ونکړای سواي چې کابل د بون د فیصلې مطابق له شخصي ملیشو پاک کړي. دامریکا دوخت د جنګ وزیر (دونالد رمزفیلډ) د شمال ائتلاف په لاس د طالبانو وژلوته دو مړه اړم وو چې نه يې غوښتل دغه ملیشي مهار او دولت په

سیاسي پروسه کې منسجم سي. ایساف پر دغو ملیشو واک نه درلود بلکه موازي يې کار ورسره کاوه. ایساف، دولت له سقوط او حملې ساتي خو د ملیشو د ظلم، تجاوز او جنگي جرائمو مخ يې نه نیوی. رمزیلېد پرې نښود چې ایساف خپل تسلط پر ټول افغانستان خپور کړي بلکه اجازه يې ورکړه چې ملیشې د دولت پر امنیتي اورگانونو، دولتي دارائي گانو او گمرکاتو کنترول پیدا کړي. نړیوالې ټولنې هم بیله دې چې د افغان حکومت جوړولو، پلان او ترجیحاتو ته صبر وکړي د خپلو ان جی او گانو او قراردادیانو په لاسونو د زرو ملیونو ډالرو مصرفول په موهومي سنجش پیل کړل. په نتیجه کې نه یوازې عادي افغانان بلکه د ناټو د هیوادو مهم سیاسي و نظامي مقامات لکه د انگلیستان پډي اشدین، د امریکا جنرال جیمز جونز، اروپایي اتحادیه، سینلس او ډیر نور نړیوال کارپوه شخصیتونه او ادارې په افغانستان کې د نړیوالو او د کابل د حکومت په کړو اجرائتو قانع ندي. حتی د افغانستان د جمهور رئیس لومړی مرستیال احمد ضیاء مسعود پخپل کلي پنجشیر کې وویل (۱۲ فبروري ۲۰۰۹) چې: ”اوسنی حکومت ناکام او له درغلیو ډک دی، ممکن کرزی په راتلونکو انتخاباتو کې د ځان په گټه کار وکړي او د جوزا له لومړۍ نیتې وروسته باید لنډمهاله اداره واک په لاس کې واخلي.”

افغانستان یو زراعتي هیواد او اقتصاد ئې پرهمدې سکتور ولاړ دی. د تقریباً ۸ کالو په موده کې نه داوبو یو ضروري بند جوړ سو او نه یوه مهمه ویاله او کانال پاک او یا ترمیم سو او نه یوه غټه کارخانه جوړه یا حتی ترمیم سوېده. یوازې یو څو وړې پروژې د پي ار ټي لخوا ترلاس لاندې نیول سویدی چې د هغو هدف هم د پروژو ترنامه لاندې په طالبانو پسې کتل دي. افغاني بزگرانو ته ډیر کم د کرنې تخم او وسایل او حتی زراعتي او مالداري پور

ورکول سویدی چې دا خپله و خاشخاش کرلوته موقع ورکول دي. څرنگه چې کرنې او مالدارۍ په افغانستان کې په تیرو ۳۰ کلونو کې سخته صدمه لیدلې ده د نړیوالې ټولنې څخه دا توقع وه او ورته ښه فرصت وو چې صنعت یې تقویه کړي وای. د ارزانه او خواریکښ کارگر شتون له یوې خوا او د افغانستان جغرافیایي موقعیت له بلې خوا چې د مرکزي اسیا، جنوبي اسیا، غربي اسیا او خلیج په منځکې پروت دی خارجي پانګوال ښه تشویقولای سوای. خوداکار ونسو. افغانستان د یو غربي هیواد په توګه چې ډېرې پاکې او به یې په هره ډره کې سته او ډیر ځایونه د برېښنا لوی او واره بندونه جوړیدای سي او ترخپل ضرورت زیاته برېښنا بهرته صادرولای سي اوس د برېښنا له نعمته محروم دی او له بهرني وارديوي. حتی همدا پسله اته کاله د زرو ملیونو ډالرو د راټوټیدو او د بهرنیانو د بیساري حضور سره سره د کابل د ښار د اوسیدونکو نیمایي برېښنا نلري. په لویه کچه بیکاري، د بیا ابادیدو د عملیې سوکه والی، د حکومت بېعدالتیو او د ناټو بمباریو خلک اړ کړيدي چې یا پاکستان یا ایران ته کډه وکړي او یا د ځان د حمایت او امرار معیشت لپاره د زور واکانو او یا طالبانو سره یوځای سي. د بهرنیو مرستو د غسې عدم مؤثریت د دولت مشروعیت ته هم لویه صدمه رسولیده.

سینلس چې د امنیت او پالیسی په چارو کې پاریس میشته یوه نړیواله مشورتی اداره ده پخپل وروستي راپور کې لیکي چې کابل او نړیوالې ټولنې د افغانستان د اعمار مجدد مکرري وعدي د افغانانو سره تر سره نکړې. ډېر افغانان خپل په ژوند کې څه مثبت بدلون نه ویني بلکه ژوند یې ترپخوا خراب سویدی. خلک سؤال کوي چې بلیونونه ډالره چې په افغانستان کې مصرف سویدي چیرې تللي دي. له بډایو هیوادو څخه افغانستان ته تللي مرستې غیر منسجمې، غیر مؤثري او ضائع سویدي.

افغانستان اوس د استدلال په يوه داسې دائره کې راگيردی چې امریکا او ناپو وائي امنیت د کار او پرمختګ لپاره شرط دی. خو ډير افغانان پدې عقیده دي چې کار، بیا ودانول او پرمختګ په افغانستان کې امنیت راوستلای سي. که عامو خلکو ته کار پیدا، بیا ودانول پیل او انکشاف يقيني سي دخلکو اعتماد به پر حکومت اعاده او په ملاتړ به ېې راووزي. خوګ به بیا خپل نازولی زوی یو فاسق او ظالم جنګسالار ته نه سپاري او دهغه داقتدار او حرص لپاره به خپل اولاد نه قربانوي. دوی به نه یوازې بیا دمخالفینو سره مرسته ونکړي بلکه هغوی به پخپلو سیمو کې د حکومت ضد عملیاتو ته پریښودې. چریکي جنګ ېې دولس له ملاتړه ممکن ندی؛ که ولس خپل سي چریکي جنګ به څنګه ادامه پیدا کړي او بريالی سي؟

اووم سؤال د افغانانو د اقتصادي حالت د څرنگوالي وو.

اصلي امنیت د خلکو د زړونو په لاسته راوړو کې دی. که خوګ په افغانستان کې امنیت، دموکراسي، پرمختګ او سوکالي غواړي نو باید په اقتصادي ساحه کې کامیاب کار وکړي. تجربې ښوولې ده چې په افغانستان کې زور او نظامي عملیات ندي بريالي سوي. دلته سکندر خپل سرزوره سرخوړلی دی، دانگریزانو پزه چې پرپاچاهي یې لمر نه ډویدي سولیدلې ده، سورلښکر چې د دنیا د تسخیر خوبونه یې لیدل شرمیدلی دی او داده امریکا ورپسې روانه ده. راسئ سرچپه ئې عملي کړو چې د ټولو پکښې خیروي او هغه دا چې سیاسي حل ته موقع ورکړو او دهیواد اقتصادي بیا رغونه وکړو او پدې ډول امنیت په ښکیلاک او زبېښاک کې نه بلکه د خلکو په رضائیت او اقتصادي سوکالی کې وپلټو. دا ځکه د افغانستان بحران تر ډیره حده سیاسي،

سازماني او اقتصادي دى نه نظامي. تريولک زيات داخلي او خارجي لښکرو چې د عصر په ټولو پرمخ تللو وسلو مجهز دي او بيله اتومه دهيش ډول تخريبي وسلې داستعمال څخه يې دريغ هم ندى کړې اتوکالو کې ونکړای سوه په افغانستان کې امن قائم کړي او ورځ په ورځ اوضاع شورېږي دا نښې چې د افغانستان بحران په زور نه بلکه په اقتصادي او سياسي رغاوي حل کيدای سي.

سره لدې چې ډېر غربي ستراټيجستان نښايي موافق نه وي خوزمور باور دادى چې په افغانستان کې بيکاري او بغاوت مستقيماً سره متناسب دي. که خلکو ته کار پيدا سي او ولس په يو ګوله مور سي دا به د حکومت اعتبار ډير او هغه ته به مشروعيت وروبخښي. خلکو ته کار پيدا کيده به د زورواکانو زور او به کړي او ډير لږ خلک به وي چې ديو جنايتکار او جنگسالار توپک په غاړه کې واچوي او دده لپاره خپل هيواد وال مړه کړي او يا ځان قربان کړي. څوک چې ډير مجبور نه وي په اسانه نه حاضرېږي چې ځان مړ، مور بوره او خپل اولاد يتيمان کړي. د کسب و کار موجوديت دغه مجبوريت له منځه وړي. د کابل حکومت او نړيواله ټولنه پدې کې ناکام سويدي چې عامو خلکو ته د کار زمينه مساعده کړي، مالي او پولي پارېسوب کښته، کرائې او نرخونه کنترول او د خوار او بډاى ترمنځ د ژوند سطح تفاوت کم کړي. همدا راز دوى بريالي نسول چې په اصطلاح د خارجي متخصصينو لښکر راکم او په زرو د چوربان جي او گانې ترکنترول لاندې راولي. دوى ونه توانيدل چې د مليارډونو ډالرو او د خارجي ماهرانو د يو لوى فوج په درلودلو سره بيا هم د خلکو پر ژوند يو مثبت اثر وکړي. دغه نامطلوب حالت، د بيکارانو يو لوى لښکر دولت او خارجيانو څخه د خوابدو کسانو او مخالفينو سره يوځاى کړېدى.

ددې لپاره چې د کابل حکومت ته مشروعیت او پراخ ملاتړ ترلاسه کړي، د حکومت بهرني ملاتړو په بهر کې افغان مهاجرین پخپلو غوږو و عدو وهڅول چې خپل وطن ته ستانه سي. د دغه نړیوال پراخ تشویق په اساس ملیونونه افغان مهاجرین له پاکستان، ایران او نورو هیوادو څخه افغانستان ته ستانه سول بیله دی چې نړیوالو په افغانستان کې ددوی دکور او کار غم خوړلی وي. تیرو دیرشو کلونو جنگونو او مهاجرت دهغوی کورونه پخپلو سیمو کې خراب، کښت و کروندې ویجاړې او کاروبار مختل کړیدی او دراستنیدو پروخت هم چا مرسته ورسره ونکړه نوله ناچاره یې لویو ښارو ته دالر و دباران او د کار د پیدا کیدو په هیله مخه کړه. په لویو ښارو، خصوصاً کابل کې، دنفوس دغه زیات تراکم او پراخې بیکاری د حکومت پر کمزورو اوږو یوبل دروند پېټی ورزیات کړ او د دولت اقتصادي، چاپیریال، ټولنيزې او سیاسي ستونزې یې نورې هم ورډیرې او حادې کړې.

امریکایانو، دایران څخه په افغانستان او عراق کې دهمکاری په طمع دنفذ وغاز د پایپلائن او تجارتي لارو د جوړولو هغه پروژه وځنډول کومه چې به له ترکمنستانه پاکستان ته دافغانستان له لارې تلل او دمرکزي اسيا انرژي ئې جنوبي اسيا او غربي نړۍ ته رسول. ایران تل ددغه پروژهې مخالفت کړیدی او دنورو علتونو وڅنگته پدغه سیمه کې دجنگ داورد بلیدو یو مهم عامل هم ایران دی. ایران غواړي دافغانستان په غرب او جنوب غرب کې دعدم امنیت له لارې داپروژه عملي نسي او په عوض کې دایران په خاوره کې دغه لارې تیرې سي. دغه پروژه که عملي سي دکاله ۳۰۰ ملیونه ډالره دافغانستان دولت ته مالیه ورکوي، ترلس زره ډیرو افغانانو ته کار پیدا کوي، او په لار کې پرتو کلیو او ښارو ته ډېر ارزانه برېښنا او غاز ورکوي داپروژه دجنوبي اسيا او مرکزي اسيا ترمنځ تجارت تقویه کوي او په افغانستان

عموماً او غربي سيمو کې خصوصاً يو ډير اقتصادي تحول راوړي؛ ترانسپورت تقويه کيږي او دلارې په اوږدو کې ورکشاپونه، رستورانونه، هوټلونه، بازارونه او نور مرستندويه اقتصادي فعاليتونه رامنځته کيږي. مهمه سياسي گټه به ئې دا وي لکه اوس چې افغانستان گاونډيانو ته اړ دی ددې پروژې په عملي کېدو سره به گاونډيان هم افغانستان ته اړ سي؛ افغانستان به ورته مهم سي او ددغه هيواد ثبات او استقرار به پخپله گټه وبولي. همداراز، څرنگه چې افغانستان يو غرنی هيواد او ډيری اوبه او دبرېښنا د توليد ډير امکانات لري توقع وه چې امريکا او نړيواله ټولنه به مرسته وکړي چې داوبو بندونه جوړ سي. ددغو بندونو څخه دويالو پذيرعه لامزروع محکې او دښتونه اوبه سي او خلک به دترياک پرځای نور مشروع کښتونه ولري. خو دا مهمې پروژې چې سروې گانې يې دثور ترکودتا دمخه د داؤد خان په وخت کې تکميل سوې وي تېر اته کاله دپيسو، متخصصينو او نړيوال حضور سره سره جوړې نسوې او افغانستان ددې پرځای چې برېښنا ئې صادره کړې اوای اوس له بهره برېښنا واردوي. او ددې علت دادی چې په دغه مورد کې سياسي اراده نسته. امريکايان دپښتنو په سيمو کې چې ايران او پاکستان ته څرمه دي جنگ ته ضرورت لري څو له يوې خوا ايران خوښ وساتي چې دپايپلاټن پروژه پاته سوه، دوهم دخپلو اوږدمهاليواهدافو لپاره پر پاکستان فشار ډېر کړي او دريم په سيمه کې خپل حضور توجيه کړي. برعکس، امريکايان ددې لپاره چې په مرکزي اسيا کې خپلې منگلې مضبوطې بنځې کړي په شمال دافغانستان کې وامن ته ضرورت لري. همداراز، امريکا ددې لپاره چې دافغانستان شمالي گاونډي هيوادونه خوښ وساتي ترڅو په نوموړو هيوادو کې په اسانۍ کار وکړي نو په افغانستان کې هغوی ته سياسي، فرهنگي، او تجارتي امتيازات ورکوي او دافغانستان شمالي برخې دهغوی د نفوذ په ساحه کې قبلوي. امريکا او

نړيوال بانکونه کونښن کوي چې د افغانستان په عوض کې د قرغزستان په شمول زموږ په شمالي گاونډي هيوادونو کې د اوبو بندونه او برېښناکوټونه جوړ کړي او دهغو څخه توليد سوې برېښنا د افغانستان له لارې وپاکستان ته انتقال کړي. په لار کې به پر موږ هم برېښنا خرڅوي او پدې ډول به زموږ منابع او ظرفيتونه راکد پاتېږي.

ناټو او د کابل د حکومت اقتصادي ماهرينو د غربي نړۍ د اقتصادي نظام په راکاپي کولو سره په افغانستان کې د ازاد بازار اقتصاد پلۍ کړې، دولتي سکتورونو ته يې نه يوازې توجه ونکړه بلکه هغه يې پر جنگسالارانو او متنفذو اشخاصو وپلورل. لکه ديو سياسي نظام وارديدل چې خراب عواقب لري داسې د اقتصادي نظام کاپي او بېفکره پلۍ کول هم نامطوب نتايج منځته راوړي. ناټو او د کابل حکومت ډير معدود داسې اقتصاد پوهان لري چې د افغانستان د ټولنيز او کلتوري جوړښت سره بلد دي خو توانيدليوای چې غربي اقتصادي تجربې يې د خپل هيواد د شرايطو سره سازگارې کړيوای. د دوی ډيرئ په غرب کې لوی او تربيه سويدي او يوازې په دا پوهيږي چې څنگه هغه څه چې يې په غرب کې ليدلي دي کاپي او په افغانستان کې پلۍ کړي. دوی ددې توان نلري چې په بهر کې لاسته راوړي پوهه د افغانستان د شرايطو سره منطبق کړي. ماته يو افغان ځوان معلوم دی چې امريکا کې پيدا او ۱۲ کاله ښوونځی يې هلته په تکليف ويلې دی. پخوا يې افغانستان هيڅ نه وو ليدلی خو اوس دا څو کاله په افغانستان کې ديو ډير مهم وزارت مشاور دی او په ډالرو ډېر لوړ معاش اخلي. د نظام او سړيو دا ډول واردات به څه نتيجه ورکړي؟ په غرب کې د ازاد بازار اقتصادي نظام لکه څنگه چې ادم سميت او جان کينز ويلي وه اوس نسته او غربي دولتونه خپلو بزرگانو ته سبسيدې (توپيري مرستې) ورکوي او دبانکونو او نورو

اقتصادي سکتورونو د استقرار او ودې په منظور مداخلې کوي خو په افغانستان کې بیا هغه ازاد بازار غواړي کوم چې خپله یې نلري. دوی غواړي افغانستان بې ورو او دیوال وي چې هرڅه څوک ورته راوړي او یانې ځینی وباسی مخ یې څوک ونه نیسي. په افغانستان کې د ازاد بازار د اقتصاد ودې ته ضرورت دی خو دې مرحلې ته تر رسیدو دمخه د دولت فرض دي چې د یوه باثبات اقتصادي نظام او دوامداره متوازنې اقتصادي ودې لپاره ځینی سکتورونه پخپل لاس کې ولري، ځینی نور تر خپل نظر لاندې وساتي او ځینی خلکو ته وسپاري. دا د دولت وظيفه ده چې یو اقتصادي پلان جوړ کړي چې کوم اقتصادي فعالیتونه به دولت کوي او کوم به شخصي تشبثاتو ته پرېږدي. حکومت باید ځینی اقتصادي سکتورونه او شخصي تشبثات د خارجي بازارونو له تهاجمه وساتي.

د مخدره موادو پر بهرنۍ مافیا سربیره، بهرنیو مشاورینو، متخصصینو، این جی او گانو او قراردادیانو هم چې د هغوی مسلکي پوهه، د پروژو مؤلديت او مفديت او روڼ حساب ورکول تر جدي شک او پوښتنې لاندې دي د افغانستان پر اقتصاد يرغل کړیدی. لکه څنگه چې دناتو عسکر ازادانه هر څوک نیولای سي، بندي کولای سي، وژلای او بمبارې کولای سي همداراز د خارجي مشاورینو، متخصصینو، این جی او گانو او قراردادیانو لښکر ازادي لري چې د افغانستان د اقتصاد هره برخه چې وغواړي گوډه، فلج او یا مړه کړي. لکه فاحشې بنحې او دعيسائيت مبلغين چې په زړو د حکومت له اجازې او خبر پرته افغانستان ته ځي او راځي او په ډاډه زړه خپل کار کوي، دا ډول خارجي مشاورين او این جی او گانې هم د حکومت له علم او چوکاټه بهر چیرې چې یې زړه غواړي او گټه یې ایجابوي فعالیت کوي. بې مالکه ملک په لاس ورغلی دی. په افغانستان کې تقریباً ۲۲۰۰ این جی او گانې کار

کوي او له خارجي مرسته کونکو هیوادو څخه مالي مرستې اخلي. ددوی کارونو چندانې ملموسه نتیجه نده ورکړې او نه څوک سرپسې گرځوي، پداسې حال کې چې همدا مرسته کونکي پخپلو هیوادو کې د خپلو خلکو سره د یوه یوه پول (سینټ، پینس) حساب کوي. د افغانستان د ماليې وزیر انوار الحق احمدي داریانا تلویزیون سره په یوه مرکه کې چې په ۵ مئی ۲۰۰۸ م څپره سوه شکایت وکړ چې “مرسته کونکي هیوادونه دوه پردې برخه مرستې خپل مربوطان جی او گانو ته رأساً ورکوي او موږ نه په خبریږو او نه پوهیږو چې څومره او چیرې مصرف سويدي؟ موږ نه پوهیږو څونه کار سويدي او څونه نور پکار دی او چیرې په کار دی؟ په حقیقت کې دوی خپلې مرستې په یو اوبل شکل بیرته وړي. همداراز، ددوی کار د پرمختیا او بیله روڼې حسابدهی دی. مثلاً دوی یو کیلومتر سرک په یو ملیون ډالره جوړوي هغه هم سم نه پداسې حال کې چې موږ تر دغه بڼه کار ددوی دمصرف په دریمه کولای سو“. دا قابل فهم ده چې د افغان حکومت د اقتصادي ادارو کاري ظرفیت په اول سر کې کم وو او بهرنی مرستې ته ئې ضرورت درلود خو تر اته کلو وروسته د بهبود توقع وه او دا غیر قابل قبول ده چې اوس هم خارجي مرستې د حکومت تر چوکات بهر د خارجیانو په لاس مصرف کیږي. پداسې حال کې چې د بهرنیو مرستو مصرف د دواړو اړخونو ترمنځ باهمي همکاري غواړي. دغه استثماری یرغل د افغان دولت اقتصادي ادارې سختې کمزورې کړيدي. په ان جی او گانو کې اوچتو معاشونو د دولتي ادارو څخه د پوهو او مسلکي کسانو فرار ته لار هواره کړیده او دولت یې د فني پرسونل په قلت او دکاري ظرفیت په مزید کموالي مواجه کړیدی. لکه څنگه چې به خارجي فوجونو ته په افغانستان کې تل ضرورت وي، اشغال گرانو اقتصادي فضاء داسې راوستلېده چې همداسې به دکابل حکومت خارجي ماهرانو ته تل اړ وي. نتیجه به ئې دا وي چې بناغلی احمدي (د انگلستان د

فاینشلټایمزم په نقل قول) اعتراف کوي چې موږ د نړیوال پولی سازمان هغه غوښتنه پوره نکړای سوای چې ویلي یې وه چې افغانستان به د خپلې بودجې ۸٪ د داخلي عوایدو څخه پوره کوي. تاسې وگورئ، د کابل د حکومت کاري ظرفیت تردې حده کمزوری دی چې تر ۱۵ ملیونه ډالره په ډیر مصرف او درې کاله مسلسل کاريې د داسې انکشافی پلان څاکه جوړه نکړای سوای چې نړیوال بانک او نورو مرسته کونکو ته د منلو وړ وي. د احمدي په قول نړیوال پولی سازمان د کابل دغه پلان د بیا غور لپاره مسترد کړ. که د کابل حکومت د غربي نړۍ عمیل او لاسپوڅی نه وای د دغه بیا غور موقع ئې هم نه ورکول.

د کابل د بریښنا رئیس انجنیر محمد سرور صدیقی اریانا تلویزیون ته په ۲ جولای ۲۰۰۸ م وویل چې “د کابل د ښار یوازې په سلو کې ۲۵ کورونه نوبتي بریښنا لري.” پسله اته کاله حکومت د زرو ملیونو ډالرو په مصرف یوازې د کابل هغو سیمو ته بریښنا تهیه کړیده او هغه هم نوبتي چې هلته خارجیان او د حکومت غټان پراته دي.

افغانستان یو زراعتي هیواد او اقتصاد یې هم تر اتیا په سلو کې پر همدغه سکتور ولاړ دی. خود اکسفام په قول دغه مهم سکتور تراوسه د ۱۲۰۰۰ ملیونو ډالرو څخه فقط ۴۰۰ ملیونه ډالره ترلاسه کړيدي. دا چې ددې مبلغ څخه به څو نه بزگرته رسیدلي وي معلومه نده خو دا یقیني ده چې ډیر به کم وي. یوازې امریکا په افغانستان کې سل ملیونه ډالره د ورځې نظامي مصرف لري (واشننگتن پست - ۲۸ جولای ۲۰۰۸). دوی وایي چې موږ د ورځې ۷ ملیونه ډالره ملکي مصارف لرو چې ډیره برخه یې هغو ولایاتو ته ځي چې دوی عسکر پکښې لري او اکثره د پي ار ټي له لاری لگيږي. په بشري مرستو کې د مرسته کوونکو ترمنځ مفاهمه او تنظیم نسته او ډیر لیدل سويدي چې پریوه پروژه څو ځایه پیسه اخیستل سوې او څو ځایه خرڅه سويده او پیسې

ضائع سويدي. اڪسفام ادعاء کوي چي مرسته کونکي پدي کي ناکام سويدي چي لومړي پخپل منځکي او بيا دحکومت سره خپل کارونه همبرغي کړي. مرسته کونکي مؤسسې او هيوادونه يې پدي کي پاته راغليدي چي د خپلو پيسو دمصرف په ځاي، مؤثريت او د مرستو د لگولو په ستراتيځي پسي وگرځي. په بهرنيو مرستندويه مؤسساتو کي ډير فساد موجود دی. ددي لپاره چي قراردادونه پخپلو شرائطو ژر ترلاسه، خپل اداري فساد پته او ماليه په بده ووهي خارجي ان جي او گانې کونښن کوي چي په کابل کي يو کمزور، رشوتخور او په اداري فساد کي ډوب حکومت موجود وي. پدي ډول د کابل دحکومت په اداري فساد او کمزوري کي د بهرنيو مرستندويانو لوی لاس دی.

دهغه هيواد اقتصاد چي تر بهرني اشغال لاندې وي داشغالگړ قوت لخوا داسې تنظيميږي چي پرخپلو پښو ونه دريږي او تل يې پرنورو تکیه او د مرستې لاس يې نورو ته اوږد وي. افريقا چي دنړۍ په ټولو قارو کي دطبيعي زېرمو په لحاظ غني ده او په سوو کاله دغربي نړۍ تر تسلط لاندې اوسيري او په سوو زره مليونه ډالره يې دمرستې په نوم پکې مصرف کړيدي، تراوسه يې نه خلک په وچه ډوډۍ ماره سوه او نه ډموکراسي پکښې راغله بلکه دا مرستې ددوی په ځان ماران دي چي تر ډېره حده ددوی د بې اتفاق کولو او پخپلو منځو کي دقوم، ژبې، سمت، مذهب او نژاد په نوم دجنگولو لپاره استعمال سوي ترڅواستعمارگرته په ډاډه زړه تر ډېره وخته هلته دپاته کيدو فرصت وي. ددغو هيوادونو امنيت، روحي حالت او اقتصاد، استعمارگرو داسې په مهارت ورخراب کړي او په خلکو کي يې خودي او عزت النفس دومره کمزوره کړيدي چي بيله بهرنيانو نور ژوند ورته يوه فاجعه ښکاري. ددوی په منځکي يې دومره موهومه بدبيني پيدا کړي او دومره يې دخلکو

شخصیت وړ ذلیل کړیدی چې اکثره تعلیماته یې وایې که بهرنیان ووزي موربه سره وخورو او دومره یې اقتصاد ورفلج کړی او پر خارج متکي کړیدی چې وایې که بهرنیان نه وي څه به خورو؟ پدې ډول دوی بهرنیان خپل حافظ وناصر او رزاق گڼي. په همدغه سیاست بهرنیانو په سوو کاله دوی غلامان ساتلي او ثروتونه یې ورلوټ کړيدي.

استعمارگران پوهیږي چې په یوه ورسره پاته هیواد کې خلک ترهرڅه دمخه واقتصادی مرستو ته اړ دي. نو ځکه دوی ظاهراً له یوې خوا ډیرې مرستې مستعمره هیواد ته استوي چې خلک ورته خوشبین سي او پخپله خاوره کې داستعمارگر حضور ومني؛ اوله بلې خوا څرنگه چې ددوی اصلي هدف دمستعمره هیواد ابادول ندي نو همدا استول سوې مرستې دخپلو متخصصینو د معاش او په نورو نومونو بیرته ځینې وړي البته ددغو مرستو څخه یولږ باید دخپل حضور د توجیه کولو او دخلکو د خولو د خوړولو لپاره هم ولگوي. د کنیډین پریس په حواله (۲۸ مئی ۲۰۰۹) افغانستان کې په سلو کې اتیابهرنۍ مرستې د بهرنیو قراردادیانو له لارې بېرته مرسته کوونکو هیوادونو ته ځي پاته شل په سلو کې د اداري فساد بنکار دي او افغان ولس ته ډېر کم شی رسېږي. استعمارگر هغه قصاب ته ورته دی چې د تازه ونبو د سته ئې په لاس کې نیولې او پسه ته ئې بښوروي ترڅو په کراره یې د حلالولو ترځایه بوزي. نوموړی پوهیږي چې پسه دده سره پخپله خونبه قصابخانې ته نه ځي نو ځکه واښه ورته بنکاره کوي او احياناً څه فرصت هم ورکوي چې خوله ورواچوي او څه خوند یې ترخوله سي خو په هیڅ وجه واښه ددې لپاره قصاب په لاس کې ندي نیولي چې وږی پسه یې وخوري او په مور سي. حتی قصاب دومره په زړه سخت دی چې پسه مسلخ ته دده سره بېله مقاومته ولاړ هم سي هغه په لاس کې نیولي واښه دغه وږي پسه ته نه ورکوي

بلکه په همغه وښو نور پسونه مسلخ ته رسوي. پدې ډول د وړو او ساده پسو توزنه هيله هغوی د هونبیار قصاب سره د مرگ ځای ته بېله مقاومته بیایي.

اتم سؤال دا کثرو افغانانو دا وو چې ایا د خارجیانو حضور په افغانستان کې افغانانو ته گټور دی؟

د بون قرارداد او د ملگرو ملتو د مؤسسې امنیت شوری په افغانستان کې بهرنی. مدخلې اولاسوهنې ته قانوني بڼه ورکړه او د افغانستان راتلونکې ئې چې څرنګه گاوندیانو ئې او لویو طاقتونو غوښتل ترسیم کړه. د نړۍ ۳۷ هیوادونو ته یې د ایساف ترنامه لاندې حق ورکړ چې د افغانستان سرنوشت دې دقوې د استعمال په شمول ددوی په لاس کې وي. کوم حکومت چې د بون د کنفرانس په نتیجه کې د افغانانو لپاره جوړ سو په حقیقت کې د ملگرو ملتو د مؤسسې د پخوانۍ فیصلې مطابق او د هغه مؤسسې د سرمنشي د پخواني خاص استازي (الأخضر ابراهيمي) په قول د ۲+۲ حکومت وو. دا حکومت باید د افغانستان د ۲ گاوندیو او ۲ لویو طاقتونو (امریکا او روس) د گټو خوندي کوونکی وي. وروسته پردغه فارمولا هندوستان هم ورزیات سو یعنی ۲+۲+۱. دلته د افغانانو گټو ته د اولیت حق ورکړه سو بلکه د افغانستان حکومت باید د افغانانو تر گټو د نورو گټې په افغانستان کې وړاندې وگڼي. نو ځکه تقریباً د هر وزارت یا ولایت مقام د افغانستان تر سرحداتو هاخوا یو ملاتړی لري. د ثقه معلوماتو له مخې د ولایت له مقام څخه ووزارت ته دیو والي د تبدیلیدو د موافقې پرسردوې میاشتي امریکایانو د ملل متحد پواسطه د افغانستان د یوگاوندی هیواد

سره خبرې وکړې خو هغه هیواد د ځینو شرایطو په ایښوولو سره د نوموړي کس د تبدیلی سره موافقه وکړه. حامد کرزي د جرمني د شپيگل مجلې سره په ۲۰۰۸ م اعتراف وکړ چې نوموړی د خارجي مرستندویانو بې اجازې د دولت د عالي رتبه مامورینو تقرر او یا عزل نسي کولای. د چاچي عزل او تقرر د بل په لاس وي، کار به هم دهغو په اشاره او مرام کوي. دلته ملي شخصیت، ملي گټې او د وطن صادقانه خدمت مطرح ندی. ماته یو سناتور او د مشرانو په جرگه کې دیوې جرگګۍ مشر وویل (۱۵ مئی ۲۰۰۹) چې موږ (دشوری یو هیئت) و کرزي ته ورغلو او ځینې مشکلات مو ورسره مطرح کړل. هغه راته وویل چې موږ کوم صلاحیت نلرو؛ کار د نورو په لاس کې دی. مخ یې عبدالرحیم وردک (دفاع وزیر) ته وپاږوه چې ته څه صلاحیت لري؟ ته خو هسې د امریکایانو یو شتپنۍ یې، چې چیرې دوی روان وي ته ورپسې یې. بیا یې مالیه وزیر (داکتر انوار الحق احمدي) مخاطب کړ چې ووايه ته څه صلاحیت لري؟ هغه ورته وویل چې بلې، مشکلات سته کرزي، ضرار احمد مقبل (داخله وزیر) ته په اشاره وویل چې دی خو پر هېڅ حساب دی.

نړیوالې ټولنې ایران ته جنوب غربي ولایتونه ورکړيدي چې اباد یې کړي. د کندهار-چمن ترمنځ د اورگادي دپټلۍ غځولو کار پاکستان ته ورکول سویدی. ترکیې ته په شمال کې عمراني چارې محول سویدی. تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان ته په افغانستان کې دهغو سره وگاونډیو ولایاتو ته بریښنا ورکول او دکلیو دپراختیا کارونه ورکول سویدی. هندوستان ته د افغانستان په ډیرو برخو کې لکه سلما پروژ، د ایران او دلارام ترمنځ سرک جوړول، دکابل-خوست سرک، دکرونو انکشاف او نور د پاکستان سرحداتو ته څرمه د فعالیت موقع ورکول سویده.

د افغانستان په حساس جغرافيايي موقعيت ځان پوهول پکار دي چې له بده مرغه ډيرو دغه حساسيت ندي درک کړي او دا هيواد يې د بالوکاله (په نمايندگي) جنگ ډگر گرځوليدی. څرنگه چې د افغانستان گاونډيان پخپلو منځو کې رقابتونه حتی د بنمنی لري نو د نړيوالې ټولني دا پالیسي چې زموږ هر گاونډي ته يې د افغانستان د ابادۍ په ظاهري پلمه يوه برخه يا سکتور سپارلې ددې پرځای چې سيمه ايزه همکاري او تعاون رامنځته کړي پدې هيواد کې يې لانجې او تاوتریخوالی پيدا کړيدی چې قربانيان يې افغانان دي او تاو به يې خپله دوی ته هم رسيږي. راسی د موضوع د روښانولو لپاره د مثال په ډول په افغانستان کې د هند او پاکستان رقابت ته وگورو. په افغانستان کې د هند د يوه پخواني سفير بهادر کومار په قول هندوستان د شوروي د تجاوزه په وخت کې د کابل د رژيم ملگري وو او د افغانستان په داخلي جنگونو کې يې د شمال ائتلاف ملاتړ کاوه (او وروسته يې د طالبانو مخالفت پدې کاوه چې اکثریت يې پښتانه وه، اسلامي نظام يې غوښت او دا باورو چې پاکستان يې تر شا وو). د بهادر کومار په وينا هند اوس د کابل د حکومت سره نظامي مرستې کوي؛ فوج ته چې اويا په سلو کې افسران يې تاجیک دي تعليم و تربيه او وسائل ورکوي او د شمال ائتلاف سره اوس هم ډيري نژدې اړیکې لري؛ په جلال اباد، کندهار، هرات او مزار شريف کې يې قونصلگری پرانيستې دي؛ د زرنج - دلارام سرک جوړوي؛ د پارلمان تعمير ابادوي؛ له پلخمرې تر کابل د بريننا مزي تيروي؛ په کابل کې د حرارتي بريننا يوه دستگاه نصبوي؛ پر هريرود د سلما بند جوړوي؛ يوولس ولاياتو ته د تلفون مزي غځوي؛ کابل ته يې الوتکې او په سوو بسونه ورکړيدي؛ دولتي مامورين تربيه کوي؛ تراوسه يې ۳۰۰۰ افغانانو ته مسلکي روزنه ورکړيده؛ په سوو سکالر شپونه يې افغان ځوانانو ته ورکړيدي؛ روغتونونو سره طبي مرستې کوي؛ يونيم مليون ماشومانو ته بسکوت

ورکوي؛ په کنړونو کې پراختیایي پروژې جوړوي؛ (د کابل-خوست سرک جوړوي او کیدای سي چې د کندهار- سپین بولدک سرک هم ورکول سي). نوموړی د پلومات وایي چې دا وخت په افغانستان کې شاوخوا ۴۰۰۰ هندیان په مختلفو پروژو کې کار کوي او هندي نشرات، کلتور او د بالیوډ فلمونو خو په افغانانو کې ډیر نفوذ کړیدی. هند تر امریکا، برتانیې، جاپان او جرمني وروسته تر ټولو لوی مرسته کوونکی او ډیر مؤثر هیواد دی. نوموړی وایي هند د افغانستان سرحد ته نژدې په تاجکستان کې یوه وایي ډگر جوړ کړیدی چې د افغانستان لپاره کارځینې اخلي.» د بي بي سي په وینا هند دا ټول کارونه په افغانستان کې د پاکستان د اثر د کمولو لپاره کوي.

له بلې خوا، افغانستان د پاکستان د ثبات، ملي حاکمیت او ارضي تمامیت لپاره حیاتي ارزش لري. نو ځکه هغه هیواد د افغانستان بهرنی پالیسی ته په ډیر اهمیت او دقت گوري. پاکستان په افغانستان کې د هند د اسی حضور هیڅکله نسبي زغملای چې دده امنیتي گټې تهدید کړي. هغه په افغانستان کې د هند د نفوذ د خنثی کولو لپاره هرڅه کوي. افغانستان باید پخپله خاوره کې دخپلو گاونډیانو د کړو سخت مراقب وي؛ هسې نه چې د اهیواد د مرستې تر عنوان لاندې لومړی ددوی د سیاسي کشمکش میدان او وروسته د بالو کاله جنګ ډگر وگرځي او افغانان په وژنو او کړاونو واړوي. امریکا او غرب د افغانستان او مرکزي اسیا منابعو ته د رسیدو او پر ایران د فشار لپاره پاکستان ته په جیو پولیتیک لحاظ تر هندوستان ډیر اړ دی. پاکستان به د غرب لدغه مجبوریته د هند او په کابل کې د هند د طرفدار حکومت د کمزورولو لپاره استفاده کوي او هغو ته به په دننه افغانستان کې ماته ورکوي چې دا هم د افغانانو په مرگونو او کړاونو کېږي. پاکستان فکر کوي چې د کابل موجوده حکومت هندوستان ته موقع ورکړېده چې د پاکستان پر

سرحداتو خپل داستخباراتو ادارې فعالې کړې او له هغه ځايه پاکستان وڅاري. همداراز پاکستان پدې عقیده دی او څو واره يې شکایتونه هم کړيدي چې د افغانستان د خاورې په استفاده سره هندوستان د ايران په همکارۍ د سپين بولدک - دلارام او زرنج په مثلث کې د پاکستان په خلاف بلوڅانو ته نظامي تربيه ورکوي او پاکستان ته يې د تخريب لپاره ليرې.

ترکيه او ازبکستان د افغانستان په شمال کې رشيد دوستم او نور ترکښي تقويه کوي او دهغو سره د مرستې تر نامه لاندې په سيمه کې دخپلو ستراتيژکو گټو لپاره کار کوي. روسيه، تاجکستان او ايران يې مخالفت کوي او مخ ئې نيسي چې پدې ډول د افغانستان شمال هم د گاونډيانو رقابت څوړوي. اکبرباي چې پخوا درشيد دوستم معاون وو د پيام افغان سره په يوه مرکه کې (۲۸ جولای ۲۰۰۸) وويل چې ترکيه په افغانستان کې ډېره فعاله ده او درشيد دوستم هراړخيزه مرسته کوي. ده وويل چې زه پخوا درشيد دوستم مرستيال وم او ترکيې په نهه مياشتو کې زموږ د شوری د تقويې لپاره يو وار درې نيم لکه ډالره او بيا درې لکه ډالره راکړل. حامد کرزي په ۲ مئی ۲۰۰۸ م کې د شپيگل المانی مجلې ته ويلي وه چې ما خپل په حکومت کې يو لوړ پوړی چارواکی (رشيد دوستم) له دندې گوښه کاوه خو يو بهرنی هيواد (ترکيه) چې په افغانستان کې فوجونه لري پرودرېد او ايسته مې نکړای سواي.

زموږ نور گاونډيان هم پخپلو منځو کې سم ندي او ددوی حرص او منافقت په افغانستان کې سياسي، امنيتي او نور ډول ډول لانجې راپيدا کړيدي. ددوی هغه اتفاق چې د طالبانو د راپرزولو او د بون د کنفرانس په وخت کې وو اوس نسته. اوس هم هغه د پرون ملگري يو دبل وينو توئيدو ته ناست دي. د امريکا د دفاع وزير (رابرټ گېټس) په ۱۷ اپريل ۲۰۰۹ کې د اې ايف پي په حواله د ايران هغه وړانديز رد کړ چې وائي ايران حاضر دی د افغانستان

پولیس تربیه کړي. هغه وویل ایران دې اول مخالفینو ته د وسلو لیږل بند کړي. اوس د امریکا په پخوانیو ملگرو او ستراتیجیکو انډیوالانو (ناتو او غریبی هیوادو) کې هم د افغانستان په باب اتفاق ندی پاته او د بخارست په سرمشریزه کې له ټولې غریبي نړۍ څخه په ډیر تکلیف ۸۰۰ عسکر د افغانستان د جنگ لپاره ورتول سول بل کال به د غومره عسکر هم نه پیدا کیږي او امریکا به مجبوره وي خپل عسکر زیات کړي او پدې ډول به کرار کرار دا جگړه د امریکایانو په جگړه بدلیږي. همدا اوس، په افغانستان کې د ملگرو ملتو د مؤسسې خاص استازی (کای ایډې) وایي چې اروپایانو په افغانستان کې خپل مسؤلیتونه هیر کړي او باریې پر امریکا اچولی دی.

لکه په اتیایمه لسيزه کې چې غریبانو افغانستان ته د روسانو لپاره دیو دام په سترگه کتل اوس روسانو او ملگرو یې افغانستان د امریکایانو لپاره دام گرځولیدی. د امریکایانو وینې به تویوي، ځینې به چکچکې ورته کوي او نور د دوی د انډیوالانو په شمول به په بیتفاوتۍ ورته گوري. څرنگه چې افغان فوج د جنگ ایډیالوجي او ملي خصوصیت نلري امریکایان به مجبور وي د جنگ ډیر بار پخپله واخلي او د توپکیانو، د بشري حقوقو د پایمالونکو او قاچقبرانو ملگرتیا ته دوام ورکړي، دفاع یې وکړي او پر قدرت یې وساتي او پدې ډول دخپلو معنوي ارزښتونو پایمالولو، شرم او رسوائۍ ته ادامه ورکړي. افغان ولس به نور هم ناراضه او د مقاومت ملگری سي. جنگ به نور خونړی سي او د ناتو غړي هیوادونه به جنگ یوازې امریکاته ورپریږدي او پدې ډول به دناتو سازمان درې ورې سي چې اثر به یې پر غریبي نړۍ سخت ناگواره وي.

یو پخوانی روسی افسر (کرنیل اولیگ کلکوف) چې په افغانستان کې دوه واره جنگیدلی او اوس په ماسکو کې د تاریخ استاد دی وایي: "امریکایانو

ته به په افغانستان کې دفوج ډيرول څه گټه ونه رسوي. د افغانستان مسئله نظامي حل نلري؛ دا يو سراب دی. هيڅوک په افغانستان کې سياسي برياله نظامي لارې نسي ترلاسه کولای؛ صفا وایم چې دوی روان دي او زموږ غلطي تکراروي. " يولی وارنتسوف (په کابل کې دروسيې پخوانی سفیر) وایي پر افغانستان دروسيې حمله يوه لويه غلطي وه؛ موږ د ډپلوماسۍ له لارې خپلو موخو ته رسيدای سواى خو ومونکړه. په ماسکو کې د برتانيا پخوانی سفیر (سر رودریک بریتویټ) وایي چې په افغانستان کې د امریکا په مشرۍ دناتو مداخله به موږ ته همداسې تباه کونکې وی لکه روسانو ته.

ډېر عربان او حتی محافظه کار دولتونه يې په افغانستان کې د دولت مخالف قوتونه (طالبان، حزب اسلامي، ...) تقويه کوي. هغه پدې نه چې خوښ يې دي بلکه پدې چې له بريالۍ امریکا څخه ويريرې. هغوی په ډاگه وائي چې که امریکا په افغانستان او عراق کې کاميابه سوه په موږ پسې راځي او دا ويره دوی ته د امریکائي مقاماتو (بوش او رمزفیلډ) له بيابيا اظهاراتو راپيدا سویده. ځينې عربان وائي چې په افغانستان کې او سنی کرکيچ امریکايانو د خپلو ستراتيجکو گټو د تأمين په منظور راپيدا کړيدی او د خپل حضور د توجيه لپاره نه غواړي هلته امن او ارامي راسي. دوی ادعا کوي چې که څوک پر امریکايانو ټک هم ونکړي بيا هم دوی به افغانان تحريکوي او جنگ ته به ئې مجبوروي. دوی وائي چې امریکا بايد له افغانستانه ووزي. پدې ډول د عربانو هغه اتفاق چې د غربيانو سره يې د بون د کنفرانس په وخت کې درلود اوس نلري.

امريکا، ناتو او ډېر افغانان ايران په مداخلاتو تورن کوي. دکابل په اخبارونو او دغربي نړۍ په مطبوعاتو کې بيا بيا نشر سويدي چې ايران په افغانستان کې د افغان دولت مخالفينو ته وسلې او پيسې ورکوي دشمال

ائتلاف ملاتړ خوئی علني او پخوانی دی چې دهغو له لارې امریکایان او افغان دولت تر فشار لاندې راوړي. په ۲۷ جولای ۲۰۰۸ م کې روټر له کابل څخه لیکل چې ترورستان له عربي نړۍ خصوصاً عراق څخه د ایران له لارې افغانستان او پاکستان ته ځي او هلته افغاني او میشته بهرني عسکروژني. ایران اوس د ترورستانو د تگ او راتگ مطمئن دهلیز دی. داسې خبرونه دي چې روسیه هم د تاجکستان له لارې افغانستان ته وسله او پیسه لېږي.

د ناټو او ایساف خودسرو عملیاتو د کابل د کمزوره دولت استقرار او مشروعیت ته لویه صدمه رسولېده. پر عام ولس، لاریانو، ودونو او جنازو بمباري، د خلکو وکوروته په زور ننوتل، د خلکو بیعتي او بې عفتي کول او خلک د محکمې له حکمه پرته نیول او بنديانول افغانان ډیر خواږدي کړيدي. د ډول خپلسریو د منتخب جمهور رئیس، منتخب پارلمان، منتخبو ولایتي شوری گانو او نورو دموکراتیکو او بشري حقوقو ارگانونو موقف ډیر کمزوره کړيدي. کرزي خو واره د عام ولس د فشار په نتیجه کې ژړليدي چې د بیگناه خلکو د بمباریو بنديده زما په وس ندي پوره. دلته د کرزي دغه اعتراف د هیواد ملي حاکمیت او دولت مشروعیت تر جدي سؤال لاندې راوړي. کرار کرار دا جنګ اوس د تروریزم سره د مقابلي پرځای د افغان ولس خصوصاً د پښتون قوم سره جنګ دی چې د وخت په تیریدو به نورو خارجی سرتیرو ته ضرورت وي. په یاد ولری چې د سره فوج ۱۲۰۰۰۰ عسکرو چې هر شپږ میاشتې بدلېدل او تازه دم کیدل د لس کاله مسلسل شدید جنګ سره سره د دې وس ونه درلود چې د افغانانو مقاومت مات کړي. افغانستان ته د نورو امریکایي عسکرو لیرېل مشکل نسي حلولای بلکه نور ئې هم خرابوي او پیچلی کوي او په سیمه کې هغه قوتونه چې د دوی وینو توپدو ته ناست دي تشویقوي چې مخالفین نور هم تقویه کړي. د افغانستان د اوږدمهالي امنیت

لپاره نظامي قوت بايد د يوې پراخې ستراتيژۍ په چوکاټ کې (امنيت د سوکالۍ له لارې) استعمال سويوای چې ونسو. غرب افغانستان ته له لومړي سره اوږدمهاله ستراتيژۍ نه درلوده او اوس پسله اته کاله حتی پلان نلري چې څنگه ووزي.

د عامو خلکو وژلو، قهر او دولت ته ورغ په ورغ زياتيدونکې بدبيني د ناټو او امريکايي قوماندانو ترمنځ د نظر توپير را پيدا کړيدی کوم چې له لومړي سره په افغانستان کې د جنگ پر ستراتيژۍ يو نه وه. د ناټو ځينې غړي وائي چې د بې پروايۍ او عدم دقت په نتيجه کې په بمباريو د عام وگړو وژل به امريکا او متحدينو ته افغانان بدبين کړي. د امريکا او برتانيا ترمنځ په هيلمند کې وروستۍ ناندري د جنگي ستراتيژۍ پر سر د دوی ترمنځ اختلاف بښي. پدې ډول د ناټو د غړو هيوادو ترمنځ چې په افغانستان کې جنگي بېرې کومه ښکاره او واضحه گډه تگلاره نسته. که امريکايان په عراق کې فوج کم او افغانستان ته يې واستوي حالات به نور هم خراب سي او د ناټو غړو ترمنځ به اختلافات نور هم ډير کړي. ناټو د شوروي اتحاد پخلاف جوړه سويوه نه د افغانستان غوندي يو کوچني هيواد د ټکولو لپاره. لتونيا، چک، لتونيا، استونيا، پولينډ او هالينډ په افغانستان کې څه گټې لري چې خپل زامن مړه کړي؟ هغوی د امريکا د خونۍ لپاره ځانونه وژني خو دا قرباني تر ډيره نسي ورکولای. بله مهمه خبره داده چې په غرب کې ډير چارواکي، افغانان او د هغوی خصوصيات نه پېژني. افغانستان امريکايانو ته تر عراق ډير خطرناک دی. په عراق کې مخالفين د امريکايانو خلاف مخامخ نه جنگي بېرې بلکه بمان ورته ايرډي خو په افغانستان کې په سوو مخالفين مخامخ پر امريکايانو ورځي، سيمې ځينې نيسي او پر يوشمير سيمو همدا اوس طالبان عملاً حکومت کوي. که جنگ اوږد سي او طالبانو ته سمه وسله په لاس ورسې بيا

به ناټو ته مشكله سي چې جنگ يوسي. د افغانستان په ليرې او نژدې گاونډيانو کې داسي هيوادونه سته چې دغه جنگ او ږدول غواړي چې امريکايان پکښې راگيروي او ډيره وينه بهې توی سي. په کابل کې د برتانيا سفير بناغلی شيررد کوپر کولز و بي بي سي ته په جون ۲۰۰۷ م کې ويلي وه چې برتانيا غواړي ۳۰ کاله په افغانستان کې پاته سي داځکه دا هيواد زموږ د خارجي سياست په سر کې دی. خو جرمني، ايتاليا او هسپانيا د بناغلي کولز سره موافق ندي او فکر نکوي چې برتانيا ۳۰ کاله په افغانستان کې جنگ مخته وړای سي. دانگلستان صدرا عظم گورډن براؤن دغه موده لس کاله ته راتپته کړه.

لکه چې وويل سوه، زموږ گاونډيان او لوی طاقتونه په نړيواله او سيمه ايزه ډگرونو کې رقابت او حتی دښمنۍ لري او دارقيبان او دښمنان اوس په افغانستان کې فعال حضور لري او عملاً په فعاليت لگيا دي. کوم يو چې يې يو قدم اخلي هغه بل باندې شکمن دی دوه قدمه اخلي. يو وائي چه هغه بل مخته سوزه پاته سوم. داسې رقابتونه به هغه وخت ښه وای چې افغانستان يو ملي او پرخپلو پښو ولاړ دولت درلودای. مگر اوس دارقابتونه د افغانانو په ډير ضرر تماميږي داځکه همدا هيوادونه خپلې دښمنۍ بالوکاله (د افغانانو پواسطه) په افغانستان کې مخته بياني او قرباني يې افغانان دي. ددوی حضور ددې پرځای چې افغانانو ته گټه ورسوي ضرر يې رسوليدی او ددې جگړه خپلې هيواد استقرار يې ورخراب کړيدی. همدا گاونډيان اوس دامريکا داشغال په پلمه په افغانستان کې يو مرکزي قوي حکومت نه غواړي بلکه يو کمزوره او تل پر نورو تکیه هيواد يې خوښ دی چې دوی ته محتاج وي، ددوی مرعوب وي او څوک حساب ورسره ونکړای سي.

سريره پر پورتنیو ضررونو چې د بهرنیو فوجونو حضور ئې افغانستان ته رسوي خارجیان د افغانستان د اقتصاد او کلتور په ضرر هم دي. افغانستان پخوا پخپل ځان نسبتاً بسيا یو زراعتي هیواد وو. اوس ئې زراعت فلج او یو تاریاكي هیواد دی چې د نړۍ ۹۳ په سلو کې مخدره مواد تولید او صادروي. هغه هیلمند چې پخوا د غنمو او پنبې گودام وونن د خارجیانو د فعال حضور له برکته د دنیا د مخدره موادو پایتخت دی. همداراز، خارجیانو د افغانستان تاریخي اثار هم لوټ کړل. د ناروې افتنیوستن په ۱۸ جون ۲۰۰۸م و لیکل چې د ناروې عسکرو د افغانستان د ۴۰۰۰ کالو زار په تاریخي اثار غلا کړيدي او له افغانستانه یې ایستلي دي. ناروې د افغان موزیم په بیا ودانولو کې مرسته کړیده. همدا کوی همدا. د افسوس خبره ده هغه عسکر او بهرنيان چې افغانستان ته د مرستې، صداقت او بیا ودانولو په نوم راځي غلاوي کوي او تاریخي شتمنی او فرهنگي خزاني لوټوي.

واشنگتن پست پخپل ۲۸ جولای ۲۰۰۸ مه گڼه کې لیکي چې: افغانستان کې هرڅه بهرني قراردادیانو ته ورکول سويدي. د امریکا د نړیوال انکشاف اداره قضا او عدلیه هم بهرني قراردادیانو ته ورکوي چې د امریکا او ناټو د فوجیانو سره په مشوره ستره محکمه او عدلي نظام اصلاح کړي. دوی به افغان قاضیانو ته د قضا چل ورزده کوي چې د چا په باب څنگه قضاوت وکړي او کوم مجرم ته څومره او څنگه سزاء ورکړي. دوی به قاضیانو ته ورزده کړي چې د خلکو څه حقوق دي او د ښځو سره په قضا کې څه معامله وکړي. د افغانستان قضا تراوسه اسلامي تشخص درلود او هرچا ورته احترام کاوه. قاضي به پرتورن شل کاله قید او یا د اعدام حکم راوایست، محکوم به تسلیم او حکم به تطبیق سو. خو چا قاضي ته بدنه ویل او نه یې تهدید اوه. مورنه وه او ربډلي چې یو قاضي پدې سبب چا مړ کړی وي چې مجرم ته یې د مرگ سزا

اورولې وه. بلکه خلکو به ویل چې کوم لاس قاضي پرې کړي درد نکوي. هغې قضا ته به څه تقدس پاته سي کومه چې دامریکایانو او نورو غیرمسلمانو لخوا تنظیم او رهنمائي کيږي او په سیمه کې د نورو د ستراتیژکو گټو په خدمت کې وي؟ دافغانستان په قضائي نظام کې دا لاسوهنه به دا مهمه او محترمه اداره د نورو سکتورو پشان د لوی فتور، سپکاوي او بحران سره مخ کړي.

زموږ د ماشومانو لپاره له لومړي تر دولسم ټولگي پورې تعلیمي نصاب اوس په ایران کې جوړیږي. ددې معنی داده چې موږ پخپل هیواد کې د تعلیمي نصاب د جوړولو توان نه درلود او یا غواړو زموږ راتلونکی نسل داسې مهربان جوړ سي چې نور ترخپلو ورته محترم او دنورو گټې ترخپلو ورته مقدمې وي. پدې ډول امریکا او دکابل حکومت افغانان په لوی لاس هڅوي چې هغه کتابونه وسوځوي چې پردي یې ددوی د نوي نسل د تخدیر او تضلیل لپاره جوړ او چاپوي او هغو مکتبونوته اور ورواچوی چې په هغه کې ددوی راتلونکي نسل ته د تغدیر او تذلیل درس او روزنه ورکول کیږي.

اخلاقي فساد او ټولنیز انحطاط خود اشغال هغه سوغاتونه دي چې ډیر خلک ورته متوجه ندي. مذهبي انحراف، شرابخوري او نور منشیات، فحاشي، پردوته جاسوسي او خدمت، غدر، فریب، وطنفروشي، رشوت، ملي خیانت، د شخصیت تذلیل او قتلول، قومبازي او بیگانه پرستي هغه افتونه دي چې خراب اثرات به یې تر ډیره زموږ شریف ولس ځوروي.

ترڅو په افغانستان کې یو ملي حکومت چې د اکثریت مورد اعتماد وي منځته نه وي راغلی او ترڅو چې افغانستان اشغال او بهرنی مسلحې

قاضي قواوي پکښې وي ترهغو به دخارجيانو حضور افغانستان ته دکټې پرځای مضر وي.

نهم سؤال دا وو چې په امريکا کې به د راتلونکي نومبر د انتخاباتو په نتيجه کې نوی جمهور رئيس په سپينه ماڼۍ کې کښيني. هغه بايد د افغانستان په باب څه وکړي؟

جواب: د امريکا نوی جمهور رئيس هرڅوک چې وي، که مکين وي که او باما، زما پيشيني داده چې افغانستان ته به ډير عسکر استوي؛ جنگ به پراخوي او جنگ به تودوي. هغه به په عراق کې خپل عسکر کموي او افغانستان ته به ئې استوي. امريکايان فکر کوي چې عراق د عرب لوی قوم يوه برخه ده او دا جنگ دکومو اهدافو لپاره چې پيل سوی وو نسي وړای. دوی فکر کوي چې عربي نړۍ کولای سي ډير کلونه سړي او پيسي د عراق جنگ ته د امريکا پر ضد واستوي. امريکا بايد اوس خپل اهداف يوازې د تيلو وړلو ته محدود کړي او دهغه لپاره يوازې څلويښت يا پنځوس زره عسکر کافي دي. امريکايان فکر کوي چې د عراق برخلاف په افغانستان کې کاميابي ورته اسانه ده. له يوې خوا ددې لپاره چې له عراقه وتل څوک په ماته تلقی نکړي نو امريکايان به خپل ځانته د اوږو دپزې داينسوولو په منظور پر افغانستان عسکري فشار ډېروي او له بلې خوا فکر کوي چې په افغانستان کې يوازې ددوی پخلاف پښتانه جنگيږي او دا يو کوچنی قوم دی چې تر سرحداتو هاخوا څوک خواخوږی نلري؛ څه پښتانه چې د ډيورنډ خط

هاخوادي هغه هم بايد په جنگ کې راگير او بيا يې شاوخوا وربند کړه سي چې مرسته ورونه رسېږي. پدې ډول به مقاومت ختم او په سيمه کې به دخپل مرام مطابق منگولې ټينگې کړي.

خو، دوی له تاريخه ناخبره او افغانستان يو اسانه هدف گڼي. دافغانستان سره دسرحد دهاخوا دپښتنو خواخوږي يو طبيعي موضوع ده او ددې مخ ددنيا هيڅ يو طاقت نسي نيولای. نه يوازې د پاکستان حکومت ددغو پښتنو تگ وراتگ نسي منع کولای بلکه انگرېزانو او ترراوروسته روسانو پخپل وخت کې پخپل ټول قوت داکارونکړای سواي. امريکايان به ترخو دا نه گټونکي جنگ ته چې تردوی پخوا نور هم ناکام سويوه ادامه ورکوي.

کله چې افغانستان ته ډېر عسکر واستول سي، دامريکا ميډيا (راډيو، تلويزيون، اخبار، مجله) به هم په افغانستان کې فعاليت ډېر کړي. په افغانستان کې دامريکايانو پراخ حضور به دافغانستان ليرې او نژدې گاونډيان ووېروي او وهڅوي چې مخالفينو ته نوره پرمختللي وسله او مالي ملاتړ ورکړي. دابه جنگ ډېر تود کړي او دبهرنيو عسکرو تلفات به نور هم ډېر سي. دتلفاتو ډېر ډېر په صورت کې به دناتو غړي هيوادونه خپل عسکر کم او يا وباسي او دجنگ بار به په افغانستان کې يوازې دامريکا پراوړو پاته سي. دامريکايانو تلفات به نور هم ډېر سي او ميډيا به ئې په امريکا کې په ښه تفصيل خپروي. دا حال به دوه درې کاله دوام وکړي او بيا به لکه د ويتنام دوختو پشان دسپينې مانۍ په مخکې خلک مظاهري کوي چې له افغانستانه دې زموږ عسکر راووزي. په ويتنام کې امريکا ماته نسوه بلکه دخپلو خلکو فشار راوايسته داځکه خلکو دسپينې مانۍ په مخکې نارې وهلې چې زموږ زامن ولې په ويتنام کې دجنگسالارانو دبرسراقتدار ساتلو لپاره مري؟ زموږ سړي ولې پرويتنام دجنایتکارانو دمسلسل ساتلو لپاره وينه

تویوې؟ زموږ وروڼه ولې په سایگون کې د قاچاقبرانو د گټو قرباني کیږي؟ ما امریکایانو او افغانانو ته په امریکا کې په ډیرو ضاحت وویل چې زه تاسو ته پېشبیني کوم چې درې کاله وروسته به د امریکا ولس د سپینې مانۍ په مخکې همداسې نارې وهل پیل کړي چې زموږ زامن ولې په افغانستان کې دفلاني قاچاقبر وزیر د برسر اقتدار ساتلو لپاره مري؟ زموږ سپریان ولې په کابل کې در شو تخورو او طفیلیانو د چاغېدو لپاره قربانیږي؟ زموږ وروڼه ولې پر خلکو د جنگسالارانو د تپلو لپاره خپلې وینې تویوي؟ موږ څه حق لرو چې پر زور بدلېو افغانانو د بشر د حقوقو د بنسټان مسلط وساتو؟ موږ نه غواړو د کابل فاسد حکومت د ژورې پشان زموږ په وینو وپاڼي. .... دا میډیا، دامظاهري او د افشار به د امریکا حکومت مجبور کړي چې خپل فوجونه له افغانستانه په ټیټ سر وباسي. پدې ډول زه د امریکار اتلونکې په افغانستان کې دویتنام د جنگ دوخت سره پرتله کوم. ما امریکایانو ته دا خبره دخپلې تجربې او تاریخ څخه په درس په پوره وضاحت کړېده چې که تاسې په افغانستان کې پر نظامي حل اصرار کوی نو زه به پوره ډاډ درته وایم چې ستاسې سرنوشت دروسانو دی. روسان په یولک وشل زره فوج خپل مطلب ته ونه رسېدل، تاسې هم نسئ رسېدای. خو دا هم درته وایم چې په افغانستان کې دناتو ماته وتاسې، دناتو غړو هیوادونو، افغانانو او د سیمې خلکو ته بڼې پایلې نلري. (دناتو دماتي عواقب مې په تفصیل ورته تشریح کړيدي چې دلته یې ذکر مجال نسته). ما ورته وویل چې دمخه تردې چې امریکا د دغه شوم سرنوشت سره مخ سي د امریکا نوی جمهور رئیس هر څوک چې وي باید د افغانستان په باب د امریکا پالیسي بدله کړي او سیاسي حل ته پر نظامي حل ترجیح ورکړي. پدې کې د ټولو خیر دی. د امریکا نوی جمهور رئیس باید د هغه فارمول له مخې او یا هغه ته ورته کوم چې ستاسې په

وړاندې مې ايښی دی عمل وکړي او له افغانستانه د خپلو فوجونو د ايستلو مهالوېش اعلان کړي.

لسم سؤال دا وو چې په افغانستان کې په راتلونکي کال کې د جمهوري رياست لپاره انتخابات دي، ستاسې په نظر څوک به موزون سپړی وي؟

که د افغانستان په باب د امريکا او ناټو پاليسي همداسې وي لکه اوس چې ده او بدله نسي نو اول ممکن د امنيتي شرايطو د خرابۍ په وجه انتخابات ونسي او که وسي نو هر څوک چې د نويو انتخاباتو په نتيجه کې مشر سي کامياب به نه وي. د افغانستان دولتي دستگاه اوس يوې فاسدې معدې ته ورته ده ترڅو اساسي علاج يې ونسي هره سالمه غذا چې ورسې فاسدېږي. البته څه سليقېي تغيير به دهر نوي سپړي سره راسي خو هغسې به نه وي چې خلک ئې طمع لري. زه د سپړي لپاره نظام نه غواړم بلکه يو سم نظام بايد جوړ سي او بيا دهغه لپاره په سپړي پسې وکتل سي. يعنې نظام د سپړي لپاره نه وي بلکه سپړی د نظام لپاره وي. نو ځکه زه اوس پر سپړي هيڅ فکر نکوم بلکه دا فکر کوم چې څنگه دا نظام په يو ښه نظام بدل سي څو وکولای سي صالح خلک راجلب کړي.

اخیر سوال د هر چا دا وو چې څه باید وسي چې افغانستان د روانې فاجعې څخه خلاص سي ؟

دغه سوال ته ما په پخواني کتاب کې د اوسني نظام د بدیل تر عنوان لاندې
جواب ورکړی وو. خو پدې کتاب کې مې د پای خبرې او د افغانستان د بحران
سیاسي حل تر عنوانونو لاندې جواب او تشریحات ورکړيدي او په پای کې
مې د بحران د حل فارمول وړاندې کړیدی کوم چې د ډیرو هلوځلو په نتیجه
کې رامنځته سویدی. په تیر کتاب کې مې هم دا خبره کړې وه او اوس هم
پرځای ده چې هر څوک د کابل پر حکومت او امریکا انتقادونه کوي چې
افغانستان یې تباهی ته روان کړی دی خو د چا سره پوره نسخه نسته چې څه
باید وسي چې له دغه تباهی څخه راوگرځي. شکایتونه ډیر دي خو د حل لار
نامعلومه هر څوک دا سوال کوي چې که اشغال رفع سي نو پرځای به یې کوم
نظام وي چې هم په هیواد کې امن راولي، افغانان په ډاډه وي (بیا د ۱۹۹۲ م
کورني جنگونه تکرار نسي)، هم د سیمې هیوادونه ورڅخه مطمئن وي او هم
نړیوال قانع وي چې افغانستان د نړیوالې ټولنې یو فعال او ګټور غړی دی.
دلته د غسې سوالونو او تشویشونو ته جواب ورکول سوی دی. تر اوسه
د افغانستان د بحران د حل په منظوريو جامع فارمول او نسبتاً کامله طرحه
لکه دلته چې وړاندې سویده نده وړاندې سوی. زه دا فارمول په هیڅ وجه
خپل مولود نه بولم بلکه دا د دوستانو او ډیولو هغو کسانو د همکارۍ،
پیرزوينې او ګډ کار نتیجه ده چې د افغانستان په خاطر یې خپل فکر او
اخلاص زما او ملګرو سره شریک کړی دی.

د پای خبري

په ۲۰۰۱ کې د طالبانو تر سقوط وروسته د پرو افغانستانو د خپل تاریخ پخلاف نړیوال فوج ته نښه راغلی و وایه خو د هغو زور واکانو له ظلمه یې وساتي کوم چې د امریکا په مرسته بیا قدرت ته رسیدلي وه. د استاد رباني د وخت د داخلي جنگونو او بشري ناوړین ترخه یادونه د هرچا سره تازه وه. همداراز، د افغانانو هیله وه چې نړیواله ټولنه به د خپلو وعدو مطابق دیو سم حکومت جوړېدو ته موقع ورکړي او د وران سوي افغانستان په بیا ودانولو کې به فعال سهم واخلي. هیله دې نه وه وي بوش د افغانستان لپاره د مارشال پلان پشان د بیا ودانولو ژمنه کړیوه او د انگلیستان صدراعظم خو په تکرار ویل چې موږ به افغانستان ابادوو؛ بیا به یې نه پرېږدو لکه پخوا چې شو واره نړیوالې ټولني خوشي کړې وو (جان کیمپنر، ص ۱۴۲).

خو په تیرو تقریباً اتو کلونو کې دغه وعده ترسره نسوي او په ملکي او نظامي ساحو کې د ملي او بین المللي بیسابقه توجه او ملاتړ سره سره ډیر لږ کار وسو. اوس افغانانو خپلې هیلې تقریباً له لاسه ورکړيدي. نړیوال هم په افغانستان کې روښانه آینده ځانته نه گوري. حتی د امریکا جمهور رئیس (بارک اوباما) اعتراف کوي چې امریکا په افغانستان کې کامیابه نده. همداراز، د انگلیستان لارډ پاډي اشن وائي: "په افغانستان کې حالات ډیر خطرناک دي. زما په فکر افغانستان یو ناکام دولت دی. ناټو ډیره نژدې ده چې د افغانستان کنترول له لاسه ورکړي." د ناټو پخوانی قوماندان، د پي ار ټي مؤسس او د امریکا د اتلانتیک کونسل مشر جنرال جیمز جونز اخطار ورکوي چې "ناټو په افغانستان کې گټونکې نده." داروپا ئي پارلمان د بهرنیو اړیکو څانگه په اپریل ۲۰۰۸ کې راپور ورکړ چې "دیاغیانو د فعالیت دوام او

د افغان حکومت کمزوري په افغانستان کې د غرب او اروپا ماته يقيني کوي. د امریکا د جمهور رئیس مرستيال (جو بايډن) د امریکا کانگريس ته وويل چې د افغانستان اقتصادي، امنيتي او ټولنيز شرايط وپرونکي دي او د دې ملت جغرافيه، خلک او تاريخ زموږ په خلاف کار کوي. کانگرس مين جيم مکگورن وويل دمخه تردې چې زه افغانستان ته دنورو عسکرو د استولو ملاتړ وکړم غواړم يوه ستراتيژي ووينم چې په هغه کې زموږ راوتل هم شامل وي. د امریکا د کانگريس يو بل غړي (جان تيري) وويل موږ چې دخلکو کوچنيان ورمړه کړو او جنازې ته يې گورو، پلرو ته يې څه وايو چې موږ د څه لپاره افغانستان ته راغلي يو؟ د امریکایانو د ۵ مې ۲۰۰۹ په بمباريو کې چې د فراه ولايت په بالابلوک کې ئې ۱۴۰ ملکي خلک چې ۹۳ يې کوچنيان، ۲۵ ښځې او ۲۲ نور يې زاړه او ځوانان سړي وه ووژل، اډميرل مايک مولن (د امریکا د ټولو افواجو مشر) پر موضوع د تبصرې په وخت کې وويل "د ملکي خلکو وژل موږ په افغانستان کې نسبي بريالي کولای. هر واري چې موږ ملکي خلک وژنو په حقيقت کې موږ خپلې ستراتيژي ته ضرر رسوو." د امریکا د بهرنيو چارو د پخوانۍ وزيرې (کونداليزه راييس) مشاور ډيوډ کيلکولن پدې نژدې وختو کې د امریکا سنا په افغانستان کې د جنگ د پراخيدو څخه وويرو. هغه وويل: موږ په ويتنام کې څه وکړل؟ جنگ مو پراخ کړ، موږ دهغو مشر راوغورځاوه او مشکل مو پخپل لاس کې واخيست چې حل يې کړو خو حل مو نکړای سواي. په سيمه کې د امریکا د قواؤ ستر قوماندان (جنرال ډيوډ پترئيس) وائي چې افغانستان د امپراتوريو په هديره شهرت لري؛ موږ دغه تاريخي واقعيت له پامه نسو غورځولای. افغانستان او پاکستان ته د امریکا د جمهور رئیس خاص استازی (ريچارډ هولبروک) په مونشن کې دنړيوال امنيت کنفرانس ته وويل: دا به يوه اوږده او سخته مبارزه وي؛ ترعراق ډيره سخته. کابل کې د روسيې سفير (ضمير کابلوف) وائي:

امريکا او ناټو هغه غلطۍ تکراروي کومې چې موږ په افغانستان کې کړي وې.

ډير څيړونکي د افغان حکومت حالت هغه سخت ناروغ ته ورته بولي چې د شديد مراقبت په خونه کې په مصنوعي تنفس ژوندي دی. چې کله هم دغه مصنوعي تنفس (خارجي فوجونه) او په کال کې د زرو مليونو ډالرو پيچکاری، ځينې ليرې سي ناروغ سمدستي مري. ما خارجيانو ته ويلي دي چې دا شارون به تر کله په مصنوعي تنفس ساتئ؟ دا بيا پرېښونه دريږي، خوشې دئ او ځان دواړه په تکليف کوي. په کابل کې د ۲۰۰۸ ثورد اتمې د جشن واقعه ئې ښکاره مثال دی چې د مخالفينو څو فيرونو د اردو جنرالان وزغلول او رئيس جمهور او وزيران ئې پر ميدان د ښمن ته پرېښوول. خوددې ټولو مشکلاتو سره سره موږ پدې باور يو چې د کړکيچ د حل لار اوس هم سته پدې شرط چې نړيواله ټولنه ئې وغواړي او پر سمه لار ديولوی گام د اخيستلو اراده او جرئت وکړي.

د افسوس خبره ده چې ناټو او نړيوالې ټولنې په ټولو ونکړای سواي په افغانستان کې امنيت راولي بلکه پخپله د امنيت دا خلال سبب سويدي. دوی، اوس د ترورستانو په بهانه د ولس سره جنگيږي او چې څوک دولس سره جنگيږي ماته يې يقيني ده. د کابل حکومت له کابل بهر پر اطرافو ډير لږ کنترول لري؛ لوی ښارونه اکثره و حکومت ته د نيمه وفاداره زورواکانو په لاس کې دي. پداسې حال کې چې کلي او درې د حکومت له کنترول بهر دي، د هيواد جنوبي، ختيزې او لويديزې برخې اکثره بالفعل د طالبانو په لاس کې دي چې د ناټو سره په جنگ دي او د هيواد شمال د زورواکانو په پنجو کې دی. طالبانو اوس شمال ته خپل واک غځولی دی او پر کابل ئې هم فشار ډير کړی دی. ناټو بايد په شمال کې هم د طالبانو د مقابلې لپاره فوج واستوي چې

ددغه کار لپاره نور عسکر باید افغانستان ته راوړي. کله چې دامریکایانو د لوجیستيکي موادو د انتقال کاروانونه د پینښور پرځای د روسیې له لاری د افغانستان شمال ته لار پیدا کړي، ددغه سیمو جنگسالاران او غلبه به د ولجې لپاره پردغو کاروانو حملې پیل کړي؛ کرار کرار به طالبانوته په شمال کې د فعالیت موقع نوره هم مساعده سي.

امنیت د کابل په ښار کې چیرې چې نړیواله ټولنه او ناټو کافي حضور لري ورځ په ورځ خرابیږي؟ د عراق پشان اوس نه یوازې د سرک د غاړې بمان او اسانه اهداف ویشتل ډیر سویدي بلکه په رڼا ورځ بانگونه وهل کیږي، دارائي چور او سوداگر تښتول کیږي. هیڅ یو لوړ رتبه مامور د کابل په ښار کې بېله مرمی ضد موټر چې ښیښې ئې هم باید توري او باډیګاردان ورپسې وي نسي گرځیدای. کرزی سره لدې چې د خلکو منتخب مشر ځانته وائي پخپلو خلکو اعتماد نسي کولای او ځان په خاصو امریکائي باډیګاردانو ساتي. خو د دوی مره احتیاط سره بیا هم خو واره له مرګوني ګوزاره خلاص سویدی. دا ټول په هیواد کې د کمزوره امنیت مثالونه دي.

د کابل حکومت نه یوازې مسلحو مخالفینو فلج کړیدی بلکه ډیر هغو حکومتونو هم فلج کړیدی چې د کرزي د حکومت په داخل کې جوړ دي. د جمهور رئیس لومړی مرستیال او ځینې وزیران ښکاره د کرزي په مخالفه جبهه کې ولاړ دي. دوهم مرستیال ئې په دایکندي او بامیان کې خپله خاصه اجندا مخته بیايي. د بلخ والي عطاء محمد نور په بلخ کې، د فوج لوی درستیز رشید دوستم په شبرغان او فاریاب کې، په هرات کې ځانته اداره ده؛ د کرزي وروڼه د خارجیانو په قول په کندهار او کابل کې ټول خپلې شخصي ادارې چلوي چې د مرکزي حکومت مشروعیت او مؤثريت ئې شدیداً متضرر کړیدی. د ناټو سرمنشی (جاپ دیهوپ شيفر) وائي

(واشننگتن پست، ۱۸ جنوري ۲۰۰۹) ”په افغانستان کې اصلي ستونزه طالبان ندي بلکه خراب حکومت دی. مور کافي وینه او پیسه هلته مصرف کړه چې له فساد څخه خلاص او باکفایته اداره منځته راسي خو چندان نتیجه یې ورنکړه.“

افغانستان به ناټو او امریکایانو ته تر عراق ډېر خطرناک ثابت سي. په افغانستان کې د عراق پشان د شیعې و سني او نور قومي حاد اختلافات نسته چې هغه ته لمن ووهل سي. که څه هم په بون او ترهغه وروسته ډیر کوشن وسو چې افغانستان پر قومي، سمتي، ژبني، نژادي او مذهبي بنیادونو لکه عراق و ویشي خو مطلوبه نتیجه یې ورنکړه. لکه دروسانو په وخت کې دلته هم د څو خرڅ سوو کسانو پوسيله ډیر تلاش و سو چې اقلیتونه د پښتنو پخلاف راوپاروي او ورسره و یې جنگوي خو د افغانستان شریفو او نجیبو قومونو داستعمار د اتوطئه تراوسه کامیابی ته نده پرې ایښې او په هیڅ ځای کې د قومونو ترمنځ جگړه نسته. د وخت په تیرېدو سره به دا شغال پر ضد مقاومت پدې قادر سي چې ټول ولس د خارجیانو پخلاف متحد، راپورته او منسجم کړي. علاوه، په عراق کې هیڅوک د امریکایانو پخلاف مخامخ نه جنگیږي بلکه ډیر تلفات د سرک د غاړې بمان او انفجارات کوي. پداسې حال کې چې په افغانستان کې په سوو طالبان مخامخ د ناټو د عسکرو سره جنگیږي. په عراق کې هیڅ سیمه په زور جنگیالیو نده نیولې او خپل حکومت یې ندي پر کړي خو په افغانستان کې همدا اوس ډیرې سیمې د طالبانو په لاس کې دي او عملاً حکم پر چلوي. که جنگ اوږد سي مخالفین به نوره او ونه وسله پیدا کړي چې د ناټو لپاره به جدي خطروي. او بامه د افغانستان لپاره د جنگ د پایته رسیدو نوې ستراتیجی نلري او د بوش پر لار ځي. خوددې لپاره چې د خلکو (د خپل حزب په شمول) له انتقاده ځان خلاص کړي، داسې بڼي چې پر زړو لارو ندي روان. د امریکا د دفاع

وزارت چې د افغانستان د جنگ ستراتيژي يې د بوش په وخت کې جوړه کړېده
توقع لري چې د اوباما لخوا د اشخاصو په تغيير سره به ددوی دغه روانه
ستراتيژي تطبيق سي نو ځکه د اوباما سره سر بنوروي. خو په حقيقت کې
دوی ټول ځان د تباهي کندی ته بيايي. پدې ترتيب لکه افغانستان چې نورو
اشغالگرانو ونه خوړلای سواي امریکا به يې هم ونه خوړلای سي. تاريخ
بنوولې ده چې دا مهمه نده چې استعمارگر افغانستان ته څنگه ننوزي بلکه
دا مهمه ده چې څنگه ځيني وزی.

خو په افغانستان او نړيواله ټولنه کې يو شمير پالیسي جوړونکي خوشبينه
او پدې عقیده دي چې په افغانستان کې د تيرو ۸ کلو په موده کې ډير
پرمختگ سوی او ژر به موجود مقاومت مات او دا هیواد به يو دموکراتیک
آباد مملکت سي. مگر دنړيوالي ټولني يوشمير ډير مهم څيړونکي بيا پدغه
استدلال قانع ندي او وائي چې د کابل حکومت او نړيواله ټولنه دهغو وعدو
په سرته رسولو کې پاته راغلي دي کوم چې د افغان ولس سره ئې کړيوي. دوی
وايي چې د کابل حکومت او ناټو په افغانستان کې همدا اوس ناکامه ده؛ که
نه، نو د ناکامی به څه معيار وي؟ کله چې د ناټو هیوادو ولسونه ويني چې
ددوی زامن وژل کيږي او د تندي په خولو گټلې پيسې يې په افغانستان کې
خوشې ځي، دوی دخپلو حکومتونو څخه سوال کوي چې ددوی د ناکامی
کوم معيارونه دي چې په افغانستان کې اوس نسته؟ او که معيار نه وي بيا
خو يې مشران سرگيچه دي او دوطن بياچاره زامن او پيسې دخپلو موهومو
بلند پروازيو لپاره په هدر قرباني کوي. دوی وائي زموږ مشران هغه سوختي
قماربازانو ته ورته دي چې دگټلو په اميد خپل ځان له حلالو خلاصوی.
د افغان عسکرو او پوليسو حال تر دغه هم بد تر دی.

دریمه ډله څیړونکي استدلال کوي چې بدون شک په افغانستان کې څه کار سویدی خو قانع کوونکی او مشوق ندی. دوی وائي چې که موجوده وضع دوام وکړي نو په افغانستان کې دنړیوالې ټولنې ماته یقیني ده. ژر باید یو کار وسي چې دغه دماتې خواته روان جریان و مثبتې خواته واړوي. دا ډله څیړونکي مایوس ندی او هیله لري چې نړیواله ټولنه د مخالفینو او هم دهیواد په داخل او خارج کې دهغو کسانو سره چې دکابل د حکومت سره نه جنگیږي خو په اوسني وضع هم راضي ندی دمفاهمې وړ پرانيزي. همداراز، باایمان او وطن دوسته افغانان باید دخپلو وطنوالو په وړاندې نور بیتفاوته پاته نسي او یوازې په شکایت دزړه سوډه ونکړي بلکه عملاً د وطن دازادۍ او دخپلو خلکو دتباهي دمخنیوي په خاطر پریوه پلټفورم راتول او وطنوالو او نړیوالو ته دمشکل دحل بدیل وړاندې او دټولو لپاره دهیلو یوه مرجع سي. افغانان تردرې لسيزو زیات کافي وځورول سول او دځینو داخلي او خارجي حلقو دمفاداتو لپاره ددې مظلوم ملت نور زورول دتحمیل وړ ندی. ددې تراژیدی دوام که په هر سیاسي، مذهبي، قومي یا نړیوال ملحوظوي یو ډیر غیر انساني عمل او لویه نامردی ده. د سیمې او نړیوالو طاقتونو مشروع گټې باید دافغانانو دگټو سره هماهنگې سي. اوس هم مور فرصت لرو چې یوه همبرغې او منسجمه ستراتیژي چې په عمل کې ښه نتیجه ورکړي طرحه کړو چې دهغه په برکت افغانان وتوانیږي چې یو مستقر، فعال، دگاونډیانو دوست او دنړیوالې ټولنې قابل اعتماد انډیوال دولت جوړ کړي.

دافغانستان ددولت دمخالفینو سره دممل متحدا یا ناپو مخامخ خبرې د عدم اعتماد او ځینو نورو ملحوظاتو په وجه ښائي مطلوبه نتیجه ورنکړي. خو هغه پوه او ازمويلي افغانان ښائي له بحران څخه دافغانستان دراوتلولارې چاري پیدا کړي کوم چې دامریکا دنظامی کمپین او په کابل کی دهغو

دملگرو او د مسلحو مخالفینو د کړيو غړي نه دي بلکه تل ئې د وطن او اسلام د گټو دفاع کړې او د ټولو اړخونو د سالمو عناصرو سره يې ښه روابط ساتلي دي. څرنگه چې د افغانستان موجوده بحران نړيوالو مداخلو خلق کړيدی نو د عملي قدم پيښ او نړيواله ټولنه وظيفه لري چې پدې لار کې يو مثبت قدم واخلي. دوهم او حتی اول د افغانانو وظيفه ده چې د خپل نجات لپاره سره راټول او دخپلو وطنوالو او نړيوالې ټولنې سره د بحران د حل په لار کې مرسته وکړي. موږ ټول بايد په افغانانو کې يو داسې شخص يا ډله ولټوو چې پورتنې خصوصيات ولري، افغانان ئې په بد نوم ونه پيژني، د طالبانو، مجاهدينو او نورو وطندوستانو سره ئې اړيکې بدې نه وي، د سيمې هيوادونه ترې ونه ويرېږي او نړيواله ټولنه ورسره کار وکړايسي او ورڅخه وغوښتل سي چې د موجوده بحران د حل په لار کې يو مثبت کردار اداء کړي.

څرنگه چې د افغانانو موجوده کړاؤنه تر ډېره حده د بهرنيو قوتونو د مداخلو نتيجه ده نو دا د نړيوالې ټولنې فرض دي چې د دغه کړاؤنو په ختمولو کې مرسته وکړي. نړيوالې مرستې بايد د يوې معينې مرسته کوونکې ادارې لخوا تنظيم سي او هر هيواد لکه اوس اجازه ونلري چې هر چيرې او هر څومره چې ئې خوښه وي پيسې مصرف کړي. مرسته سوې پيسې بايد د دولت د پنځه کلن پلان په چوکات کې د افغانستان د بيارغونې لپاره ولگول سي. دا پلان بايد مارشال پلان ته ورته وي د کوم د عملي کيدو چې ښاغلو بوش او بليرو عدي کړيدي. د لومړي پنځه کلن پلان په تطبيق سره به افغان دولت تر ډېره حده دخپلو خلکو او نړيوالو هغه باور ترلاسه کړي چې د هيواد سمې خواته روان دی، امن او عدالت به تأمين سي، اقتصاد به وده وکړي او نړيوال رقابتي بازار ته به لار پرانيزي. دا وخت به افغانستان د نړيوالې ټولنې يو

مثبت غړی وي او د سیمې په استقرار او دمخدره موادو د تولید او قاچاق په مخنیوي کې به معتنا به کردار ادا کړای سي.

د افغانستان د بحران سیاسي حل

زما یقین دی لکه پخوا چې انگریزي استعمار او ورپسې روسي بنکیلاک کامیاب نسو، داسې به امریکا هم نه بریالی کيږي. همدا اوس د امریکا جمهور رئیس وایي چې موږ په افغانستان کې نسو کامیابیدای او د ناټو مشروایي چې جنگ د حل لارنده. سؤال دادی چې که جنگ د حل لارنده او امریکا به حتماً وځي نو بیا به څه کيږي او پرځای به یې څه ډول حکومت وي؟ موږ ډیر ځله جنگ په ډیرو قربانیو گتلی دی خو دا گټه مو بیا خپله نده سمباله کړې؛ او دغه سبب دی چې لږو ډیر هر څلو بڼت کاله پر موږ بیا یو تباہ کوونکی جنگ تحمیل سویدی. موږ اکثره پدې نه یو توانیدلی چې یو مخلص او ولس ته وفادار قیادت ولرو؛ خپلی گټې تعریف کړو؛ د گاونډیانو گټې او په سیمه کې د لویو طاقتونو گټې وپیژنو او بیا د گاونډیانو او په سیمه کې د لویو قدرتونو مصالح د خپلو گټو سره موازي او هم اهنګ کړو؛ یا لږترلږه یې د خپلو گټو سره له تصادمه وساتو. زموږ د دغو کمزوریو نتیجه ده چې له یو مصیبتنه لا خلاص نه یو پر بل اوږو. راسی دخدای (ج) لپاره پر ځان، خپل راتلونکي نسل او وطن زړه وسوځوو او سره کښینو چې څنگه کولای سو د دغسې غمجن تاریخ د تکرار مخ ونیسو؟ راسی په سره سینه سوچ وکړو چې مطمئن سیاسي حل او باثباته مستقل دولت به کوم وي؟

یو کال دمخه (مئی ۲۰۰۸) کله چې زه د امریکا په سفر وم او راته معلومه سوه چې هر څوک د امریکا جمهور رئیس سي هغه به افغانستان ته ډیر عسکر استوي، جنگ به پراخوي او تودوي (داځکه دا د امریکا د دولت پالیسي وه

نه د کوم حزب) نومې سوچ وکړ چې څه باید وسي. دا جريان مې په تير کتاب (دافغانستان دکړکيچ دحل لار) کې مفصل ليکلې دي. هغه وخت ما تصور کاوه چې غالباً به بارک اوباما بريالی کيږي داځکه چې دېوش او دده دحزب څخه امريکايان ډير په تنگ سوی وه. ما ويل چې که اوباما بريالی سي معنی يې داده چې څلور کاله نور پرافغانانو تراوس شديد جنگ تحمیل دي. دا تصور مې هم کاوه چې اوباما به غالباً دوهمه دوره هم بريالی کيږي داځکه چې دامريکا سياسي تاريخ او عنعنه داسې ده چې يو جمهور رئيس ډير له پنبو پاته نه وي بله دوره بيا انتخابيږي. بوش لاهم دوهمه دوره بريالی سو پداسې حال کې چې اوباما خو تر بوش ډير تعليم یافته او فعال سپړی دی چې غالباً به دوهمه دوره هم جمهور رئيس سي. ددې خبرې دا معنی چې اته کاله نور به زموږ د خلکو قتل عام دوام لري. اته کاله وروسته چې کله دامريکا دجمهوري رياست نوی کانديد شعار ورکړي چې که ماته رایه راکړئ زه به له افغانستانه فوج وباسم او پدغه شعار کامياب سي. هغه هم سمدستي فوج نسي را ايستلای بلکه کال دوه به اخلي. پدې حساب لس کاله نور پراخ او شديد جنگ زموږ پر مظلوم ولس تپلی دی او دټولي پر مختللي نړۍ وسلې به زموږ دمنافقو او نامردو گاونډيانو په همکاري، پر موږ استعماليږي. ما داهم معلومه کړه چې امريکا به کونښن کوي چې پر طالبانو قاطع عسکري ضربات او ښه يې زمول کړي او بيا يې پخپلو شرايطو مذاکراتو ته ورو غواړي. په شروطوکې به يو داوي چې موږ دمعتدل طالب سره خبرې کوو او دافراطي طالبانو او تروريستانو سره نه؛ موږ دهغه چاسره خبرې کوو چې جنگ ردوي، په افغانستان کې زموږ روان ددموکراسۍ جريان مني او دالقاعده سره خپل تړاو شکوي. پدې ډول امريکا غواړي دخپلو مسلحو مخالفينو په منځکې تفرقه واچوي او دپخواني استعماري فارمول په اساس يې اول بيل کړي او بيا يې ايل کړي. ماته امريکايانو دا خبره هم کړيده چې دوی دطالبانو

سره مشکل نلري، ددوی مشکل د القاعده سره دی؛ که طالبان د القاعده څخه جلا سي نو امریکایان حاضر دي خبرې ورسره وکړي. ماورته وویل یو وخت تاسې کونښن کاوه چې دا دواړه سره یوځای وي او اوس یې سره جلا کوی. د دنیا کارونه داسې ندي چې هر وخت د چا زړه وغواړي هغه به کولای سي. اوس په افغانستان کې نړیوال جنگ دی. تاسې سره اته دیرش هیوادونه نظامي مرسته کوي او یو شمیر نور مو ملاتړي دي. داسې طالبان هم طبعاً نړیوال مرستندویان لري. تاسې چې د دنیا یو لوی قوت یاست بیا هم پدې جنگ کې لتویا، لتوانیا او جورجیا غوندې کمزوره هیوادونه ځان اړ بولی نو طالبان چې کمزوري دي ولې به دنورو مرسته ردوی. ترڅو اوسنی جنگي حالت په افغانستان کې نه وی ختم سوی داسې غوښتنې عملي ندي بلکه بنائې طالبان یې پخپل خلاف دیو دسیسې پحيث تلقي کړي. راسی! اول اوسنی جنگي حالت په افغانستان کې پایته ورسوو؛ دا نور مشکلات پخپله کرار کرار حلیري.

دا خبره هم ما تکرار آله بهرنيانو اوریدلې ده چې د افغانستان په استقرار او بیا ودانولو کې باید گاونډيانو ته لوی کردار ورکول سي چې دا د ملگرو ملتو د مؤسسې پخوانی موقف هم دی. پداسې حال کې چې افغانان همدغه نړیوال ظلم تباه کړيدي چې سرنوشت یې گاونډيانو او لویو طاقتوته حواله سويدي او خپله افغانان چا ندي پرې ایښي چې خپل سرنوشت پخپله وټاکي. دغه نړیوال ظلم دی چې تل گاونډيان اول د مرستې په نوم راځي بیا د افغانستان په خاوره کې تردغه نامه لاندې مضر رقابتونه کوي، ورپسې یې دغه رقابتونه په سیمه ایزې دښمنۍ اوږي او په بالو کاله جنگ بدلیري. دوی د افغانانو سره د مرستې تر نوم لاندې په افغانانو کې پخپلو ملگرو خپله نامرده اجنډا مخته بیايي او دخپلو افغانانو وروڼو سره ئې جنگوي.

ددې پرځای چې افغانستان تل دخپل جغرافیایي موقعیت قرباني وي، که فرصت ورکړه سي يقيناً به دا هیواد سیمې ته د ثبات یو مهم عنصر وگرځي. دا ځکه افغانستان نه یوازې د اوبو نسې زیرمې او ډیر گټور معدنونه لري چې د سیمې د هیوادو په هوساینې او پرمختگ کې ورڅخه کار اخیستل کیدای سي بلکه دا هیواد د مرکزي اسيا، جنوبي اسيا، چین، او خلیج ترمنځ د راکړې ورکړې مهم پل کیدای سي. یو ارام افغانستان د سیمې د ثبات لپاره ډیر گټور دی. تراوسه هروخت چې په افغانستان کې نا ارامي پیدا سوې یا چا پیدا کړېده نو گاونډیانو او حتی نړیوالو ددغه اور څخه د ځان ساتلو لپاره په پلمه افغانستان ته وردانگليدي. خو څرنگه چې دوی پخپل منځ کې جوړندي نو کله چې هغه اور څخه قابو سویدی دوی هلته بیا دخپلمنځي رقابتونو اور بل کړیدی او پدې ډول یې افغانان په یو بل مدھش اور اړولي دي چې دهغه اور تاو هم همدغو اور بلوونکو ته رسيدلیدی. او بیا همدوی حیران وي چې خپل بل کړی اور څنگه مړ کړي. دا وړاندوینې بحران هرڅو لسيزي وروسته بیا راپیدا او تکرارېږي، افغانان پکې سوځي او سیمه ناقاره کوي. زه توقع نلرم چې پرافغانانو دې د چا زړه وسوځي او پردې مظلوم او زوریدلي ولس دې څه رحم وسي. دا ځکه تراوسه دا ډول انساني ضمیر په چا کې پیدا نسو. خو وایم چې افغانستان د سیمې یوه مهمه برخه او د نړیوال کلي یو مهم کور دی چې نا ارامي یې هروخت ټول نا ارامه کړیدی. راسئ ټول لږ په سره سینه غور وکړو چې زموږ ټولو خیر په څه کې دی او څنگه دبحرانو نو دا شیطاني دائره ماتولای سو او ددې په عوض کې چې ناقرار افغانستان د سیمې او نړیوالو د ناقراری سبب سي او یا گاونډیانو او نړیوال په افغانستان کې د عدم استقرار سبب سي، افغانستان د سیمې په ثبات او سوکالی کې مهم رول ولوبوي. هغه هیواد چې د سیمې او نړۍ د نا ارامۍ او عدم استقرار سبب کیدای سي د ثبات او پرمختگ سبب کیدای

ئې هم سي. افغانستان، د ديورنډ د خط هاخوا په قبائلي سيمو، د هندوستان په کشمير او د مرکزي اسيا او ايران په ثبات کې مهم رول ادا کولای سي.

د غرب او زموږ د گاونډيانو د عزائمو په نظر کې نيولو سره ما کال دمخه د اسوچ وکړ چې د جنگ په اوسني معادله او معضله کې افغانان چيرې دي؟ ايا موږ د کور مالکان هم يو څوک يو؟ ايا موږ هم په دغه معادله کې ځای لرو او په تعديل او حل کې يې کوم کردار اداء کولای سو؟ هغه افغانان چې ځانوته روښنفکر او سياستپوه وائي چيرې دي چې وائي بيله موږ د افغانستان مشکل نه حلېږي؛ زموږ څخه چا پوښتنه نده کړې که نه اوس به پر هيواد دا مصيبت نه وای. هغه کسان چې ځانوته مغز متفکر او د ټولنی پيروي (کریم) وائي چيرې دي؟ فيصله مې وکړه چې ارام به نه کېښيم، په دنيا به گرځم او د هر هغه چا کور ته به ننوتې ورځم چې د وطن د خيږد فکر توقع ځيني کيږي. هغه ته به خپل د امريکا سفر، له سفره زما برداشت او د افغانستان حالات تشریح کوم او بيا به ورڅخه د وطن د نجات په منظور د بحران د سياسي حل نسخه غواړم.

په واشنگتن کې مې خلک وليدل، بيا مې لاس انجلس، سانفرانسيسکو، شيکاگو، ميشيگن، فلاډلفيا، نيويارک او ويرجينيا کې افغانان وليدل او په کچکول کې مې څه راتول کړل. بيا مې هم هر چاته خپل ادرس، تلفون او ايميل ورکړ چې په مورد کې راسره په تماس کې سي او خپل نظريات راواستوي. کور کې مې کچکول خالي کړ او د اوارې دارو په سفر ووتم. په ناروې، سوېدن، ډنمارک، جرمني، هالينډ، بلجيم، فرانسه او انگليستان کې مې ډير کسان وليدل. د خپلې ورکې دموندلو په تلابن کې چې چيرې چا يو پوه او د وطن په درد دردمن افغان يا ډله راښوولیده ورغلی يم. دارو په سفر کچکول مې هم کور کې خالي کړ او بيا د افغانستان او پاکستان په سفر

و وتم لومړی پېښور ته ولاړم. هلته مې افغان مهاجرین او د جهادي تنظیمونو مهم کسان چې کابل ته نه وه تللي ولیدل؛ کافي خبرې مې ورسره وکړې.

د تورخم له لارې افغانستان ته واوښتم. د جلال اباد پر لار یوشمیر علماء کرام د قاری اسرار الله همیم په مشرۍ راته ولاړه او زه یې په بهسودو کې د همیم صاحب مدرسې ته بوتلم. هلته مې واپول که څه هم د ننگرهار والي (گل اغا شیرزی) مېلمه کړم او ډیر اخلاص او اصرار یې وکړ چې په دولتي میلمستون کې و اوسم خو ما قبوله نکړه او په مدرسه کې پاته سوم. گل اغا شېرزی زما تحریک یو عاجل ضرورت وگڼه او د هر راز مرستې و عده یې وکړه. په جلال اباد کې مې د پوهنتون د استادانو، لیکوالانو، علماؤ، پوهانو او قومي مشرانو سره وکتل. هغوی ته مې وویل چې په ورکه پسې گرځم او ستاسو ټولو څخه مرسته غواړم. مرسته زما سره وکړئ، مرسته د ځانو سره وکړئ او مرسته دخپلو مظلومو خلکو او وطن سره وکړئ. ما ویل چې د افغانستان د بحران د سیاسي حل لپاره اول فکر او فارمول جوړول په کار دي؛ عملي کول او ملگري پیدا کول وروسته خبره ده. اول فارمول باید جوړ سي چې څه باید وسي؛ دا شخصو خبره وروسته ده. موږ اول نظام باید جوړ کړو او بیا دهغه لپاره سړي وگورو. نباید د سړو لپاره چوکۍ و تراشل سي. وروسته حاجی عبدالقیوم مومند (مشهور په منگل حاجی) په گرداب کې میلمستیا کړې وه چې په هغه کې د مومندو د قدام یوشمیر مشرانو گډون کړی وو. دهغو سره مې په پښتني جرگه کې دخپلې ورکې موضوع مطرح کړه. خبرې گټورې وې. وروسته د همدې قومي مشرانو په بدرگه کابل ته ولاړم او هلته په نوې کارته کې دهغوی په ځای کې ډیره سوم. کابل کې مې جمهور رئیس (حامد کرزی)، یوشمیر وزیران، والیان، د شوری وکیلان، د پوهنتون استادان، لیکوالان، پوهان، قومي مخور، د جهاد رهبران، د حزب اسلامي

او طالبانو پخواني مشران وليدل او مفصل مجلسونه مې ورسره وکړه. وروسته کندهار ته ولاړم او هلته مې ځينې مهم کسان وليدل. بيا کوټي ته ولاړم او افغان مهاجرين مې وليدل. ټولو ته مې همدا سوال مطرح کړ چې د افغانستان د بحران حل په څه کې دی؟ هرچا ويل جنگ يې د حل لار نده. امریکايان په جنگ میدان نسي وړای. ددوی ډيريو ويل چې مخالفين هم مزاحمت کولای سي خو د گاونډيانو او نړيوالو څخه ارام حکومت نسي کولای. ما په هرځای کې هريوه ته همدا خبره کړيده چې که جنگ بحران نسي حلولای نو د مسئلې سياسي حل به کوم وي؟ هغه به کوم حل وي چې پر لاندې بينادونو ولاړ او دغه يې اساسي نکات وي:

۱. افغانستان اوس اشغال دی او دا اشغال څرنگه ژر تر ژره رفع کېدای سي؟

۲. په افغانستان کې څه ډول يو حکومت بايد راسي چې اکثریت يې خپل وگڼي او ملاتړ يې وکړي خو کوم کسان او لږکي چې يې خپل نه گڼي دومره ځان محروم احساس نکړي چې ټوپک پسې راواخلي. په امریکا، انگليستان، فرانسه او نورو پرمختللو هيوادو کې هغه ډله چې په انتخاباتو کې بريالی کېږي حکومت جوړوي او مخالفينو ته په حکومت کې ځای نه ورکوي خو هغوی ټوپک نه پسې وراخلي بلکه موقع ورکوي چې کار وکړي. د افغانستان موجوده نظام ځکه ناکام دی چې د دولت منصبونه د اهليت، لياقت، مؤثريت، احتساب او شفافيت پر بنیاد ندي توزيع سوي بلکه د استعماري گټو په حکم پر قوم، ژبه، نژاد او د ټوپک پر شمير او پردوته د خدمت په اندازه ويشل سويدي. سربيره پردې، د تيرو د يرشو کلو په

موده کې د زمامدارانو قوت دخلکو په توهین، ازارولو، شرلو، وژلو او بمبارولو کې استعمال سویدی چې بده نتیجه ئې ټول وینو. دیوه داسې نظام راتلو ته باید کاروسي چې داسلافو دغه پالیسي بدله کړي؛ کار واهل ته وسپاري او ځان ولس ته ورسوي؛ راتلونکی افغان دولت باید ولس ته دهغوی دمستقبل یو روښانه تصور او هغه ته درسیدو واضح کړنلاره ورکړي او د ځان سره یې په خوشحالی او امید دیو هوسا او پرمختللي افغانستان لپاره ملگري کړي.

۳.

مور په داسې یو سیمه کې پراته یو چې گاونډیان مو حریص، منافق، د اسلام ترنامه لاندې نامسلمان او نامرد دي. خود بد گاونډي سره به هم څوک دگذاري لار مومي. د ډپلوماسی اهمیت په همدغه کې او مهارت یې همدلته دی. څنگه کیدای سي چې زموږ په هیواد کې د گاونډیانو مضر رقابت او بالوکاله جنگ په همکارۍ بدل سي؟ او یا لږترلږه په ټکر کې نه وي. که د کوم گاونډي سره دوستانه اړیکې نسو ټینګولای نو کم تر کمه عادي روابط خو ورسره ولرو؟ له شره یې څنگه ځان ساتلای سو؟

۴.

مور په داسې حال کې چې د چا غلامی نه منو، دنړیوال کلي یوه برخه او دمسئولیت په احساس سره دنړیوالې ټولنې یو باوري انډیوال یو. افغانستان د دوستانه اړیکو په درلودلو سره د نړیوالې ټولنې یو فعال غړی او بزنس پارتنر دی. هغه به څنگه دولت وي چې و خپل ولس ته مخلص او دهیواد لوړې گټې تعریف کړي؟ او څنگه کولای سي چې په سیمه کې د گاونډیو

او دنړې، د لویو طاقتونو مشروع ګټې تشخیص او د افغانستان د ګټو سره یې هم‌غږې کړي؟ موږ څنګه ګاونډیان او نړیوال مطمئنولای سو چې د چا امن او ترقی ته تهدید نه یو خو په موږ کې دنورو مداخله هم قطعاً نسو زغملای او عواقب به یې دوی ته وخیم وي.

افغانستان ډیر مهم ستراتیژیک موقعیت لري چې د مرکزي اسیا، جنوبي اسیا، چین، ایران او خلیج په منځ کې پروت دی. افغانستان که مستقروي د سیمې په ثبات او ازدهار کې لوی مثبت رول لوبولای سي. او دا هیواد هغه وخت مستقر کیدای سي چې بیطرف وي. افغانستان هغه وخت افغانانو او نورو ته د سردرد سویدی چې بیطرفي یې خرابه سویده. په ۱۹مه پیړۍ کې برتانویانو، په شلمه پیړۍ کې روسانو، ورسته د افغانستان ګاونډیانو او د ۲۱مې پیړۍ په سر کې د امریکا مداخلو افغانستان او سیمه د بحران سره مخ کړه. حتی غیردولتي او انفرادي مداخلاتو او ملیشوته پناه ورکولو هم افغانستان او سیمه بحراني کړه. د افغانستان بقاء په بیطرفۍ کې ده چې د ګاونډیانو سره بڼه روابط ولري او د نړیوالې ټولني انډیوال وي.

افغانستان او پاکستان ته د سفر په جریان کې مې د دولت د مسلحو مخالفینو مهم مشران چې پټ و ه هم ولیدل. هغوی ته مې وویل چې جنګ و سیله ده او هدف ندی. جنګونه بالاخره په مذاکراتو او سیاسي حل ختمیږي. دیوې داسې مخلصې سیاسي هستې اهم ضرورت دی چې دغه لوري ته کار وکړي. هغوی ته مې واضح وویل چې زموږ د سیاسي حل تلابن باید په هیڅ وجه د روان

نظامي مقاومت دکمزورولو په منظور نه وي بلکه ديوه داسې سياسي جبهې جوړول وي چې داشغال ورځې وړلنډې کړي؛ هيواد او اشغالگر ټول له موجوده مصيبتته خلاص کړي. دلته بايد هغه کسان او عناصر د وطن دنجات لپاره منسجم سي کوم چې اوس لکه څنگه چې لازمه ده فعال ندي. هرچاته بايد روښانه وي چې زموږ تحريک دمسلح مقاومت برخه نده خو په مقابل کې يې هم نه يو ولاړ. غازيانو ته مې داهم ورياده کړه چې دجهاد په دوران کې موږ تر تاسې ډير ولسي ملاتړ درلود، گاونډي هيوادونه زموږ ملگري وه کوم چې اوس ستاسې پخلاف دامريکا ملگري دي، اسلامي دنيا زموږ سره وه او په هرجومات کې پنځه وخته دعاء راته کيده (تاسې ته اوس په کعبه مبارکه کې هم دعاء نه کيږي)؛ غربي نړۍ هم زموږ ترشا ولاړه وه کوم چې اوس ټول تاسې سره په جنگ دي. ددې ټولو امتيازاتو سره چې دروس پخلاف زموږ جهاد درلودل بيا هم چې کله وخت راوړسید زموږ دوستان او دښمنان سره کښيښتل او دجهاد دبري مخ يې ونيو. کيداى سې يوه مرحله راسي چې ستاسې اوسني ملاتړي او دښمنان دواړه ستاسې په غياب کې سره کښيني او تاسې ته ووايي چې وظيفه مو خلاصه سوه؛ تاسې لرگى واست او زموږ ديگ درباندي پوخ سو. زما يقين دى ستاسې څخه به ددې ډيرو قربانيو مننه هم ستاسې اوسني دوستان ونکړي او ممکن په گډه داسې ناروا ټاپه درباندي ولگوي چې کلونه يې بيا په پاکيدو حيران ياست. ددغسې يو حالت په فکر کې بايد ياست او ديو معقول سياسي حل طرحه بايد تل درسره وى.

دسفر په اخيره کې په اسلام اباد کې وم او له هغه ځايه دکراچى پرلار لندن ته تلم. اسلام اباد کې دپاکستاني مقاماتو سره خبرو کولو ته تيار نه وم داځکه زما ورکه لانه وه پيدا او ما هغوته دويلو منسجم څه نه درلوده. يوازې د

پالیسی مطالعاتو انستیتوت ته زما دافغان کوربه په اصرار ورغلم. هغو ته مې وویل چې پاکستان یوه ډیره خطرناکه بازي روانه کړیده؛ نه معلومېږي چې خومره به دوام وکړي او نتیجه به یې څه وي. تاسې له یوې خوا د امریکا ملگري یاست خو له بلې خوا د امریکا د مسلحو مخالفینو سره هم مرسته کوئ. د مخالفینو یو شمیر مشران په پاکستان کې گرځي خو د گوانتانامو، بگرام او کندهار زندانونه هم تاسې په دوی ډک کړيدي او له قفسه یې د تقاضا په وخت کې خریدار ته په لاس ورکوئ. دابه ترکله ادا مه پیدا کوي؟ ستاسې د همدغه دوه مخې پالیسی په وجه امریکا درڅخه راضي نده او وائي کافي همکاري نه کوئ، د کابل دولت خو په جار سردرڅخه ټکوي، طالبان هم ناراضه دي او دافغانستان ملت هم شاکي دی. دابه ترکله؟ د جهاد په وخت کې هم تاسې تر نورو هیوادو ډیره قرباني ورکړه؛ په سختو شرائطو کې مو د جهاد ملاتړ وکړ او ملیونو افغان مهاجرینو ته مو په نره پناه ورکړه. خو د جهاد په نتیجه کې نه تاسې او نه افغان مجاهدینو ستاسې د ناسمې پالیسی په سبب د خپلو قربانیو ثمره ولیده. دا ولې؟ په سیمه کې داسې هیوادونه سته چې ستاسې په نسبت یې نه د جهاد ملاتړ کاوه او نه اوس ستاسې پشان د امریکا ملگري دي خو تر تاسې اوس هم امریکاته محترم او ستاسې په نسبت په سیمه کې په گټه او په قضا یا وې کې تر تاسې په مراتبو ډیر مطرح دي. دا ولې؟ تاسې باید پردغه موضوع جدي غور وکړئ. لکه افغانان چې تاسې ته اړ دي داسې تاسې هم دوی ته اړ یاست. راسئ په افغانستان کې د گاونډیانو مضر رقابت او بالوکاله جنگ په تعمیري سلوک بدل کړو چې د ټولو په گټه دی. که افغانستان د سیمې د نارامۍ سبب کېدای سي د ثبات وسیله ئې هم کېدای سي. خصوصاً د پاکستان د ثبات لپاره افغانستان ډیر مهم کردار اداء کولای سي. راسئ! د تخریب پرځای د مسئلې پر تعمیري اړخونو فکر وکړو. افغانانو ته موقع ورکړئ چې په سیمه کې خپل موقعیت

اشغال او د سيمې په ثبات او پرمختګ کې تعميري کردار اداء کړي.
دانستیتوت کسانو ډیر غوښتل چې زه د پاکستانی مقاماتو سره وګورم خو
زه تیار نه وم او کور ته راغلم.

د افغانستان او پاکستان د سفر کچکول مې هم کور ته راوړ او د هغه نورو
کچکولونو سره مې یوځای کړ. پدې ډول مې د څلورو نکاتو پر بناء و
افغانستان ته د یو جامع سیاسي حل د پیدا کیدو په لټه تردیرش زره
کیلومتره ډیر سفر وکړ، د ډیرو افغانانو دروازو ته ودریدم او ټولو ته مې
کچکول ونيو چې (د دلبرو صدقې لره ئې غواړم - هسې نه چې په دنیا پسې
دلگیریم). گل بې خاره نه وي. د سفر په جریان کې مې د یو شمیر کسانو څخه
ناخالې هم اوریدلې دي خو زه دخپلې ورکې ملنګ وم او ملنګ که پخپل
کور کې هر څوک وی، چې کچکول یې په څنګ کې بیا غرور نلري دهرچا
دروازې ته په طمع دريږي. څوک یې په کچکول کې څه وراچوي، څوک جواب
ورکوي، څوک طعنه او لغاز ورته وائي او ځینی وخت یې حتی ماشومان او
لاوباله کسان ازروي هم. زما (د قوم د ملنګ) همدا حال وو. د ډیرو هغو
کسانو څخه ناهيله ولاړم چې هیله ترې کیده مګر هغو بیا څه راکړل چې چا په
شمیر کې نه راوستل.

ټوله شپه خراغ په لاس کې ګرځیدم کور په کور
چې پیدا کړم دې ښار کې کوم یو کور دی کوم یو ګور

چې معلوم کړم چا بل کړي دې تورتم کې خراغونه
څوک د مرګ په خوب ویده دي شاته کړي بې غمونه

هدیره راته ښکاره سوه ټوله ښار له بده بخته
هغه کور چې چا باله به هغه ګور و ولادوخته

چې بيدار وو هغه غل وو، يا نشه تللی له ځانه
له کور و همدوی راوتی، نارامه، پريشانه
يو ناڅاپه مې نظر سو پر کړکی ديوه کور

په کچکولو نو کې راټول سوي معلومات مې تنظيم کړل او د يو وړاندیز څاکه
مې ورڅخه ترتيب کړه. دا په حقيقت کې زموږ د خلکو دا کثريت نظر دی.
طرحه دهیچا موقف سل په سلو کې نه تمثیلوي خو د هر چا څه پکښې سته او
په لږ گذشت او یا فشار د توافق سبب کیدای سي؛ کار ورته په کاردی خو
جدي کار.

د سفرونو په نتیجه کې مې دور کې د پیدا کیدو ترڅنگ ځینې نورې گټې هم
وکړې او هغه دا اول مې خلک او ملگري و پیژندل او بل مې دخپل ولس پر
شرافت، عالیجنابې او دروندتوب نور هم یقین پوخ سو. بیشکه، دا عظیم
قوم د هر چو پر مستحق دی. که څوک یو قدم ددوی پر لور صادقانه واخلی
دوی څو قدمه ورته لیبک وائی. دوی همداسې د انځر گلانو ته سترگی په
لاره دي. په سفر کې مې د تعلیم یافته طبقې څخه گیله وسوه چې له ولسه
ډیر غواړي او لږ ورکوي. چې څومره به ډیر تعلیم یافته وو هغومره به یې
تقاضا ډیره او د خدمت عرضه به یې کمه وه.

په پای کې دادی ستاسو محترمو مخ ته دخپلو سفرونو او هلو ځلو نخوړ (د
افغانستان دبحران د سیاسي حل د وړاندیز څاکه) ایردم. په غور یې ولولئ او
دلاندې نکاتو په مورد کې لطفاً خپل نظر را کړئ؛ د ځواب مو منتظر یم:

• دغه وړاندیز (فارمول) اصلاح کړئ خو نهائی شکل واخلی.

- دغه وړاندیز څنگه عملي کيداى سي؟ عملي لار به يې کومه وي؟ (ترهرڅه اول فکر جوړول پکار دي. چې فکر جوړ سو بيا په عمل کې دهغه د پياده کولو ضرورت دى. په رود چې څوک گډېږي گودر به گوري. اوس چې فکر جوړ او فارمول پيدا سو؛ سوچ په کار دى چې څنگه عملي سي).
- ستاسو په فکر پردغه لار څوک تلای سي؟ نومان يې کوم دي؟ (کله چې فکر جوړ او درياب ته د ورگډيدو گودر معلوم سو نو بيا همفکره ملگري پيدا کول په کار دي چې دنجات ساحل ته دا کښتۍ په گډه پورې باسي؛ دا ديوه سړى کار ندى بلکه ډله ايز تکل غواړي).

درناوي

دكتور فاروق اعظم

بسم الله الرحمن الرحيم

د افغانستان د بحران سياسي حل

۱۰ فبروري ۲۰۰۹

د افغانستان د اساسي قانون د ۲۴ مادې د حکم په اساس دې د راتلونکو انتخاباتو پر ځای لويه جرگه په لاندې ډول راوبلل سي:

الف. د افغانانو د خپلمنځي خبرو پيل:

۱. د باور فضاء رامنځته کول: د دايمي سولې په منظور د خبرو تر پيل دمخه د متخاصمو ډلو ترمنځ د باور د فضاء رامنځته کيده ضرور دي؛ په نشراتو کې دې يو د بل خلاف مضر تبليغات بندول او په عوض کې د پخلاينې خبرې کول.
۲. د متخاصمو ډلو ترمنځ دې د تفاهم په منظور بيطرفه او د خیر خلک وگرځي.

۳. د حسن نیت د ښوولو لپاره د یو شمیر بنديانو خوشې کول.
۴. یو پرېل د تورو نو اخیستل او پر سرونو د جایزو لغو کول.
۵. د اوربند اعلان. د اوربند څارنه یو ګډ کمیسیون کوي او دواړه خواوې کمیسیون ته د دندې د اجراء لپاره سړي او لازم امکانات برابروي.

ب. لویه جرګه:

- د افغانانو، ګاونډیانو او نړیوالو سره تر تفاهم وروسته، اسلامي کنفرانس د یوې بین الافغاني جرګې لپاره جوړیدو سره مرسته کوي چې د لویې جرګې د جوړیدو او رابللو لپاره کړنلاره جوړه کړي.
- لویه جرګه د افغاني ټولو متخصصو، مطرح، معتابه ډلو او پوهو شخصیتونو له منځ څخه د اسلامي کنفرانس په مرسته رابلل کیږي. د لویې جرګې په درشل کې ټول سیاسي بنديان خوشې کیږي. اوربند دوام لري او وسله والو مخالفینو ته په سیاسي پروسه کې دځای ورکولو له لارې جګړه عملاً ختمیږي.
- د سولې ابتکار ته د لارې د هوارېدو په منظور لویه جرګه په اوسني اساسي قانون کې لازم تعدیلات راوړي او د افغانانو ترمنځ د یو آزاد، آرام او پرمختلونکي افغانستان لپاره په یوه روښانه فضاء کې مستقیمې او غیر مشروطې خبرې پیلوي.

- لويه جرگه د خپلمنځي تفاهم په نتيجه کې د هيواد لپاره قيادت تشبیتوي او يو بيطرف شخص د حکومت په جوړولو چې ټولو جنګي خواوو ته قابل قبول وي مکلفوي. د دولت موجوده رئيس خپله چوکۍ او صلاحیتونه د لويې جرګې په مخکې ودغه منتخب شخص ته سپاري او هغه پخپل وارو اسلام، هيواد او اساسي قانون ته د تعهد او وفاداری لوره کوي.
- د لويې جرګې د غړو لخوا د دولت و نوي مشر ته په اسلامي طريقه تر بيعت ورسته لويه جرگه رخصتيري او پر خپل ځای د هر ولايت څخه درې تنه نمايندگان پريږدي (دیني عالم، قومي مشر او د عصري علومو تعليم یافته) چې دولسي جرګې وظيفه اجراء کړي. د دولت نوی رئيس خپله کابينه دغه ممثلي ولسي جرګې ته د اعتماد درائي د اخیستو لپاره معرفي کوي.

ج حکومت:

- انتقالي حکومت ملي وحدت ته متعهد او د ناپېيلو او مسلکي کارپوهانو څخه جوړ دی.
- انتقالي دوره درې کاله ده.
- انتقالي حکومت ائتلافي ندی؛ مشر او د حکومت غړي يې دکوم هيواد يا افغاني ډلې نمايندګي نکوي خود چاسره د بنمني هم نلري.

د دولت واک د چا یا دلې یا کوم هیواد پر ضد نه استعمالیږي بلکه د افغانستان د علیا گتو په خدمت کې دي.

- د افغانستان دولت تعهد کوي چې د نورو هیوادو په داخلي چارو کې مداخله نکوي او اجازه نه ورکوي چې خاوره یې د نورو پر ضد استعمال سي. او کونښن کوي د سیمې او نړۍ په ثبات او پرمختګ کې لازم مثبت رول ولوبوي.
- د افغانستان گاونډیان د دغه هیواد په داخلي چارو کې د عدم مداخلت تعهد کوي او د م.م.م. د امنیت شوری د دوی دغه تعهد تضمینوي او پر هغه هیواد تعذیرات لگوي چې په راتلونکې کې د افغانستان په چارو کې مداخله کوي.
- افغانستان د یو ازاد هیواد په توګه د نړیوالې ټولنې یو فعال غړی دی. د ملګرو ملتو مؤسسه انتقالی دولت په رسمیت پیژني او د هغه ملاتړ کوي.
- انتقالی حکومت د هیواد د استقرار او پرمختګ لپاره پنځه کلن انکشافی پلان جوړوي او نړیواله ټولنه تعهد کوي چې افغانستان ته خپلې اقتصادي مرستې جاري ساتي.
- خارجي پوځونه د یو کال په موده کې له افغانستانه وځي. ناټو د افغانستان فوج ته هغه مخکنی او هوایي حربي وسایل پرېږدي چې د داخلي امن لپاره ضرور دي. د ناټو د فوجونو ځای اسلامي فوج نیسي چې په هغه کې گاونډیان او هغه هیوادونه شامل ندي چې اوس په افغانستان کې فوج لري.

- په ایران او پاکستان کې ټول مهاجرین د دوو کالو په موده کې د م. م. د مؤسسې په مرسته افغانستان ته ستنیږي او داخلي بیخایه سوې کورنۍ ځای پرځای کېږي.
- انتقالي دولت ټوله غیرمجازه وسله له افغانانو ټولوي او بهرني مسلح افراد او ګروپونه له افغانستانه رخصتوي. که څوک پاتېږي د دولت او نړیوالو مقرراتو مطابق د مهاجر په ډول معامله ورسره کېږي.
- افغانستان یو اسلامي هیواد او د اسلامي امت یوه برخه ده. د اسلامي کنفرانس په مرسته د اسلامي نړۍ د معتبرو علماؤ یوه ډله د افغاني علماؤ سره انتقالي حکومت ته په ځینو مهمو اسلامي مسائلو کې مشوره ورکوي لکه د بنځو تعلیم، کار او حجاب ئې، د عصري علومو زده کړه، د عصري الاتو لکه د رادیو، تلویزیون، ... استعمال او داسې نور مسائل. چاته باید اجازه ورنکول سي چې د پيشرفت په نوم د اسلام حنیف دین تخریب کړي او یانې د ټولني د پرمختګ په لار کې خنډ کړي.
- انتقالي حکومت د خپلې دورې په دریم کال کې چې خارجي قواوې وتلې، وسلې ټولې سوې او اکثره مهاجر او بیخایه سوې کورنۍ پرځای سوې وي اساسي قانون تدوین او د لویې جرګې په تصویب یې رسوي.
- انتقالي حکومت په اخیرو شپږو میاشتو کې د اساسي قانون مطابق د اسلامي کنفرانس او ملګرو ملتو په مرسته د دولت د مشر او شوری

لپاره انتخابات کوي او دخپلې دورې په پای کې واک ونوي منتخب
مشرته سپاري.

• د انتقالی دورې رئیس او وزیران په راتلونکې لومړنۍ دوره کې
د دولت د ریاست او یا وزارت دنده نسي ترسره کولای.

ومن الله توفيق

=====

www.hewad.com

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**